

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**OKUL ÖNCESİ EĞİTİME
DEVAM EDEN VE ETMEYEN İLKÖĞRETİM
ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ KAVRAMLARININ
VE ANNE BABA TUTUMLARININ İNCELENMESİ**

745049

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma Nesrin DABAKOĞLU**

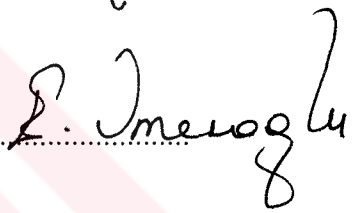
**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ayşe B. AKSOY**

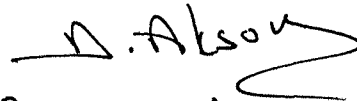
ANKARA – 2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Fatma Nesrin DABAKOĞLU'na ait "Okulöncesi Eğitime Devam Eden ve Etmeyen İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Öz Kavramlarının ve Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi" adlı çalışma jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Neriman ARAL

Üye
Prof. Dr. Esra Ömeröğlu

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ayşe B. Aksoy

ÖZET

Okul öncesi Eğitime Devam Eden ve Etmeyen İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Öz kavramlarının ve Anne Baba Tutumlarının incelenmesi.

Bu araştırma, Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen üçüncü sınıf öğrencilerinin anne-baba tutumları ve öz kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemi, 2002-2003 Eğitim –Öğretim yılında Ankara İli Çankaya İlçesi’nde M.E.B.’na bağlı 13 ilköğretim okulunda birinci kademe üçüncü sınıfa devam eden toplam 560 öğrenciden oluşmuştur.

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla; araştırmanın bağımlı değişkeni olan öz kavramı ve ana-baba tutumlarını ölçmek üzere “Piers-Harris Çocuklar İçin Geliştirilmiş Öz Kavramı Ölçeği”, Polat’ın geliştirmiş olduğu “Anne-baba tutum ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilere yönelik kişisel bilgileri içeren kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Veri toplama araçları, öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanarak, çocuklara ölçeklerle ilgili gerekli açıklamalar yapılmış, mümkün olduğunca objektif sonuçlar alınması ve gerçek durumun yansıtılması için sadece çocuğun sorularına, kendi görüşlerini ortaya koyacak biçimde yöneltme yapacak dönüt sorularla cevap verilmiştir. Veri toplama araçlarının uygulanması esnasında; belli bir süre sınırlaması yapılmadan, çocukların kendi cevaplandırma hızlarına bağlı kalınarak rahat bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada, örnekleme alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin kendileri ve aileleri ile ilgili tanıtıcı bilgiler, tablolar halinde frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte belirtilmiştir. Araştırmada, okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen öğrencilerin; a- Öz kavram düzeyleri b- Anne tutumları c- Baba tutumları arasında öğrenciye ilişkin cinsiyet, kardeş sahibi olma, doğum sırası, anne ve babanın yaş, öğrenim ve meslek durumlarına yönelik olarak, bazı değişkenlere göre anlamlı bir fark olup olmadığı iki boyutlu varyans analizi ile incelenmiştir. Bu analizde,

analize alınan değişkenlerin ölçek puanları üzerindeki temel etkilerinin yanı sıra analize alınan iki değişkenin ortak etkilerinin de test edilmesi mümkün olmaktadır. Temel etki testlerinde, karşılaştırılan grup sayısının üç ve ya daha fazla olması durumunda , sonuç anlamlı çıkmış ise grup ortalama puanları arasındaki farklılıkları belirlemek için scheffe testi uygulanmıştır. Öğrencilerin, öz kavram düzeyleri ve anne – baba tutumları arasındaki ilişki, Pearson korelasyon katsayısı ile belirtilmiş, anlamlılık düzeyi için .05 temel alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavram düzeyleri arasında okulöncesi eğitime devam edenler lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur.

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin okul öncesi eğitime devam etme durumuna göre anne-baba tutumları arasında okul öncesi eğitime devam edenler lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Ayrıca, örnekleme oluşturan öğrencilerin okul öncesi eğitime devam etme durumlarına göre öz kavram düzeyleri ile anne-baba tutumları arasında anne-babası demokratik tutum sergileyenler lehine anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öz kavram ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki okul öncesi eğitime devam eden öğrenciler için incelendiğinde, öz kavram ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Öz kavram ile anne tutumu arasındaki ilişki okul öncesi eğitime devam etmeyen öğrenciler için incelendiğinde, okulöncesi eğitime devam edenler kadar yüksek düzeyde olmasa da öz kavram düzeyi ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki vardır. Bu bulgular, araştırmaya katılan öğrencilerden okulöncesi eğitime devam edenlerin bu eğitime devam etmeyenlere nazaran anne-baba tutumlarının daha yüksek düzeyde demokratik eğilim içinde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi Eğitimin Önemi, Öz Kavram Gelişimi, Anne-Baba Tutumları.

ABSTRACT

The Study Of Self-Concepts And Parental Attitudes Of 3rd Grade Students Who Attended And Who Did Not Attend Preschool Education

The purpose of this study is to investigate self-concepts and parental attitudes of 3rd grade students who attended and who didn't attend pre-school education.

The sample of the study consist of 560 3rd grade students from 13 separate public secondary schools in Ankara.

In order to determine self-concepts of students Piers-Harris Children's Self-Concept Scale was applied. Parental attitudes of students were measured by Parental Attitudes Scale which was developed by Polat. The other measure used in the study is a Personal Information Form which was developed by the researcher for this research.

In the study, self-concepts an parental attitudes of students were compared by Pearson correlation coefficient. In order to compare groups and analysis of variance (ANOVA) were applied. When the difference of groups were significant, schefee test was used to determine the source of difference.

Overall results of the study revealed that there is a significant difference between self-concept levels of 3rd grade students who attended and who did not attend preschool education in the favor of students attended preschool education.

Results indicated that there is a significant difference between parental attitudes of 3rd grade students who attended and who did not attend preschool education in the favor of students attended preschool education. Results also indicated that the students whose parents had democratic attitudes had higher scores oh self concept scale.

Finally, results showed that there is a negative significant relationship between self-concepts and both mothers' and fathers' attitudes of students who attended preschool education. The correlation of self-concepts and mothers' attitudes of students who attended preschool education was. The correlation of self-concepts and fathers' attitudes of students who attended preschool education was. On the other hand, according to results there is also a negative significant relationship between self-concepts and both mothers' and fathers' attitudes of students who did not attended preschool education. The correlation of self-concepts and mothers' attitudes of students who didn't attended preschool education was. The correlation of self-concepts and fathers' attitudes of students who didn't attended pre-school education was. These results indicate that parental attitudes of students who attended pre-school education were more democratic than of students who did not attended preschool education.

Key Words: Importance of Preschool Education, Development of Self-Concept, Parental Attitudes.

ÖNSÖZ

Doğumdan sonraki gelişimin en hızlı ve kritik dönemini içeren okulöncesi yılları, bireyin ileriki yaşamında kişiliğinin temellerini oluşturan yaşantı ve deneyimleri edinerek, öz kavram oluşumunda kalıcı izler bırakan sıfır -altı yaş sürecini kapsamaktadır. Çocuğun aile ortamı ve aile çevresinin ona sunduğu tüm olanaklar okul yaşantılarıyla birlikte kendine özgü bir öz kavram bütünlüğü oluşturur. Bu nedenle de ailenin ve okulöncesi eğitim kurumlarının temel amacı; çocuğa sağlıklı büyüme ve gelişimine olanak verecek, olumlu bir öz kavram oluşumuna zemin hazırlayacak zengin ortamlar sunarak aile-okul işbirliği içinde nitelikli deneyimler kazandırmak olmalıdır. Bu doğrultuda okulöncesi eğitimin, çocuğun öz kavram oluşumunda ve anne-baba tutumlarının şekillenmesinde önemli etkilerinin olduğu düşünülerek yapılan bu çalışmada, okulöncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavramları ve anne-baba tutumları arasındaki farklılık incelenmiştir.

Bu çalışmaya, bilimsel katkılarıyla rehberlik eden danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ayşe B. AKSOY'a ve Ana Bilim Dalı Başkanımız Sayın Prof. Dr. Esra ÖMEROĞLU'na; araştırma verilerinin toplanması ve orta sosyo-ekonomik düzey ile ilgili bilgi edinme konusunda, DİE sosyo-ekonomik düzey sınıflaması verileri hakkında bilgi veren Ankara ili merkez bölgesi düzey sınıflaması ekibine ve Çankaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne ve burada çalışan personele, Araştırma kapsamına alınan Çankaya İlçesine bağlı 13 ilköğretim okuluna, öğrenci ve öğretmenleriyle birlikte tüm okul personeline, bana göstermiş oldukları ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Araştırmanın istatistiksel analizlerinde katkıları bulunan Sayın Prof. Dr. Saim KAPTAN, Sayın Prof. Dr. Neriman ARAL'a ve sayın Yrd. Doç. Dr. Şener BÜYKÖZTÜRK'e; araştırma sürecinde karşılaştığım problemlerle ilgili bana manevi destek sunarak rehberliğini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Esin KAHYA'ya araştırma sürecinde, çalışmalarımın bütün aşamalarında maddi ve manevi destekleriyle her zaman bana güç veren aileme; teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Kişilik.....	2
1.2. Kişiliğin Bir Boyutu Olarak: Öz Kavram.....	2
1.2.1. Tanımı.....	3
1.2.2. Öz Kavram Oluşumu	4
1.2.3. Öz Kavram Gelişimi	7
1.2.4. Aile ve Erken Çocukluk Dönemi Öz Kavramı	8
1.2.4.1. Ana-Baba Tutumları.....	10
1.2.4.2. Öz Kavram Gelişimi ve Ana Baba Tutumları	17
1.2.5. Okul Öncesi Dönem.....	20
1.2.5.1. Okulöncesi Eğitimin Çocuk Üzerindeki Etkileri.....	22
1.2.6. İlköğretim Dönemi.....	25
1.3. Konu ile İlgili Araştırmalar	27
2. AMAÇ VE ÖNEM	37

2.1. Amaç	37
2.2. Önem	39
2.3. Sayıtlar	40
2.4. Sınırlılıklar	40
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAÇLARI.....	41
3.1. Evren ve Örneklem.....	41
3.2. Verilerin Toplanması.....	43
3.3. Veri Toplama Araçları	44
3.3.1. Piers Harris Öz Kavramı Ölçeği	45
3.3.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği.....	46
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	46
3.4. Süre ve Olanaklar	47
3.5. Verilerin Analizi.....	47
4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	49
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKÇA	102
EKLER.....	113
EK –1 ÖZ KAVRAMI ÖLÇEĞİ	114
EK – 2 ANNE – BABA TUTUM ÖLÇEĞİ.....	116
EK – 3 KİŞİSEL BİLGİ FORMU	118

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo-1 Örneklemi Oluşturan İlköğretim Okulları ve Öğrenci Dağılımı	43
Tablo-2 Öğrencilerin OÖE'e Devam Etme Durumlarına Göre Öğrenciye Ait Demografik Bilgiler	50
Tablo-3 Öğrencilerin OÖE'e Devam Etme Durumlarına Göre Anne ve Babalarına Ait Demografik Bilgileri.....	52
Tablo 4 OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Öz Kavram Düzeyi ve Anne- Baba Tutumları Arasındaki Korelasyon Katsayısı Sonuçları.....	54
Tablo 5. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	56
Tablo 6. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları.....	57
Tablo 7. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	60
Tablo 8. OÖE'e Devam Etme ve Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları.....	61
Tablo 9. OÖE'e Devam Eden Öğrencilerin OÖE'e Devam Etme Sürelerine Göre Öz Kavram Düzeyleri, Anne ve Baba Tutumlarına Ait ANOVA Sonuçları	64

Tablo 10. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Doğum Sırası faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	66
Tablo 11. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Doğum Sırası Değişkenine Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	67
Tablo 12. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Yaş Faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	70
Tablo 13. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne yaşına Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	71
Tablo 14. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba yaş Faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	73
Tablo 15. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba yaşına Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları.....	75
Tablo 16. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	77
Tablo 17. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	79
Tablo 18. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	82

Tablo 19. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	84
Tablo 20. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Meslek Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	87
Tablo 21. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	89
Tablo 22. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Meslek Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri	92
Tablo 23. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları	94

1. GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi, doğumdan sonra çevresi ile etkileşim içerisinde olan bireyin en hızlı ve kritik aşamalarından birisidir. Bu dönemde, başta ailesi olmak üzere yakın çevresi ve okul yaşantıları tarafından çocuğa verilen maddi, manevi tüm imkanlar; sosyal, kültürel ve psikolojik açıdan sağlanan olanakların olumlu bütünlüğü, bilinçli ve eğitilmiş bireylerin yetişmesine rehberlik edecektir. Aile yapısının saygınlığı ve aile bireylerin seçkinliği, aile huzurunu destekleyerek sağlıklı toplumların temelini oluşturacaktır. Bu doğrultudan yola çıkılarak; bireyin gelişimine çocukluk döneminden itibaren her alanda çok yönlü destek veren okul öncesi ve okul çağı eğitim yaşantıları aile içi kazanılan deneyimlerle birlikte bireyin yaşamında önemli izler bırakmaktadır.

Yaşamın ilk yıllarında çocuk ailesiyle yoğun ilişkiler içindedir. Çocuğun bakımını ve eğitimi sağlamak öncelikle ailenin sorumluluğundadır. Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği, temel gereksinimlerini karşılayan öncelikli çevredir. Uyumlu ve özgür bir aile ortamı içinde yetişen çocuk, öz kavramına sahip, özerk bir birey olarak yetişkin yaşamına ulaşacaktır. Bu nedenle sağlıklı tutum, davranış ve kişiliklerin bulunduğu aile ortamının önemi tartışılmaz. Ancak zamanla çocuk sosyal ilişkilerini ve toplumla olan etkileşimlerini genişletmek ihtiyacı duyduğundan, aile sosyal ve eğitimsel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalır. Aile ortamında başlayan eğitim ile öğrenim yaşantısına giren çocuk, okul ortamı ve yaşantılarıyla birlikte sosyal çevresini geliştirir.

Okul, çocuk için aile yaşamından sonra en önemli sosyal çevredir. Okul yaşamının ilk basamağı, olan okul öncesi eğitim çocuğun her yönüyle sağlıklı gelişimini çok yönlü olarak etkileyen bir unsurdur. Çocuğun gelişimi; zihinsel, sosyal, duygusal ve fiziksel yönleri ile bir bütündür. Okul öncesi dönemde gelişim oldukça hızlıdır ve gelişimin tüm yönleri arasında karşılıklı, bir etkileşim söz konusudur. Bu dönemde gelişimin herhangi bir yönü ile ilgili olumsuzluk ya da ihmal, çocuğun gelişimini ve yaşamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuğun, yeterlilik ve yetersizlikleri, duygusal sorunları erken çocukluk dönemini kapsayan

okul öncesi dönemde saptanmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Bu nedenle ilk çocukluk dönemi olarak nitelendirilen ve sıfır - altı yaş arasını kapsayan okul öncesi dönemde çocuğa yaklaşım ve verilecek eğitim onun kişilik gelişimi ile öğrenme yaşantılarını ve kendisini algılama biçimini doğrudan etkileyecektir.

1.1. Kişilik

Kişilik gelişimi, çocuğun dünya ile ilgili farkındalığının, insanlara ve durumlara yönelik algılamalarının ve onlarla ilişkilerinin sürekli değişimi sonucunda oluşur. Çocuk kendisi hakkında, başkalarının tanımladığı gibi düşünmeyi ve hissetmeyi öğrenir. Dolayısıyla kendisiyle ilgili algısı, ebeveynlerinin ve diğer insanların kendisine karşı olan davranışlarından ve hislerinden yola çıkarak gelişir. Ruh bilimcilere göre kişilik, bireyin kendine özgü ayırıcı davranışlarının bütünü olarak tanımlanır (Köknel; 1991:18).

Ebeveynler, kardeşler ve akrabalar çocuğun dünyasının en önemli ilk ve yakın çevresini oluşturan parçalarıdır. Bu nedenle ona karşı ne hissettikleri ve nasıl davrandıkları, çocuğun öz kavramının şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Çocuk ilk çevresini oluşturan aile ortamından sonra ikinci yakın çevresini oluşturan okul ortamıyla tanışır. Eğitim yaşantısının en temel basamağını oluşturan okulöncesi eğitim kurumları, okul yaşantısıyla edinilen becerilerin ilk yaşantı deneyimlerinin gerçekleştiği ortamlardır. Çocuk okula başladığında, kişilik yapısı ayırt edilebilir duruma gelmiştir ve okul ortamı bu yapıyı daha da pekişecektir (Hurlock, 1959: 161; Patterson ve başk. ; 1990: 1340).

1.2. Kişiliğin Bir Boyutu Olarak: Öz Kavram

Öz kavram ve kişilik arasında gelişme ve yapı bakımından kesin sınır çizmek çok zordur. Öz kavram ve kişilik iç içe olmakla birlikte öz kavram kişilikten farklı özellikler taşımaktadır. Öz kavram insanın kendisini tanıma ve değerlendirme biçimidir. Öz kavram kişiliğin öznel yanındır ve bu şekliyle kişiliğin bir boyutunu temsil eder (Köknel; 1991: 19).

1.2.1. Tanımı

Sosyal psikologlara göre öz kavramı tipik olarak bireyselliğin kişisel yaşantıları anlamına gelmektedir. Bu yaşantı deneyimlerinin doğası temel olarak kişinin kendisi tarafından belirlenir ve genel bir uzlaşma konusu olarak nesnel olmayan bir niteliktedir (Doman ve Hart; 1991: 2). Literatürde “öz kavram” şeklinde belirtilen olgu çeşitli kaynaklarda “Öz kavram bilinci”, “Öz kavram tasarımı”, “kendilik anlayışı” ya da “güven duygusu” olarak da görülebilir (Öner; 1996: 9).

Öz kavram tanımları iyilik, atılganlık ya da yetenek gibi özellikleri vurgulayan bir algı bütünlüğünü ifade eder. Ancak çoğu kültürde insanlar daha büyük bir bütünün bir parçası olarak temsil edildiklerinde içinde bulundukları sosyal grupla ya da sosyal yapıyla olan ilişkileriyle tanımlanırlar. Bu kültürlerdeki insanlar daha çok kendi sosyal rolleri ve sosyal durumlarını sosyal yapı içinde sosyal grupla birlikte bütünleştirerek vurgularlar. Örneğin; sosyal rol olarak "anne" olan bir birey bu durumu, ait olduğu ailenin bir üyesi olarak bütünleştirilmiş şekilde ifade eder. Öz kavramı, genellikle insanlardan kendilerini tanımlamalarını isteyerek veya kendilerini başka bireylerden ayıran kişisel farklılıklarının neler olduğu sorularak belirlenmeye çalışılır. Öz kavramını belirlemeyi amaçlayan bir çok çalışma ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanan ölçekler geliştirilmiştir. Bu çalışmaların temel amacı; kişinin kendi görüş açısından kendisini nasıl algıladığını ve en önemli özelliklerini kendine göre ne şekilde olduğunu ortaya koyarak kendisini ifade etmesidir (Mussen ve başk., 1990: 388).

Bireylerin öz kavramlarını oluşturan yaşam deneyimlerinin temel yapısı ve zihninde geliştirdiği algı bütünlüklerinin genel doğası üzerinde belirleyici etmenler etkili olduğundan, çoğu sosyal psikolog öz kavramının yapılanmış bir psikolojik kavram olarak ele alınması gerektiğine inanırlar. Bireyin kendisini ne şekilde gördüğünün bir ifadesi olan öz kavram, sosyal ve psikolojik, ekonomik ve kültürel durumlar başta olmak üzere farklı dış etkenlerden etkilenmektedir. Ancak bu etkiler, kişinin bakış açısına yönelik farklı algılama biçimleriyle şekillenerek bireyde var olan öz ve öz kavram yapısıyla bütünleşir. Dolayısıyla öz kavramı, bireyin özünü ilgili

kendi bilişsel tanımlamalarından ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda öz kavramı, kişinin öz kavram oluşumunun, öz kavram ilgisinin ve kişisel kimliğinin bir yansıması olarak düşünülebilir (Doman ve Hart, 1991: 2; Patterson ve başk. ; 1990: 1334).

1.2.2. Öz Kavram Oluşumu

Büyümenin görevlerinden biri olan öz kavram oluşumu, kişinin kim olduğu ve toplumdaki yerinin nasıl olduğuna dair bir duygu geliştirmektir (Mussen ve başk. , 1990: 388).

Yeni doğmuş bir bebek kendi varlığının tek ve ayrı bir oluşum olduğunun farkında değildir. Ancak günler geçtikçe kendi iç ve dış çevresindeki sürekli değişimleri yaşamaya başlar. Tatlarla, seslerle, kokularla, görüntülerle ve duygularla doğrudan deneyimler yaşadıkça, kendi dünyasının uyumlu bir zihinsel yapısını oluşturmaya ve dış dünyaya uyum sağlamaya başlar. Öz kavramını oluşturan ilk ve öncelikli temeller, bu zihinsel organizasyon ve uyum süreçleridir (Purkey; 1996: 29).

Doğumdan hemen sonra, soluk alması ile bebek yeni çevresini kullanmaya başlar. Bir kaç hafta içinde eylem ve algılama kalıpları geliştirerek daha karmaşık davranış kalıpları oluşturur. Gözleriyle nesneleri izlemeyi öğrenir ve aynı zamanda da seslere ilgi gösterir. Bu süreçte farklı şiddetteki tepkileriyle (değişen tonlarda ve farklı vurgulardaki ses, ağlama biçimleri vb.) ihtiyaçlarını, hoşlandığı ve hoşlanmadığı durumları ifade ederek, aynı zamanda tepkilerine karşı aldığı cevaplar doğrultusunda edindiği yaşantılar sonucunda da kendisini etkin bir şekilde öğrenmeye başlar. Bir kaç ay sonra başta yakın çevresi olmak üzere diğer insanların da yüzlerine karşı belirgin bir şekilde gülümseyerek tepki verir, aynadaki yansımasına karşı kendine özgü sesler çıkartır (Purkey, 1996: 29; Patterson ve başk. , 2000: 1337).

Bebek, bir yaş dolaylarında yaşadığı dünya hakkında çok fazla şey öğrenmiştir. Bir çok nesnenin neye benzediğini, neler yapabildiğini ve kendisi için

değerini bilir. Yaşamının ilk yılında bebek kendisi hakkında da pek çok şey öğrenerek kendini keşfetme girişimlerinin sinyallerini vermeye başlamıştır. "Ben" kavramını "Ben" olmayandan ve çevresindeki insanların hareketlerini anlamlandırmayı öğrenmiştir. Artık kendi vücudunun önemli parçalarının ve onların birbirleri arasındaki fonksiyonel ilişki bağıntılarının farkındadır ve kendi vücuduyla dış dünya arasındaki sınır ayırımını keşfetmiştir. Bu aşamada en önemlisi; bir insan olarak kendi değerini ve önemini hissetmeye başlamıştır. Artık çevresinde gelişen olaylara karşı kendisine özgü tepkiler verirken bir taraftan da algılama biçimleriyle oluşturduğu algı bütünlüklerini şekillendirmeye başlar. Bu süreçte çocuk, kendine özgü düşünce, his ve algılarıyla kendisini nasıl tanımladığına yönelik bir öz kavramı yaratma yolundadır (Purkey, 1996: 30; Patterson ve başk., 2000: 1338).

Bir yaşlarında kendisine ait bir öz yaratma çabasında olan çocuk iki yaş dolaylarında oluşturmaya başladığı kendilik bilincinin farkındalığı düzeyine ulaşır. Öz-farkındalığının başlaması yaşamın ikinci yılında ortaya çıkar. Yaklaşık 18 aylık çocuklar kendi yüzlerini ayırt ederler ve çevresindeki insanlar isimlerini söylediğinde fotoğraftan kendilerini gösterebilirler. Çocukluk yılları boyunca, ilkel (basit) öz kavramı duygusu, kendilik bilinci farkındalığının ve öz kavramı-algılarının ve duygularının daha ayrıntılı ve görece olarak daha kalıcı yapısı içinde büyür (Mussen ve başk. 1990: 388).

Öz kavramı, doğuştan gelen bir yeterlilik ya da kalıtsal olan bir özellik değildir, yaşadıkça öğrenilen, deneyimler çoğaldıkça gelişen bir kendilik bilincidir. Yaşantılar yoluyla edinilen tecrübeler doğrultusunda bireyin kendisiyle ilgili duygu, düşünce ve algılarının bir bütün içinde şekillenmesidir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren birey, kendiyle ve içinde yaşadığı dünya ile ilgili bilgi toplamaya başlar, yeni izlenimler edinir. Daha sonra neyin acı verdiğini, neyin kendisini rahatlattığını, açlık durumunda neyin açlığı giderdiğini, neyin ilgi çektiğini ve buna benzer kendisini keşfederek, yaşamının vazgeçilmez unsuru olan bir çok şeyi öğrenir (Confield ve Wells; 1994: 2).

Birey, kendisiyle ilgili izlenim ve tutumları sürekli düşünüp planlamaktadır. Bu tasarıların oluşmasında ve ideallerinin gerçekleşmesinde ilk çocukluk deneyimlerinin olumlu niteliklere sahip olmasının hayati bir önemi vardır. Özellikle ilk ve öncelikli kritik çevreyi oluşturan aile ortamı ve aile bireyleri, daha sonraki ikinci çevre olan okul ortamı ve okul yaşantılarının, ilk ve ikinci çevrede etkin biçimde rol alan anne, baba, öğretmen, arkadaş ve yakın çevre bireylerinin yaşamında önemli yerleri vardır. Bu bireylerle olan yaşantı deneyimlerinin ve ilişki niteliklerinin erken çocukluk döneminde kritik öneme sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle bebeklik dönemindeki ebeveyn etkileşimi, onlarla geçirilen zamanın çokluğu bebeklik ve erken çocukluk döneminde her yönden bakıma, ilgiye ve sevgiye muhtaç olma yani bir bütün olarak aileye bağımlı olma nedeniyle onlardan alınan tepkilere karşı çok duyarlı bir içselleştirme geliştirildiği gözlemlenmiştir. Zamanla kazanılan beceriler doğrultusunda bu bağımlılık, yerini içselleştirilmiş duygusal bağa bırakarak giderek özgürlüğe doğru gelişir (Chang ve başk ; 2003: 184).

Öz kavram tutarlı bir biçimde oluşur ve gelişimini diğer gelişim alanlarıyla bağıntılı ve paralel bir biçimde sürdürür. Edinilen her yeni deneyim, inanç ve tutumların ışığında yorumlanır ve öz kavramı oluşumunun içinde toplanır. Eğer yeni bir deneyim, öz kavramı oluşumunu temsil eden bütünün inançları ve doğrularıyla tutarlıysa kişinin özünde yer alır ve öz kavram oluşumu biraz daha genişler. Diğer yandan yeni deneyim kişinin öz kavram oluşumuyla tutarlı değilse ret edilir ya da görmezden gelinir. Bununla birlikte bireyin öz kavram oluşumunda bir değişiklik oluşturmak oldukça güçtür. Çünkü meydana gelecek her değişikliğin süregelen bir tutarlılık gösteren öz kavram yapısı ile her açıdan örtüşmesi gerekir. Bu da herhangi bir değişimin öz kavram oluşumuyla tutarlılığını sağlamak için tüm sistemin yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir (Confield ve Wells; 1994: 2).

1.2.3. Öz Kavram Gelişimi

Çocuklardan, kendilerini tanımlamaları istendiğinde kullandıkları kategorilerde düzenli gelişimsel değişimler olmaktadır. Yaklaşık yedi yaşına kadar çocuklar kendilerini fiziksel terimlerle tanımlamaktadırlar. Saç rengi, boy veya sevilen etkinlikler gibi somut, gözlenebilir özelliklerini belirtirler. İçsel psikolojik yaşantılar, görünen davranışlardan ve fiziksel özelliklerden ayrı olarak tanımlanamamaktadır (Mussen ve başk. ; 1990: 388).

Orta çocukluk döneminde kendilerini tanımlamaya yönelik öz kavram tanımları, daha soyut ifadelere ve psikolojik özelliklere doğru değişiklik gösterir. Zihinle vücut, öznel benlikle dışsal olaylar, ruhsal ve güdüsel özelliklerle vücudun bölümleri arsında ayırmalar yapılır. Sonuç olarak çocuklar kendileri hakkında düşünmeye başlarlar. Kendi düşüncelerini denetleyebileceklerinin ve başkalarını kendi düşüncelerine inandırabileceklerinin farkına varırlar. Bu dönemdeki çocuklar kendisinin çok farklı düşünceleri ve duyguları olduğunu farkettilerinden, başkalarından ayrı bireyler olduklarını hissederler. Bu dönem çocukları daha çok kendi yeterlilikleriyle ve bu yeterliliklerin başkalarıyla kıyaslanmasıyla ilgilenirler (Mussen ve başk. ; 1990: 388).

Öz kavramı içgüdüsel olmadığından, bir deneyim süreci sonucunda geliştiğinden, oldukça esnektir ve değişebilir. Yaşadıkça öğrenilir, birey olayların içinde etkin bir şekilde rol alır, bizzat kendisi hissederek, yaparak ve yaşayarak tecrübe kazanmaya olanak veren etkili ortamlarda aktif rollerde bulunarak, edindiği deneyimler vasıtasıyla öz oluşumunu geliştirir. Bu özellikleriyle öz kavramı, bireyin yaşantısı boyunca sonsuz büyüme ve gelişme kapasitesine sahiptir. Öz kavramı farkındalığıyla ortaya çıkan öz değerlendirme, çoğunlukla bireyin çevresindeki insanların birbirleriyle ilgili doğrudan yapmış oldukları değerlendirmelerden ortaya çıkar. Çocuğun kendisini ve çevresini keşfetmeye başladığı ilk çevreyi temsil eden aile ortamı ve bu ortamda kendisi için önem taşıyan kişilerin, ayrıca çocuğun ikinci çevresini oluşturan okul ortamı ve bu ortamdaki yaşantılarıyla birlikte kendisiyle

etkileşimde bulunan okul personeli ve arkadaş ilişkilerinin öz kavramı oluşumuna etkileri son derece önemlidir (Purkey; 1996: 30).

Öz kavram yapısı; kişinin kendi kendini değerlendirmesini, diğer insanların tepkisini ve yaşantımızda üstlendiğimiz rolleri içerir. Kişinin oynadığı çeşitli roller, onun benliğinin bir fonksiyonudur (anne, eş, arkadaş, öğrenci, yönetici vs.). Bu roller; cinsiyet, soy, gelenekler, kişinin toplumdaki pozisyonu ve yeriyle ilişkili olup, kişinin kendisini nasıl gördüğünü, diğer insanların onu görüş açısını, onunla olan iletişimlerini ve ona karşı gösterdikleri tepkileri etkiler. Öz kavramın kurduğu bu iletişimler, bireyin rollerinin farkında olmasını ve rollerini kabullenmesini sağlar. Bireyin aldığı geri iletiler, ödüller ve cezalar ise onun rollerinin değerinin farkına varmasında etkindir. Çevreden gelen iletilerin olumlu ya da olumsuz nitelikleri öz kavram gelişiminin temelini oluşturmaktadır (Mussen ve başk. ; 1990: 389).

1.2.4. Aile ve Erken Çocukluk Dönemi Öz Kavramı

Yaşamın ilk yıllarında çocuğun çevresi birkaç kısa zaman dilimi dışında büyük oranda ailesiyle sınırlıdır. Bebek için olduğu gibi, çocuğun insanlara, nesnelere ve genel olarak yaşama yönelik tutumları, ev hayatı tarafından şekillendirilir. Tek başına bir yöntemin çocuğun uyumlu ya da uyumsuz olmasından sorumlu olmamasına karşın, demokratik bir ev ortamında büyüyen çocuklar dış dünyaya otoriter bir evde büyüyen çocuklardan daha iyi uyum sağladıkları görülmüştür. Ebeveynler yaşamın her alanında, sağladıkları aile ortamı ve yaşattıkları aile içi tutum ve davranışlarla çocuğa model olmaktadır. Model aldıkları, aile yaşamlarını çocuklar kendi yaşantılarında da benzer şekilde uygularlar. Yakın çevrelerinde olan iletişimlerinde aile ilişkileri içinde gözlemledikleri davranış kalıplarının aynılarını gösterirler (Hurlock, 1959: 159).

Erken çocukluk döneminde küçük çocuklarla çalışan eğitimciler, çocukların okula ilk geldiklerinde kendilerinin beceri ve yeterlilikleri hakkında belirgin inanç ve duyguları olduğunun farkındadırlar. Bu farkındalık, öz kavram algılarının çevreyle olan etkileşiminden ve çevreden edinilen deneyimlerden doğduğu düşüncesinden

ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, yaşamdaki ilk deneyimlerinden itibaren, küçük çocuklar kendileriyle ilgili bir duygu geliştirmeye başlarlar. Erken çocukluk dönemindeki çocuklar için öz kavram algıları büyük ölçüde ebeveynlerinden ya da çocuğun bakımından sorumlu kişilerden aldıkları dönütlerin bir işlevidir; çünkü bu insanlar çocuk için yaşamındaki en önemli kişilerdir. Şüphesiz çocuğun aile içindeki ve yakın çevresindeki kendisinden büyük ağabeyler, ablalar ve diğer yetişkinler de öz kavram algılarının oluşmasında birtakım rollere sahiptirler, ancak çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu olan ve çocukla herkesten çok zaman geçiren ebeveynlerle yaşadıkları etkileşim en önemli olanıdır (Beane ve Lipka, 1986: 18; Chang ve başk., 2003: 184).

Çocuğun yaşamında kritik öneme sahip yakın çevresini oluşturan bireylerin davranışları çocuğun kendisiyle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmasına, kendini yetersiz ve değersiz biri olarak görmesine dolayısıyla da öz kavramının hasara uğramasına neden olur. Kabulün ve saygının olmadığı, çocuğun sorularının cevapsız kaldığı, yardım isteklerinin reddedildiği, disiplinin hataya ve cezaya dayandığı, ebeveynlerin çocuğu duygusal yaşamlarından dışladıkları ve çocuğun temel haklarının istismar edildiği durumlarda, olumlu bir öz kavramı gelişimi engellenmiş olur. Ebeveynlerin, yüksek öz saygı ve öz kavramına sahip sağlıklı bireyler yetiştirmeleri için öncelikle kendilerinin çocuğa karşı saygılı davranmaları ve ona güven vermeleri gerektiğinin bilincinde olmaları gerekir (Purkey, 1996: 34; Chang ve başk. ; 2003: 184).

Buna ek olarak çocuklarla ilgili çalışmalarda, çocukların açık ve olumlu öz kavram imajları geliştirmelerinin, ebeveynlerinin onlara sağladıkları ev ortamı niteliğine bağlı olduğu inancı giderek artan bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kişisel yeterlilik duyguları güven, sevgi, aitlik ve kabul görme gibi duygularla ilişkili olarak tanımlanır. Dolayısıyla, ebeveynlerin çocuklarına onlara güvendiklerini ve onları sevdiklerini gösterdikleri ve çocukların hoş karşılandığı bir ev ortamı sağlamaları, sağlıklı öz kavramı ve öz saygının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bazı ebeveynler kendi hayatlarında mutsuz olduklarından çocukları için sağlıklı bir çevreyi nasıl

oluşturacaklarını bilemezler hatta bir kısmı baskı altında geçen bir çocukluğun "kişiliği oluşturacağına" ve daha sağlıklı bir yetişkinlik sağlayacağına inanırlar. Bu tür evlerde çocuklar sürekli fiziksel cezayla ya da istismarla, koşullu sevgiyle, reddedilmeyle ve çocuğun kendine özgü geliştirdiği öz kavram değerlerinin inkar edilmesiyle karşı karşıya kalırlar. Bu şartlardaki çocukların aldıkları mesaj kendilerine güvenilmediği, sevilmedikleri ve aile ortamına ait olmadıkları yönündedir. Dikkat çekici bir şekilde böyle ortamlardaki çocuklar sevgi ve şefkat için mücadele ederler. Çünkü bu duygusal ihtiyaç çok kuvvetlidir ve ebeveynleri çocuklar için çok önemlidir. Bununla birlikte birçok çocuk için, ilk çocukluk dönemi sağlıklı öz kavram algılarına yönelik olumlu bir başlangıçtır. Ebeveyn-bebek arasındaki bağ güçlüdür. Yürümeyi, konuşmayı ve fiziksel olarak kendisine bakmayı öğrenmeye başladığı devrede, nesneleri kontrol etmeye ve dünyayı anlamaya yönelik aile ortamı ve ebeveynlerinden sürekli ilgi ve teşvik görür. Ancak bu şekilde girişimcilik duygusu gelişerek çevreyi keşfeder. Aksi bir tutum sergileyen aile bireyleriyle çocuk, kendisinde var olan araştırmacı kişiliği bastırarak, kendisini ifade etmede her açıdan engellenir (Beane ve Lipka, 1986: 18; Deckard, 2000: 470).

1.2.4.1. Ana-Baba Tutumları

Çocuğun dünyaya gelmesinde ve yetişmesinde etkin rolü bulunan ve çocuktan birinci derecede sorumlu olan anne ve baba, çocuğa karşı sergiledikleri tutumlarla çocuğun çok yönlü gelişimini olumlu ya da olumsuz olarak etkilerler. Ailenin önemli işlevlerinden biri çocukların bakımının ve eğitiminin sağlanmasıdır. Aile, çocuğun ruhsal ve bedensel açıdan olumlu gelişmeler göstermesini sağlayan temel bir kuruluştur. Çocuğun kendine olan güveni, anne-babasına olan güveninden kaynaklanır ve gelişir. Anne ve babanın çocuğa verdiği temel güven duygusu ve ona güvendiklerini hissettirmeleri çocuğun öz kavram gelişiminin temelini oluşturur (Gençtan, 1998: 57).

Ailevi ilişkiler arasında en önemlisi, ailenin temelini oluşturan karı-koca ilişkisidir. Bu ilişki ne kadar sağlıklı ise, ailenin temeli o kadar sağlamdır. Sağlam

temeller üzerine kurulmuş bir ailede algılama, düşüncelerini ve duygularını ifade edebilme, neyi istediğini ya da istemediğini belirtme ve kendini istediği yönde geliştirme özgürlüğü vardır. Aile içindeki iletişim bu özgürlükleri canlı tutar ya da sürekli baltalar (Gençtan, 1997: 58).

Bireyin öz kavramının oluşumunda etken olan faktörler gerek aile gerekse eğitim ortamlarında bireyin gelişiminden doğrudan sorumlu olan kişilerle yakından ilgili bulunmaktadır (Güven, 1996: 18). Çocuk; anne baba, öğretmenler ve arkadaşların oluşturduğu sosyal bir ortam içinde yaşar. Bu nedenle öz kavramın oluşumunda öncelikle anne babası olmak üzere, öğretmenleri ve arkadaşlarından büyük ölçüde etkilenir.

Doğuştan gelen genetik özelliklerin yanı sıra, anne ve babanın yetiştirme tarzının da, çocuğunun kişiliğinin oluşmasında önemli etkilerinin olduğu artık bilinmektedir. Anne-babanın çocuklarını yetiştirirken uyguladıkları disiplin yöntemlerinde olumsuz bir yaklaşım sergilemeleri, çocukların Öz kavram gelişimine zarar verir. Anne-babalar genellikle kendi gerçekleştiremediklerini çocukların gerçekleştirmesini isterler. Kendi zayıflıkların çocuklarında ortaya çıkmamasını arzularlar ancak; çocuklar anne-babalarını örnek alırlar. Eğer ebeveynler çocuklarına hiç ulaşamayacakları hedefler koyarlarsa ve bu hedeflere ulaşmada karşılaşılan başarısızlıklar nedeniyle çocuklarını sevip sevmeme gibi bir tutum içerisine girerlerse bu koşullu bir sevgi olur. Çocuk bunu sezdiği zaman anne-baba-çocuk arasındaki ilişki olumsuz yönde etkilenir. Çocuğun kendisini algılama tarzı olarak geliştirdiği öz kavram yapısına değer verilmesi sonucu oluşan öz-saygısının gelişebilmesi için çocuk ne yaparsa yapsın, nasıl olursa olsun her haliyle anne-babası için önemli olduğunu, onlar tarafından sevildiğini hissetmelidir (Sayıl, 1996: 35).

Betthelheim'e göre ailede bireyler doğal davrandıkları ve çocuk üzerinde nasıl etki yaratacaklarını ayrıca gözlemlemeye çalışmadıkları zaman, çocuk ailesinin çok daha fazla etkisinde kalır. Kendisine saygısı olan bir anne-baba çocuğundan katı bir biçimde saygı bekleyerek kendi güven duygusunu destekleme ihtiyacı duymaz.

Eğer ebeveynin kendine güveni varsa, çocuk kendisine saygı göstermediği zamanda çocuğunu kabul edecek ve kendi otoritesini tehdit altında hissetmeyecektir (Akt.Ekşi, 1990: 80).

Çocuk yetiştirme konusunda bilinçli olan anne-babalar çocuklarını eğitirken onların öğrenmesi, beceri kazanması ve yeteneklerini geliştirebilmeleri için rehberlik ederler. İyi davranış örnekleriyle çocuklarının toplumsal kuralları benimsemesini sağlarlar. Olumlu gelişimleri destekleyip, olumsuzlukları düzeltmeye çalışarak çocuğa sevgi, anlayış ve hoşgörü ile yaklaşırlar. Aynı zamanda çocuklarının gelişim dönemlerini ve yeteneklerini de göz önünde tutarlar. Onları gereğinden fazla kollamaz ya da yeteneklerini aşacak ölçüde zorlamazlar. Çocuğun eğilimlerini ve kişilik özelliklerini gerçekçi bir biçimde değerlendirmeye çalışarak onu anlamaya ve daha iyi tanımaya çaba sarf ederler. Böyle bir aile ortamında yetişen çocuk, yaşantıları sonucu elde ettiği deneyimleri kendince muhakeme ederek, kazanımlarını hayatta etkin bir biçimde kullanmanın doyumuna varacaktır. Bu doyumunu yaşadıkça, kendisine olan güveni gelişerek, kendiyle ilgili yapıcı bir algı bütünlüğü oluşturup, olumlu bir öz kavram geliştirecektir (Ekşi, 1990: 46; Chang ve başk. ; 2003: 186).

Çocuk yetiştirme tutumları toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterir. Bir toplumda her sosyoekonomik grubun kendi kültürüne, hayat felsefesine ve kendi değer sistemine sahip olduğu, farklı sosyal sınıflardaki ebeveynlerin farklı çocuk yetiştirme tutumu, farklı kişiliklere sahip çocukların yetişmelerine neden olan etkenlerden biri olmaktadır.

Farklı anne-baba tutumlarını 6 ana başlık altında toplamak mümkündür.

Bunlar; baskılı ve otoriter tutum, gevşek tutum (Çocuk merkezci aile), dengesiz ve kararsız tutum, koruyucu tutum, İlgisiz ve kayıtsız tutum, güven verici destekleyici ve hoşgörülü tutumdur (Yavuzer, 1997: 13-14).

Baskılı ve otoriter tutum: Otoriter ebeveyn, çocuğun davranışlarını ve tutumlarını belirlenmiş bir takım standartlara uygun olarak şekillendirmeye ve değerlendirmeye çalışır. Bu standartlar genellikle çok kesindir ve ahlaki olarak daha üst bir otorite tarafından belirlenmiştir. Çocuğu kendi belirlediği alanda tutmanın, onun özerkliğini sınırlandırmanın ve ona ev içinde sorumluluklar verilmesinin gerektiğine inanır. Çok değerli bir amaç olarak gördüğü düzenin ve geleneksel yapının korunması gerektiği düşüncesindedir. Çocukla arasında olması gereken duygusal ve sözel iletişimi teşvik etmek için çaba göstermediği gibi çocuğun, kendisinin söylediği her sözün doğru olduğuna inanması gerektiğini düşünür. Çocuğa söz hakkı vermez ve onu ayrı bir birey olarak görmez. Böyle bir ortamda yetişen çocuklar, sürekli yetişkinler tarafından yönetilmeye alışık olduklarından, ileriki yaşamlarında kendilerine ait konularda karar vermekte güçlük çekerek bağımlı bir kişilik sergilerler. Çocukluk döneminde, anne ve baba tarafından fikri alınmayan çocuk, yetişkin bir birey olduğunda içine kapanık, kendisini ikinci planda gören düşük düzeyde bir öz kavram sergileyecektir. (Baumrind, 1971: 16-17; Karavasilis ve başk. ; 2003: 154)

Bazı ailelerde bir ebeveyn, genellikle de baba, ipleri elinde tutar. Aileyi ilgilendiren konulardaki birçok kararı diğer aile üyelerine danışmadan kendi başına alır ve bu kararlar diğerleri tarafından sorgulanmadan kabul edilir. Bu tür ailelerde çocuklarla ebeveynler arasındaki ilişkiler güç kullanımına dayanmaktadır. Çocuklar, kendilerine ne söylenirse yalnızca onu yapmakla yükümlüdürler. Aksi durumlarda ise fiziksel ceza, verilen ilk tepkilerden biri olmaktadır. (Stanhausa, 1994: 52).

Gevşek Tutum: Çocuk merkezci ailelerde, kontrol boyutunun diğer uç noktasında çocuklarını kendileriyle az çok eşit gören ve otoritenin hiç bir şeklini uygulamaya istekli olmayan ebeveynler bulunmaktadır (Stanhausa, 1994: 53). Aile kendisini, çocuğa gelecekteki davranışlarını şekillendirmesinde sorumlu olan aktif bir model olarak ya da özeneceği bir ideal olarak değil, istediği zaman kullanabileceği bir kaynak olarak sunar. Aile içinde, böyle bir tutuma maruz kalan çocuk, sorumluluklarını ihmal eden, kendi amaçları ve çıkarları doğrultusunda çalışıp

çabalamak yerine sürekli başkalarından birşeyler bekleyen bir kişilik geliştirir (Baumrind, 1971: 17; Karavasilis ve başk. ; 2003: 155).

Dengesiz ve Kararsız Tutum: Anne-babanın “dengesiz ve kararsız” tutumu, çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz açıdan etkiler. Buradaki dengesizlik ve tutarsızlık, anne-baba arasındaki görüş ayrılığında olabildiği gibi, anne veya babanın gösterdikleri değişken davranış biçiminde de görülmektedir. Böyle bir aile ortamına maruz kalan çocuk, tutarsız bir tutumla yetiştirildiğinden dengeli bir kişilik geliştirme mücadelesi verecektir (Yavuzer, 1997: 23).

Koruyucu Tutum: Koruyuculuk, sık rastlanan bir başka anne-baba tutumu olarak gözlenmektedir. Anne-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu olarak çocuk, diğer kimselere aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olabilmektedir. Aile dışı yaşamında ve gelecekte, sürekli kendisini kollayan, büyük ya da küçük her sorunda kendisine kalkan olan ailesinin tavrını göremeyen çocuk, hayal kırıklığına uğrayarak normal yaşamın zorluklarından kaçacak, belki de yaşamdan korkacaktır (Yavuzer, 1997:25).

İlgisiz ve Kayıtsız Tutum: İlgisiz ve kayıtsız tutum, anne-babanın, çocuğu yalnız bırakma, görmezlikten gelme şeklinde dışlaması anlamına gelir. Duygusal istismara yol açan böyle bir ortamda anne-baba-çocuk üçgeni arasında iletişim kopukluğu gözlenir. Bu konuda yapılan araştırma bulgularına göre, ilgisiz ve kayıtsız anne-baba tutumu çocuğun saldırganlık eğilimini güçlendirmektedir. Saldırgan tepkiler gösteren çocuk, çevresi tarafından dışlanarak, sosyal açıdan sorun yaşayacaktır. Gereken sevgi ve ilgiyi ailesinden göremeyen çocuk, bu sevgi ve ilgiyi başka kişilerde ya da farklı ortamlarda arayacaktır (Yavuzer, 1997: 26).

Güven Verici, Destekleyici ve Demokratik Tutum: Anne-babanın çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olmaları, onları desteklemeleri, çocukların bazı kısıtlamalar dışında, arzularını diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin vermeleri

anlamına gelir. Çocuk kabul edilmek ve onaylanmak ister. Eğer aile ortamı ona kendi öz kavramını tanımlama özgürlüğü veriyorsa, sağlıklı bir biçimde olgunlaşma yolunda gelişir. Anne-babanın hoşgörüsünün normal bir düzeyde gerçekleşmesi, çocuğun kendine güvenen, yaratıcı, toplumsal bir birey olmasına yardım eder. Böyle bir tutumda evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde çocuk özgürdür. Söz hakkı vardır. Duygu ve görüşlerine saygı duyulur. Sevgi ve teşvik görür. Yetişkinler tarafından dinlenir. Böyle bir ortamda çocuk, girişim yeteneğine sahip olur. Özgüvenini kazanır ve kendi kendine karar verip sorumluluk taşımasını öğrenir (Baumrind, 1971: 17).

Demokratik ebeveyn, çocuğun etkinliklerini, arzu ve isteklerini mantıklı bir şekilde yönlendirmeye çalışır. Çocukla arasındaki sözel alışverişi teşvik eder, tutumlarının arkasındaki nedenleri çocukla paylaşır, çocuğun uymayı reddettiği durumlarda amaçlarını çocuğun anlayabileceği uygun bir şekilde ifade eder. Hem özerk irade hem de disiplinli uyum demokratik ebeveyn tarafından değer verilen özelliklerdir. Dolayısıyla ebeveyn-çocuk çatışmasının yaşandığı noktalarda sıkı bir kontrol uygular, ancak kısıtlamalarla çocuğu kuşatmaz. Bir yetişkin olarak kendi bakış açısını uygulamak ister fakat çocuğun bireysel ilgi ve ayrımlarının farkındadır. Çocuğu olduğu gibi kabul eder, halihazırdaki niteliklerini doğrular ancak gelecekteki hareketleri için de standartlar oluşturur. Amaçlarına ulaşmak için mantık, düzen, güç ve teşvik unsurlarından oluşan kombinasyonu kullanarak kararlarını yalnızca grubun fikirlerine ya da çocuğun isteklerine göre almaz (Baumrind, 1971: 18).

Anne-baba-çocuk üçgeni, sevgi temeline dayanmalıdır. Özdeşim modeli olan anne-baba, çocuğa nasıl bir davranış türü uygularsa, benzer davranışı da onda görecektir. Demokratik ana-baba tutumu, ebeveyn güç skalasında orta noktada bulunmaktadır. Bu tür ailelerde ebeveynler güç paylaşımını dengelerler ve bu gücü kullanırken çocuklara da söz hakkı verirler.

Demokratik ailelerin genel özellikleri şu şekilde sıralanır;

- Ne tür davranışların kabul edilebilir olduğuna yönelik standartlar çocuk için çok açık olarak belirtilmiştir, bunlara uyulması ya da uyulmaması durumunda ortaya çıkacak sonuçlar da oldukça tutarlıdır.

- Ebeveynler, kurallarının nedenlerini açıklamaya ve çocukların kendilerine yönelik sorularını cevaplamaya hazırdırlar.

- Ödüllendirme, övme ve sebep-sonuç ilişkisi kurma birer disiplin yöntemi olarak, ceza ve eleştiriden daha fazla kullanılır.

- Ebeveynler çocuklarına olan sevgilerini açıkça gösterirler.

Bu tür ana-baba tutumları demokratik olarak adlandırılır çünkü ebeveynler bir yandan çocuklarının kendi görüşlerini açıklamalarına izin verip, aile için önemli konularda iletişimi teşvik ederken, diğer yandan da otoritelerini sürdürmektedirler. Bu yaklaşımın temel özellikleri, çocuğu bir birey olarak kabullenerek ona saygı gösterme ve güvenmektir (Stanhausa, 1994: 54).

Yukarıda sıralanan anne-baba tutumları arasında en sağlıklı ve başarılı olanı, “Demokratik” tutumdur. Ancak bu esnek yaklaşım içinde, özgürce düşünüp karar verebilen, bu kararın sorumluluğunu yüklenen, bağımsızca hareket edebilen, özgüveni olan bireyler yetişir (Yavuzer, 1997: 28).

Demokratik ana-baba tutumunun çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkiler bıraktığı kaçınılmaz bir gerçektir. Çocuğu ayrı bir birey olarak görüp bu doğrultuda onun düşünce ve özgürlüklerine saygılı davranan demokratik eğilimli anne ve baba, çocuğun ileriki dönemlerde girişimci, güvenli ve başarılı bir kişilik sergileyen çocuklarıyla iftihar edeceklerdir. Otoriter ya da gevşek tutum sergileyen ailelerle karşılaştırıldığında, demokratik ailelerde büyüyen çocukların daha bağımsız, kendine güvenen, öz saygıları yüksek bireyler olarak yetiştikleri görülmektedir (Stanhausa, 1994: 54).

1.2.4.2.Öz Kavram Gelişimi ve Ana Baba Tutumları

Anne babanın çocukları ile kurdukları ilişki tarzının ve iletişim kurarken kullandıkları dilin, çocuğun kendisiyle ilgili oluşturacağı algı bütünlüğünün sağlıklı olması açısından kritik bir önemi vardır. Doğumdan sonra ilk etkileşimlerini aile içinde yaşayan çocuğun öz kavramı, aile bireyleriyle yaşadığı etkileşimlerden olumlu ya da olumsuz olarak etkilenecektir. Anne ve babanın iletişim tarzının, çocukta var olan öz kavram oluşumuna kendisinin verdiği değeri ifade eden öz saygının şekillenmesinde belirleyici bir rolü vardır. Bu dilin eğitici ve yapıcı olması öz kavramı saygısını artırırken, eleştirici ve geçiştirici bir tarzda olması öz kavram saygısına zarar verir. Çocuğu, yetişkin bir birey olarak gören ve onun her zaman için kendileri için değerli olduğunu hissettiren demokratik eğilimli aileler, anne-baba-çocuk arasında kurdukları olumlu iletişim ile geleceğe ve topluma sağlıklı bireyler kazandırır. Çocuğu destekleyen ve eğitici dil kapsamına giren iletişim tarzı, saygı, sevgi ve desteklemeye dayanır. Bireysel sorumluluğu cesaretlendirir. Bu dili kullanan ebeveynler çocuklarına daima yardıma hazır oldukları mesajını verirler. İletişimlerinde “ben dilini” kullanırlar. Yapıcı yanıtlar saygı esasına dayanır. Çocuktan yapabileceklerinin üstünde olmayan gerçekçi bir performans beklenir. Bu dili kullanan ebeveynler, çocuklarını yeterli ve sorumlu olmaları yönünde cesaretlendirirler. Bu iki iletişim biçimini kullanan ebeveynler çocuğa gelişiminin desteklendiği ve değerli biri olarak görüldüğü mesajını verirler (Beane ve Lipka, 1986: 16; Deckard, 2000: 471).

Ancak ana babalar farkında olmayarak çocuklarının öz kavram gelişimine zarar verecek iletişim biçimlerini de kullanmaktadırlar. Genellikle “sen dilinin” kullandığı bu iletişim biçimlerinde çocuğa geçiştirici ve/veya eleştirici yanıtlar verilir. Geçiştirici yanıtlar çocukları zayıf ve yetersiz kılacak yargılamaları içerir. Sorumluluğu çocuktan alarak bağımlılığa yol açar ve başarısızlığı pekiştirir. Eleştirici yanıtlarda genel olarak alay, aşağılama, kusur bulma, kıyaslama ve etiketleme ifadeleri kullanılır. İtici bir fiziksel temas ve cezalandırma söz konusudur. Ebeveynlerinden bu tip yanıtlar alan bir çocuk pasif, bağımlı ve güçsüz olacak, öfke

ve kin duyguları taşıyacaktır (Stanhouse, 1994: 50). Çocuklarıyla, eğitici ve yapıcı bir ilişki kuran anne ve babalar, çocuğa karşı suçlayıcı olmaktan ve kusur bulmaktan kaçınırlar. Çocuğu suçlayıcı ve yıkıcı bir iletişim biçimi olan sen dili yerine güven ve değer veren ben dilinin yer aldığı iletişim tarzını seçerler. Çocuğun yanlışlarının dünyanın sonu olarak değil, düzeltilebilecek hatalar olarak görülmesi gerekir. Çocuk, yaptığı hataları öğrenme fırsatı olduğunu anladığında sorumluluk alması daha kolaylaşacaktır (Deckard, 2000: 471).

Aileyi oluşturan temel unsurlardan birisi de ailedeki diğer çocuklar; yani kardeş sahibi olma durumudur. Bireyin kardeş ilişkileri, gerek aile içinde gerekse aile dışında öz kavram gelişimini ve anne-baba tutumlarını etkileyen önemli bir faktördür. Yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuğun birincil çevresini oluşturan aile ortamında kendisiyle benzer rolü paylaşan kardeşlerinin çocuğun öz kavramı üzerinde önemli etkileri vardır. Aynı aile ortamında ortak anne ve baba ile birlikte yaşayan kardeşler, çocuğun her alandaki gelişimlerini paylaşım zorunluluğu ve etkileşimden dolayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedirler. Ailenin çocuklar için sağladığı maddi ve manevi her türlü imkanı bölüşmek zorunda olan kardeşler, birbirlerini kabul etmeyi, işbirliği yapmayı, her şeyden önemlisi kendileri için çok önemli olan anne ve babayı paylaşmayı öğrenmek zorundadırlar. Bir aile şeklinde birlikte yaşamının gereklilikleri sonucu oluşan etkenler, yaşanan aile ortamına göre öz kavram yapısını ve anne-baba tutumlarını farklı şekillerde etkilemektedir. (Craig ve Kermis, 1995: 450; Yörükoğlu, 1993: 158; Pardeck, 1989: 128). Örneğin, aile içindeki doğum sırası ilk, orta ve ya son çocuk olma durumuna göre anne-baba tutumlarının farklılaşması ve ya çocuğun bu durumdan farklı şekillerde etkilenmesi, öz kavram oluşumunu ve gelişimini önemli ölçüde etkileyen etmenlerden birisidir. Çocuğun, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu ve bu durumun çocuktaki öz kavram oluşumunu ve anne-baba tutumlarını ne şekilde etkilediği ile ilgili yapılan literatür taramalarında, farklı aile yapılarına ve bireysel özelliklere göre değişen farklı sonuçlar elde edildiği incelenmiş, bazı araştırmalarda doğum sırası faktörü, önemli derecede etken bulunurken, bazılarında ise etken bulunmadığı görülmüştür.

Yaşayarak öğrenme sürecinde çocuk, aile içinde olduğu kadar aile dışındaki insanlarla da ne tür iletişim tarzı belirleyeceğini öğrenmeye başlar. Kardeş ilişkilerinde çocuğun her alandaki gelişimini önemli ölçüde etkileyen en kritik nokta, zorunlu paylaşımdan doğan kardeş kıskançlığıdır. Kardeş kıskançlığının derecesi ilk doğanın yaşıyla bağlantılı olarak değişmektedir. Eve yeni bir kardeş katıldığında 22 aylık bir bebek ile dört ya da beş yaşındaki bir çocuğun tepkisi farklı olmaktadır. Okul öncesi dönemdeki çocuklar aileye katılan yeni bireye karşı olan tepkilerini oldukça belirgin bir şekilde (ağlamak, tepinmek gibi çok direkt davranışlarla) ortaya koymaktadırlar. Kardeşler arası ilişkinin niteliğinde anne-baba tutumları çok önemli bir role sahiptir. Anne ve babalar, çocuklarına karşı son derece objektif davranmaya çalışarak taraf tutmamalı, her bir çocuğuna sağlıklı bir öz kavram geliştirmesi için özel vakit ayırmalıdır. Anne ve babaların, çocuklarına bilinçli bir şekilde sağlayacakları temelinde sevgi, güven, hoşgörü, saygı, saydamlık olan ve demokrat tutumları içeren sıcak aile ortamında mümkün olan en az olumsuz yaşantı deneyimleri ile kardeşler arası iletişimi olumlu yönde etkilemeleri gerekmektedir (Craig ve Kermis, 1995: 450; Yörükoğlu, 1993: 158; Pardeck, 1989: 128).

Orta çocukluk döneminde, çocuklar yetişkinlerin ve akranlarının dünyasına daha fazla girmeye başlarlar, ancak ebeveynleri onlar için hala "En önemli kişiler"dir. İletişim kurma ve yönlendirme gibi öğrenilen beceriler yeni yaşantılarla özellikle de çocuğun öz kavram oluşumu ve gelişiminde ikinci önemli çevreyi oluşturan okul ortamında denenir. Ev ortamı, destek alma konusunda çocuk için halen ulaşılır ve vazgeçilmez olmasına karşın öz kavram algıları; ikinci önemli çevreyi teşkil eden okul yaşantılarından ve okul ortamında en önemli etken kişiler olarak yer alan öğretmenler, sınıf arkadaşları ve diğerlerinden gelen geri bildirimlere de kaçınılmaz bir şekilde açılmıştır. Öz kavram düşüncesi, bu dönemde öz-yeterlilikte (Oyunlarda ve okul projelerinde ne kadar iyiyim?) ve ev dışındaki ortamdan gelen kabulde (Diğer çocuklar beni seviyorlar mı?) merkezileşmiş durumdadır (Beane ve Lipka, 1986: 18).

1.2.5. Okul Öncesi Dönem

Çocuğun en kritik öneme sahip yaşam deneyimlerini edindiği ilk ve öncelikli çevresi olan aile ortamından sonra orta çocukluk döneminde okul yaşantıları ve bu yaşantıları içeren okul ortamı, öz kavramı ve anne-baba tutumlarının oluşumu ve gelişiminde ikinci çevreyi oluşturmaktadır. Çocuk bu dönemlerde, akran grupları, çocuğa olumlu geri bildirim veren öğretmenler ve diğer yetişkinler ile etkileşerek ikinci çevre olarak nitelendirilen okul çevresinde "Önemli kişiler" kategorisine girmeye başlar (Stanhaue, 1994: 56).

Çocukluk yıllarının, okul öncesi dönemini kapsayan üç-altı yaşlarında gelişen merak ve girişim duygusunun da, öz kavramı ve anne-baba tutumlarının olumlu yönde gelişmesinde etkileri vardır. Şayet çocuğun merak ve girişimciliği bilinçli anne-baba tutumları ile olumlu yönde desteklenirse öz kavram gelişimi de olumlu yönde etkilenir. Çocuk merak ve girişimciliği nedeniyle fazla eleştirilirse, korkutulursa girişim gücünü kaybetmekte ve suçluluk duygusu geliştirebilmektedir (Güngör, 1993: 122).

Okul öncesi yılları, merak ve girişim dönemidir. Çocuğun gelişimini ve yeterlilik alanlarını çok yönlü desteklemek, bu dönemde çocukta doğal olarak var olan merak ve girişimcilik enerjisini, araştırma ve keşfetme gibi eğitimsel davranışlara yöneltmek için okul öncesi eğitime devam etmesi gerek aile içi tutumlar gerekse çocuk açısından bir çok kazanımlara neden olacaktır.

Toplumdaki gelişme ve değişmelere paralel olarak ailenin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen değişiklikler, aileyi tek başına çocuğun eğitimini başaramayacağı bir duruma getirmiştir. Böylece okul öncesi eğitim kurumları ailelere eğitim desteği veren temel kuruluşlar olarak yerlerini almaktadır. Eğitimin en önemli amaçlarından birisi, bireyin içinde bulunduğu ortama dengeli bir şekilde uyum sağlamasını gerçekleştirmesidir. Bu uyumun sağlanmasına esas olarak sağlam temellerin okul öncesi eğitim döneminde atılması gerektiği tartışılmaz bir gerçektir. Bu bakımdan eğitim ihtiyacımızın önemli, öncelikli ve ağırlıklı bir bölümü olan ve

eğitim sistemimizin ilk basamağını teşkil eden okul öncesi eğitim, ülkemizin geleceği bakımından hayati önem taşımaktadır (Avcı, 1995: 2).

Çocuğun kendisine model olarak seçtiği ilk bireyler, yakın çevresinde bulunan anne ve babadır. Daha sonra, okul yaşantılarının başlamasıyla çevresi genişleyen çocuk, başta öğretmeni olmak üzere, bu çevrede yer alan diğer bireyleri de model olarak seçer. Çocuk, kendisi için önemli olan bireyleri model olarak seçtiğinden, bu bireylerle özdeşim kurarak, kendisine karşı olan tutum ve davranışlarından olumlu ve ya olumsuz olarak etkilenir (Aral ve başk., 2000: 12). Okul öncesi yılları, kritik gelişim evrelerini içerdiğinden , buradaki eğitim ortamı ve bu ortamda yer alan eğitimci olan ya da olmayan bireylerin nitelikleri , öz kavram oluşumu ve aile-çocuk iletişimde önemli etkileri olan etkenlerdendir. Okul öncesi eğitim öğretmeni, çocuk gelişimi, psikolojisi ve sağlığı konularında eğitim görmüş, çocuğun tüm yeterlilik ve gelişim alanlarında ilerlemesini sağlayacak etkin programlar hazırlama ve uygulama yetisine sahip olmalıdır. Okul öncesi eğitim ve bu eğitimin rehberi olan öğretmen, çocukların kendilerine güven duygusunu geliştirecek, yaparak, yaşayarak, başarmanın ve keşfetmenin zevkine vararak etkin öğrenmeyi sağlar. Farklı dramatizasyon teknikleri, yaratıcı sanat, masa, müzik, oyun ve anadili etkinlikleri ile birçok eğitici kavram ve yaşantı deneyimleri kazandırarak, çocuğun kendisini yeterli bir birey olarak görmesine olanak verecek bilinçli bir eğitim ortamı sunar.

Erken çocukluk eğitiminde, okul öncesi eğitimin bir amacı da anne ve babalara çocuk eğitimi konusunda rehber ve destek olmaktır (Stright ve Neitzel, 2003: 31). Bu konuda Koç (1996), tarafından yapılan bir araştırmada, çocuk ve aile eğitimi konusunda rehber olma hizmetinin, anne ve babaların okulöncesi eğitimden beklentileri arasında ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Okul öncesi eğitimin etkilerini, ev ortamına ve çocuğun tüm yaşantı çevresine taşımak amacıyla, öğretmenin çocuğun yaşadığı çevre koulları ve aile ortamı hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Verilen eğitimin okul dışındaki ortamlarda da devam ederek davranışa dönüşmesini sağlamak, çocuk ve ailesini bir bütün olarak düşünmeyi gerektirir (Aksoy ve Turla,

1999: 42). Okul ve ev yaşamı bütünlüğünü sağlamak amacıyla , okul-aile ilişkileri, çocuğa okul öncesi eğitimin kazanımlarını arttıracak şekilde yönlendirilmelidir. Bu amaçla, okul tarafından öğretmen rehberliğinde aile eğitimi seminerleri, ev ziyaretleri gibi aile-çocuk-okul dayanışmasını peçinliyecek birçok farklı etkinliklere yer verilir (Ömeroğlu, 1992:3).Okul öncesi eğitim kurumlarının, anne ve babanın çocuğa verdiklerini geliştireceği, hatalı davranışlarının etkilerini azaltma, yetersizliklerini tamamlamada aileye yardımcı olacağı beklenmektedir (Stright ve Neitzel, 2003: 31).

Bu duruma göre, okul öncesi eğitimin; gelecekte sağlıklı bir öz kavram gelişimine sahip bireylerin yetişmesine destek vererek, çocuğun kişiliğinin temellerini oluşturması bakımından son derece önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

1.2.5.1.Okulöncesi Eğitimin Çocuk Üzerindeki Etkileri

Jersıld, Okul öncesi eğitim kurumlarının çocuk gelişimini üzerindeki etkilerini aşağıdaki gibi belirlemektedir.

“Okul öncesi eğitim kurumları çocuğun gelişimini daha ileri götürmek için harika bir ortamdır. Daha okul öncesi eğitim kurumlarının ilk günlerinde çocuk, arkadaşlarına ısınmaya, birlikte iş görmeye ve oynamaya başlamaktadır. Bu dönemin sonunda normal bir çocuk, geniş gruplar içinde işbirliği yaparak oynama, sempati gösterme, rekabete girişme ve başkalarıyla ilişkilerinde çok çeşitli yöntemleri ustalıkla kullanma gibi pek çok toplumsal eyleme girişebilmektedir (Jersıld, 1983: 15; Stright ve Neitzel, 2003: 31).

Okul öncesi eğitim kurumu çocuk için yeni bir eğitim ortamı olduğundan çocuğun gelişimine pek çok olumlu etkisi vardır. Okul öncesi eğitim kurumunda geçirdiği yaşantılarla çocuk; paylaşmayı, işbirliği yapmayı, kendine güvenmeyi, kendini ifade etmeyi, planlı ve düzenli olmayı öğrenmektedir. Çocuk arkadaşlarıyla kurallara uygun olarak oynayabilme, rekabet edebilme, ilişkilerde yöntemleri, kullanabilme becerilerini kazanmaktadır. Okul öncesi eğitim kurumu, aile dışındaki

planlı, denetimli eğitimin beşiğidir. (Jersild, 1979: 15; Stright ve Neitzel, 2003: 32) Okul öncesi eğitim kurumu, çocuğa içinde yaşadığı toplumsal çevrenin temel kuralları ve alışkanlıklarını kazandırma, kişiler arası ilişkileri düzenleme, deneyimlerini zenginleştirme ve onu ilköğretime hazırlama açısından önemli bir eğitim basamağıdır (Saylan, 1998: 33).

Okul öncesi eğitim kurumundaki yaşantı çocuğun gelişimindeki önemli bir kavşağa rastlar. Çocuğun birçok alanda birden ilerleyebilmesi için temeller atılır. Konuşabileceği insanlar çoktur ve bu onun dil yeteneğini geliştirir. Onda zaten var olan temel uyum ve işbirliği gücü, pek çok motor yeteneğini geliştirmesi için iyi bir ortam bulmuş olur (Jersild, 1983; 15).

Çocukların, okul öncesi eğitim kurumlarında neler kazandıklarını saptamak için bir çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda çocukların grup eylemlerine katılışlarında artış ve “seyirci” durumunun azalışı; toplumsal katılımlarında kendiliğindenliğin (spontaneity) artış, başkalarından korkmanın azalışı; büyüklerin çevresinden uzaklaşmaya başlayış; dikkatlerden uzak durma isteği; kendi kendine yemek, giyinmek, tuvalete gitmek ve bunların sonucu olarak eylemlerinde daha büyük bir serbestlik ve büyüklere bağımlılığın azalışı gibi davranış değişiklikleri görülmüştür (Jersild, 1983; 14).

Okul öncesi eğitim kurumlarının, çocuğun yaştlarından oluşan dolayısıyla yaşıt etkilerinin başladığı bir ortam olması nedeniyle pek çok araştırmacı okulöncesi eğitime devam etmenin çocuğun öz kavramını ve sosyal ilişkilerini geliştirdiğini ve kişisel uyumunu desteklediğini öne sürmüştür (Avcı, 1995: 3).

Okulöncesi eğitim kurumlarının uzun vadeli etkilerini inceleyen farklı çalışmalar, okul öncesi eğitim kurumlarına giden çocukların ilköğretimin I. kademesinde okul öncesi eğitim kurumlarına gitmeyenlerden daha yüksek sosyal uyum gösterdikleri, yetişkin onayından daha bağımsız olarak hareket edebildikleri ve daha yüksek bir liderlik kapasitesine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca okul öncesi

eğitim kurumlarında öz denetimini sağlayabilen, iyimser, yardımsever, liderlik özellikleri bulunan, başkalarının haklarına saygı gösteren çocukların genellikle İlköğretimin I. Kademesine iyi uyum sağladıkları belirlenmiştir (Mussen ve başk. ; 1990: 387).

Çocuk, okul öncesi eğitim kurumlarında bazı temel alışkanlıkları kazanırken değerleri de benimser. El yıkama sırasında önceliği kendisinden küçük olan arkadaşına veren çocuk istediği şeyler için sabretmeyi, başkalarının haklarına saygı göstermeyi ve başkalarının isteklerini hoşgörü ile karşılamayı öğrenir. Fikirlerini sınıf ortamı içinde dile getirirken, arkadaşlarının kendisini kendi fikirlerinden vazgeçmek pahasına dinlediğini bilir hale gelir (Fişek ve Yıldırım, 1983: 18).

Okul öncesi eğitim kurumlarının çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışmada, okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 22 çocukla, okul öncesi eğitime devam etmeyen çocuklar, altı ay süre ile karşılaştırılmıştır. Bu zaman süreci sonunda okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuklarda inisiyatif, bağımsızlık, kendini kabul ettirme, hakkını savunma, kendine güven, merak ve çevresiyle ilgilenme gibi boyutlarda büyük ilerleme görülmüştür (Mussen ve başk.; 1990: 377).

Okul öncesi eğitim kurumlarının çocuğun akademik becerileri üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan birinde çocuklara okul öncesi eğitim kurumlarına başlamadan önce ve okul öncesi eğitim kurumlarına başladıktan 4 ay sonra Stanford Binet Zeka Testi uygulanmıştır. Sonuçlar, çocukların okul öncesi eğitim kurumlarına başladıktan sonra testten daha yüksek puanlar elde ettikleri göstermiştir (Clark, 1988: 23).

1980'lerde okul öncesi eğitim kurumlarının çocuğun ileriki akademik yaşantısı üzerindeki etkisini inceleyen bir dizi araştırma sonucunda okulöncesi eğitim kurumlarına gitmiş olan çocukların ileriki akademik yaşamlarında kendilerini başarılı kılacak tutum ve davranışları okulöncesi eğitim kurumlarında kazandıkları ve

daha az sınıfta kalma eğilimi sergiledikleri görülmüştür. Çocuğun gelişimini çok yönlü olarak olumlu bir şekilde etkileyen okul öncesi eğitim, erken çocukluk döneminin vazgeçilmez bir parçasıdır (Sobol ve Sobol, 1987: 98).

Günümüz şartlarında okul öncesi eğitim kurumlarının çocukların ruh sağlığı üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Çocuk, tam gün ve ya yarım gün eğitim veren okulöncesi eğitim kurumlarında günlük yaşamının büyük bir kısmını paylaştığı, ailesi kadar etkili bir etkileşim içinde bulunduğu eğitici bir ortamda deneyimler kazanır. Kendi yaşitlarıyla birlikte etkileştiği ortak yaşantıları sonucu çok yönlü olarak etkilenir ve etkiler. Bu şekilde çocukta bir çok gelişme ve değişimler görüleceği gibi öz kavram oluşumu ve ruhsal durumunda şekillenmeler gözlenir. Ayrıca, okul öncesi eğitim kurumları, çocuklara çevreyi tanımanın sağladığı rahatlık güven duygusunun önemli bir kısmını verir. Okul öncesi eğitim kurumu öğretmeni çocuğa çevresindekileri anlaşılabilir kılmakla onun ruh sağlığına önemli bir katkıda bulunmuş olur. Okul öncesi eğitim kurumlarının sunduğu etkileşim ortamı duygusal yanıtların çeşitlenmesini ve çocuğun kendi ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına vararak, duygularını ifade etmesini sağlar, duyguları algılayış biçimini ve buna bağlı olarak da kendisini bir başkasının yerine koyarak düşünme yeteneğinin gelişmesini, öğrenme yöntem ve şekillerini önemli ölçüde etkiler (Rotenberg ve başk. ; 2003: 21-22).

1.2.6. İlköğretim Dönemi

Okul öncesi dönemi izleyen ilköğretim I. kademe çağında çocuk fiziksel varlığının farkına varır. Bu farkına varma sadece beden gelişimi ile ilgili değil, aynı zamanda çeşitli hareket becerilerindeki etkinliğinin arttığını da fark etmesidir. Bu fark etme süreci içerisinde öz kavram da gelişmektedir. Bu dönemde çocuğa yakıştırılan başarılı-tembel vb. etiketler, öz kavram gelişimini önemli ölçüde etkiler. Evde ailenin, okulda öğretmenin çocuğa olumlu yaklaşımı, onu desteklemeleri ve ona başarı duygusunu tattırıp güven vermeleri, çocuğun öz kavram gelişimi ve okul başarısı üzerinde etkilidir. Öz kavram bu şekilde erken yaşantılarımız boyunca

şekillenir ve yetişkin olmadan önce hemen hemen tamamlanır (Korkmazlar, 1995: 77, Güngör; 1993: 122).

Çocukların öz kavram algılarını geliştiren okul ortamı, ev ortamına en fazla benzeyen okul türüdür şeklinde açıklanır. Erken yaşlarda geliştirilen bir yetersizlik duygusuyla baş etmek oldukça zor olsa da imkansız değildir. Öz kavramı oluşumunda eğer başlangıç aşamaları mutlu yaşanırsa, bütün büyüme ve gelişme işlemleri daha kolay olacaktır. Yapıcı akran ilişkilerinin oluşmasına yardım eden ve öğrenmede güven duygusu geliştiren bilinçli ve deneyimli öğretmenlerin rehberliğinde çocuk, ev dışındaki daha büyük dünyada etkili bir şekilde yaşayabileceği yeterliliğini kazanacaktır. Okulun evde hakim olan değerleri yansıtması, evin ise okulun çabalarını desteklemesi, çocuğun, aile-okul dayanışmasından doğan ortak bir amaç ve tutarlı bir beklenti atmosferinde yetişmesini sağlar (Beane ve Lipka, 1986: 18).

Okula başladığı andan itibaren çocuğun yaşamındaki en önemli kişi öğretmeni olur. Çocuk zamanın büyük bir bölümünü öğretmeni ile geçirdiğinden ebeveyn sene başında ve okulun sağladığı olanaklar çerçevesinde çocuğun öğretmeni ile görüşmeli, çocuğun durumunu yakından takip etmelidir. Çocukla ilgili bir problem olduğunda bunun çözümü için öğretmenle işbirliği yapmalıdır. Ebeveynlerin akıllarına takılan soruları yöneltebilmeleri ve çocukları hakkında bilgi edinebilmeleri için en sağlıklı iletişim biçimi öğretmenle yüz yüze görüşmeleridir. Bu şekilde öğretmen çocuğun ilerleyişini ebeveyne doğrudan doğruya bildirmiş ve yapılabilecekler konusunda ebeveyni bilgilendirmiş olacaktır (Sobol ve Sobol, 1987: 224).

Çocuğun sağlıklı biçimde gelişmesi, yaşadığı problemlerin tutarlı ve kalıcı biçimde çözümlenmesi hem öğretmen hem de ebeveyninin çocuğun yaşadıklarından haberdar olması ile mümkün olur. Ebeveynler ve öğretmenleri belli zamanda aralıkları dahilinde buluşturmak okul idarelerince ayarlanabilecek “ebeveyn-öğretmen konferansları” ile mümkün olacaktır. Eğitimin her aşamasında, çok önemli bir yeri

olan okul-aile işbirliğinin, gerek öğretmen, gerek aile ve her şeyden önemlisi bu iletişimi kuracak olan okul yönetimi tarafından kesinlikle ihmal edilmemesi gerekir (Beane ve Lipka, 1986: 18).

Okul çağı, bireyin meslek yaşamına başladığı döneme kadar sürmektedir ancak bu araştırmanın asıl amacı; okulöncesi eğitimin önemini vurgulayarak öz kavramı ve anne-baba tutumları üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktır. Okul öncesi yıllarda alınan bu eğitimin kazanımları, eğitim sürecinin devam eden basamaklarında, başta ilköğretimin I. kademesi olmak üzere temelden itibaren aşamalı olarak görülmektedir. Bu doğrultuda eğitim sürecinin bütünlüğü içinde, bireyin öğrenim yaşamının temel taşlarını oluşturan okulöncesi dönem ile ilköğretim döneminin birbirlerini bütünlendiren ve destekler yapıda olması kaçınılmazdır. Okul öncesi eğitim, erken çocukluk döneminden itibaren çocuklara kazandırdığı beceri ve deneyimlerle bireyi çok yönlü olarak hayata ve öğrenim yaşamına hazırlayarak, önemini her geçen yıl bir önceki yıla göre daha iyi netleştirmektedir. Bu eğitim alanında görev yapan uzman kurum ve kuruluşlar, görevli personel, bilimsel otoriteler, işbirliği içinde ortak hedef olan okulöncesi eğitimin önemini vurgulayarak, ebeveynleri ve tüm halkı bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.

1.3.Konu ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde okulöncesi eğitim, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili araştırmalar yer almaktadır. İlk olarak çeşitli değişkenler açısından ele alınarak yapılmış olan okulöncesi eğitim araştırmaları gözden geçirilmiş, ikinci olarak okulöncesi eğitimin öz kavramı ve anne- baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara değinilmiştir. Bu araştırmalar, okulöncesi eğitimin öz kavram şekillenmesi ve anne-baba tutumları üzerindeki etkilerine ışık tutması açısından önemlidir.

Kuzgun (1972), Hacettepe ve Ankara Üniversitelerinde öğrenim gören 381 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; demokratik ana-baba tutumunun

bireyin kendini gerçekleştirme düzeyini olumlu, otoriter ana-baba tutumunun ise olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur.

Hauserman, Miller ve Bond'un (1976;18-23), çocuklarda benlik kavramının olumlu yönde geliştirilmesi ile ilgili çalışmasında, olumsuz benlik kavramına sahip olan anaokulu ve ilkokul öğrencilerine öğretmenleri tarafından 40 gün süresince olumlu benlik ifadeleri yöneltilmiştir. Bu süre sonunda çocukların benlik kavramı puanlarında büyük bir artış kaydedilmiştir.

İlkokul dördüncü ve altıncı sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 755 öğrenci ile bunların 30 öğretmeni üzerinde, Curtis ve Altman tarafından (1977; 24 –32) bir çalışma yapılarak, öğretmen ve öğrencilerin benlik kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir. Benlik kavramları düşük olan öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerle benlik kavramları yüksek olan öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerin benlik kavramları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Benlik kavramı yüksek olan öğretmenler öğrencilerinin benlik kavramlarını yüksek, benlik kavramı düşük olan öğretmenler öğrencilerinin benlik kavramlarını düşük olarak değerlendirmiştir. Öğretmeni tarafından olumlu şekilde değerlendirilen çocuklar kendilerini olumlu, olumsuz şekilde değerlendirilen çocuklar kendilerini olumsuz olarak değerlendirmiştir. Öğretmenlerin çocuğa yönelik tepkileri yalnızca çocuğun bireyselliğinden değil öğretmenin kendi benlik kavramından da etkilenmektedir.

Story (1979; 49-56), örnekleme üç ile beş yaş arası 264 çocuktan ve onların ebeveynlerinden oluşan araştırmasında, vücut-benlik kavramları ile buna yönelik ebeveyn tutumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, üç ile beş yaş arası çocukların, belirgin şekilde gelişmiş olan vücut benlik kavramlarına sahip oldukları görülerek, ebeveynlerinin de çocuklarının boyları, ağırlıkları ve vücut yapıları konusunda doğru algılamalarının olduğu ortaya çıkmıştır. İdeal vücut tipleri giderek daha az tanımlanır olduğundan, bu değişkenlerin olumlu vücut benlik – kavramındaki öneminin de zamanla azaldığı görülmüştür.

Nijerya'da, Jegede ve Bamgboye tarafından (1981;451-454) yaşları 11-15 arasında değişen yedinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, cinsiyet, yaş, bazı biyolojik ve sosyal değişkenlerin öğrencilerin benlik kavramlarına etkisi incelenmiştir. Araştırmaya, 380 kız, 375 erkek olmak üzere 755 öğrenci alınmıştır. Araştırmada, biyolojik faktörler arasında sağlık, fiziksel özellikler ve ruhsal durum; sosyal faktörler arasında da kendine ilişkin nitelikler sosyal kıyaslamalar ve değerlendirmeler ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre cinsiyet ve yaş değişkeni ile benlik kavramı arasındaki korelasyon anlamlı bulunmamıştır. Biyolojik ve sosyal faktörlerin ise benlik kavramını etkilediği sonucuna varılmıştır. Ancak sosyal faktörler benlik kavramı ile daha yüksek korelasyon göstermiştir.

Onur'un (1981), çocuklarda benlik saygısının kökenlerini incelediği araştırmasında, karşıt fikirlere toleranslı olan, çabuk sinirlenmeyen, ev içi rollerini benimseyen, iletişime açık, çocuğuna bağlı olmayı bir yük vb. gibi görmeyen annelerin çocuklarının benlik saygısının yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğun gerçek performansının üzerinde beklentileri olan, kuralcı, çocuğunun her işine karışan, koruyucu annelerin çocuklarının benlik saygısının daha düşük olduğu bulunmuştur. Cinsiyet, doğum sırası, annenin çalışıp çalışmaması ve sosyo – ekonomik düzeyle benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Marsh ve arkadaşları (1984; 940-956), Kendini Tanımlama Envanteri (The Self-Description Questionnaire) kullanarak yaptıkları araştırmada; 6-11 yaş çocuklarının benlik kavramlarında cinsiyet ve yaş etkilerini incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, erkek öğrencilerin benlik kavramları "fiziksel yetenek"; kız öğrencilerin ise "okuma" alanında daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sınıf düzeyi ile toplam benlik kavramı puanı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Yani yaş düzeyi yükseldikçe benlik kavramı puanında düşüş gözlenmiştir.

Turner ve Harris (1984;105-113), yaptıkları araştırmada; çocuk yetiştirmeye yönelik ana-baba tutumları ile okulöncesi dönemdeki çocukların sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişkiyi ve sosyal yeterliliğin çeşitli boyutları arasındaki ilişkiyi incelemeyi

amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklemi, 25'i erkek, 22'si kız toplam 47 çocuktan oluşmuştur. Araştırmaya katılan çocukların yaşları 31 ile 87 ay arasında değişmektedir. Araştırmanın bulguları benlik – kavram ölçeği ile ailesel hoşgörü ve koruyuculuğun olumlu yönde, disiplin ve reddetme ile ise olumsuz yönde bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Buna göre, tutumlarını çocuk bakımının olumlu yönlerine ve teşvik etmeye odaklanarak ifade eden ailelerde yetişen çocukların, kendileriyle ilgili daha iyi duygulara sahip oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ebeveynlerin destekleyici tutumları ile çocukların çeşitli sosyal yeterlilik boyutlarının olumlu yönde etkilendiği, ancak otoriter ve reddedici tutumların ise çocuğun sosyal yeterliliğini olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir.

Yüksek özgüvene yol açan etkenlerin saptanması amacı ile ilkokul dördüncü sınıf öğrenci ve anneleri üzerinde Onur tarafından 1985 yılında, bir çalışma yapılmıştır. Araştırmada bilgi toplama aracı olarak, çocuklarda özgüveni ölçmek için Coopersmith Özsaygı Envanteri, ana-baba tutumları için ise Coopersmith, Bell ve Schatfer'in geliştirdiği "Ana-Baba Tutum Envanterinden seçilen 80 maddelik bir envanter kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ana-baba tutumları boyutunun demokratik ucunda yer alan çocuklarda özgüvenin, ana-baba tutumları boyutunun baskıcı ucunda yer alanlarınkinden daha yüksek olduğu, benimseyici tutumla özgüven arasında da olumlu ve yüksek bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Araştırmada elde edilen diğer bulgulara göre de sosyal sınıf ve cinsiyet farkının özgüven üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, buna karşılık tek ve ilk doğan çocuklarda özgüvenin diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışan ve çalışmayan annelerin çocuklarının özgüvenleri arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Karagöllü (1985), okulöncesi eğitimi almış ve almamış ilkokul öğrencilerinin cinsiyetlerine ve sınıflarına göre okul başarı düzeyleri ile öz – saygı düzeylerini incelediği çalışması sonucunda; anaokulu eğitimi almış ve almamış erkek öğrencilerin öz – saygı düzeyleri arasında ve anaokulu eğitimi almış ve almamış kız öğrencilerin öz-saygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını, ancak anaokulu

eğitimi almış ve almamış öğrencilerin öz-saygı düzeyleri arasında genel olarak anaokulu eğitimi alanlar lehine bir farklılık olduğunu bulmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Bangladeş gençlerinin cinsiyete göre benlik imajı bakımından karşılaştırıldıkları Ostrov ve arkadaşları tarafından (1986; 183-192) yapılan bir araştırma sonuca göre, genel olarak kızların erkeklere göre daha düşük benlik imajına sahip oldukları bulunmuştur.

Armağan'ın (1987), okulöncesi çocuklarında sosyal katılım ve benlik kavramı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, sosyal benliğin oluşumu ile sosyal katılım ve arkadaş beğenilirliği arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğu ortaya koyulmuştur. Sosyal katılım ile anne baba ve öğretmen tarafından beğenilme, arkadaşlarla ve öğretmenle özdeşim, sosyal ilişki gereksinimi ve benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sosyal benliğin oluşumunda erkeklerin baba tarafından beğenilme puanları kızlardan yüksek çıkmıştır. Kızların ise öğretmen tarafından beğenilme puanları erkeklerden yüksek bulunmuştur. Dört yaş grubundaki çocuklar için arkadaş tarafından beğenilme önem taşıırken, altı yaş grubu için öğretmen tarafından beğenilme önem kazanmıştır. Sosyal katılımı arkadaşları tarafından beğenilme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Diğer taraftan; Alawiye ve Alawiye (1987; 139-145), ikinci, dördüncü, altıncı ve sekizinci sınıfa devam eden toplam 195 Gana'lı okul çocuğu üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda; sınıf olarak aynı düzeyde olan çocuklar arasında benlik kavramı düzeyi açısından fark bulmazken, cinsiyetin de benlik gelişimi üzerinde önemli bir rolü olmadığını, ancak; benlik kavramı düzeyinin araştırmanın yapıldığı bölgelere göre farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir.

Güngör'ün (1989), lise öğrencilerinin kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı etmenlerin onların özsaygı düzeyleri üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, aileleri ile ilişkileri iyi olan ve ana-babalarının demokratik olduğunu belirten öğrencilerin özsaygı düzeylerinin, ailesi ile ilişkileri bozuk olan ve ana-

babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Ana-babalarının öğrenim düzeyi orta ve yüksek olan öğrencilerin özsaygıları, öğrenim düzeyi düşük olan ana-babaların çocuklarına göre daha yüksek bulunmuş ve ailenin gelir düzeyi arttıkça özsaygının da arttığı görülmüştür. Ayrıca bu araştırmada cinsiyet ve sınıf değişkeninin özsaygı üzerinde etkisinin olmadığı, doğuş sırasına göre ilk ve son çocukların özsaygılarının ortanca olanlara; kendilerini başarılı olarak algılayan öğrencilerin özsaygıları başarısız olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Yavuzer (1989), ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinde benlik kavramının akademik başarı üzerindeki etkisinin incelenmesi ve bu etkinin cinsiyet açısından bir farklılık gösterip göstermediğinin araştırılması konulu çalışmada, orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen 208 öğrenci üzerinde çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda benlik kavramı düşük veya yüksek de olsa kız öğrencilerin akademik başarılarının olumlu yönde olduğu görülmüştür. Benlik kavramı yüksek olan erkek öğrencilerin akademik başarılarını olumlu, benlik kavramı düşük olan erkek öğrencilerin akademik başarılarının olumsuz yönde olduğu bulunmuştur.

Can (1990), tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir diğer çalışmada, öğrencilerin kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı sosyal ve kişisel etmenlerin onların benlik tasarımları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, ana-babalarını daha çok hoşgörülü olarak algılayan öğrencilerin, katı olarak algılayanlara göre daha yüksek düzeyde benlik tasarımına sahip oldukları, aileleri ile ilişkileri iyi olan öğrencilerin benlik tasarım düzeylerinin, iyi olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Sylva (1992; 17-29), benlik saygısı ve okulöncesi eğitim arasındaki ilişkiyi incelemek üzere bir çalışma yapmıştır. Yetişkinler tarafından kız ve erkek çocuklara gösterilen adil tutumların çocuğun benlik algısının olumlu yönde gelişmesi üzerinde etkili olduğunu ve bunun başarının önemli bir belirleyicisi olduğunu belirttiği

araştırmasında, okulöncesi eğitimin, erken çocukluk dönemindeki önemini vurgulamıştır.

Crain ve Bracken (1994; 497-511), yaptıkları araştırmada; çok boyutlu benlik-kavramındaki yaş, ırk ve cinsiyet özellikleri bakımından olası farklılıkları incelemek amacıyla yaşları 5-17 arasında değişen toplam 2501 çocuk ve ergenin katıldığı geniş bir örneklem oluşturmuşlardır. Bulgular, yaş ile benlik kavramı arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna göre 10 ve 11 yaşındaki çocukların global benlik-kavramlarının 16 yaşındakilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, 10 yaş çocuklarının global benlik – kavramlarının 15 yaşındakilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, araştırmanın bulguları”, hem genel hem de “özel benlik – kavramı alanlarının öğrencilerin etnik ya da kültürel kökenleriyle ilişkili olduğunu, bunlara göre farklılaştığını göstermiştir. Araştırmanın cinsiyetle ilgili bulguları, öğrencilerin cinsiyet faktöründen çok fazla etkilenmediğini ortaya koymuştur. Bulgular yalnızca, erkeklerin fiziksel benlik – kavramı alanında kızlardan daha yüksek düzeyde olduklarını göstermiştir.

Priel, Myodonnik ve Rivlin-Baniaminy (1995; 372-388), örnekleme, beş ile altı yaş arasında 100 çocuk (51 Erkek, 49 kız) ve dokuz ile on yaş arasında 106 (58 erkek, 48 kız) çocuk olmak üzere toplam 206 çocuktan oluşan araştırmalarında; okulöncesi ve dördüncü sınıf çocuklarının nesne tanımlamalarının gelişimini ve nesne tanımlamaları ile kendi benlik–algıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgular, daha olgun ve kalıcı tanımlamaları olan çocukların, diğerlerine göre, incelenen tüm alanlarda daha yüksek öz-değerlendirmelere sahip olduklarını göstermiştir. Ayrıca okulöncesi çocuklarda yüksek kavramsal düzeyin, anne ve akran kabulüne yönelik değerlendirmelerin daha az önemsenmesiyle ilişkilendiği görülmüştür.

Sperry ve Douglas (1995; 28-34), çocukların benlik tanımlamalarını inceledikleri çalışmalarında, okulöncesi çocukların anlattıkları hikayelerden

kendilerini tanımlama biçimleri ve bunlara eşlik eden sosyal süreçlerin neler olduğunu araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçları çocukların benliklerini objektif olarak algıladıklarını, kızların benliklerini geçmişteki olaylar içinde, erkeklerinse fantastik olaylar içinde tanımladıklarını göstermiştir.

Güven (1996), Malatya’da yaptığı “Yatılı ve İlköğretim Bölge Okulunda ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Benlik Kavramı Düzeyleri” konulu araştırması sonucunda; yatılı ve ilköğretim bölge okulu (YİBO)’nda kalan kız öğrencilerin benlik kavramı düzeyinin hem YİBO’nda hem de aile yanında kalan erkek öğrencilerden düşük olduğunu, benzer şekilde YİBO’nda kalan yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin benlik kavramı düzeylerinin de, YİBO’nda kalan altıncı sınıf öğrencilerinininkinden düşük olduğunu, ailesi yanında kalan öğrencilerin benlik kavramı düzeyleri arasında ise devam edilen sınıfa göre anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur.

Wu ve Smith (1997; 1-19), dördüncü, beşinci ve altıncı sınıfa devam eden 280 Tayvan’lı çocuk üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda; erkek çocukların fiziksel yetenek açısından kendilerine daha çok güven duyduklarını bulmuşlardır. Araştırmaya göre öz – saygının ölçüsü; okul veya öğrencinin yeterliliği, sosyal kabul atletik yetenek ve fiziksel görünüş ile ilişkili bulunmuştur. Diğer bir deyişle; fiziksel görünüşün çocukların genel olarak kendilerini değerlendirmeleriyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Marjoribanks ve Mboya (1998; 80-572), 460 Kuzey Afrikalı lise öğrencisinin sosyal statüleri, yakın aile ortamları, okul başarıları ile sorumluluk alma düşünceleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Anne ve babanın içinde bulundukları sosyal pozisyonlar sosyal statü olarak belirlenmiştir. Yakın aile ortamları ise, ebeveynlerinin öğrenmeye yönelik destekleriyle ilgili öğrenci algıları olarak ele alınmıştır. Genel olarak bulgular; (a) aile yapısının, yakın aile ortamlarının ve bireyin kişisel sorumluluğunun, ergenin farklı benlik – kavramı boyutlarıyla ilişkili olduğu, (b) ergenlerin sosyal statüleriyle ilişkili olarak benlik – kavramlarında,

ebeveynin öğrenmeye verdiği desteğe yönelik algılar ve sorumlulukları konusundaki bilinçliliği açısından cinsiyetle ilgili farklılıklar olduğu ortaya koyulmuştur.

Strage (1998; 17-31), aile yapısı değişkenleri ile kendini-ayarlama becerileri arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturarak; aynı zamanda da üniversite öğrencilerinde ebeveyn davranışları ile akademik kendini-ayarlama ile ilgili değerlere yönelik bir çalışmadan elde edilen bulguları sunmak amacıyla, birbirleriyle bağlantılı olan sonuç-ilişki durumlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemi 465 öğrenciden oluşmaktadır. Bulgular, anne ve babanın demokratik olarak algılanmasının ve ailenin duygusal anlamda yakın görülmesinin, genel güven ve olumlu benlik duygusunda, okul için olumlu hedef oluşturmada, geleceğe yönelik genel ilgide ve okula olumlu yönde uyumda belirleyici olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları, annenin ve babanın otoriter olarak, ailenin ise baskıcı olarak algılanmasının geleceğe hazırlıkla ilgili kaygının oluşmasında belirleyici olduğunu ortaya çıkarmıştır. Demokratik ve duygusal olarak yakın ailelerden gelen öğrencilerin, daha yüksek özgüvene sahip oldukları görülmüştür.

Avustralya'da (1999; 69-79) yaptıkları araştırmada; O'Dea ve Abraham, cinsiyet, yaş ve vücut ağırlığının erinlik dönemindeki yedi ve sekizinci sınıflara devam eden 173 erkek, 289 kız öğrencinin benlik algıları üzerindeki etkisini ve bu kavramlarla benlik – algılarının ilişkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak; kız öğrencilerin kendi cinsleriyle kurdukları ilişkilere erkek öğrencilerden daha fazla önem verdikleri ve akran ilişkileriyle ilgili benlik kavramlarının erkek öğrencilerden daha olumlu olduğuna işaret edilerek; erkek öğrencilerin akademik benlik – kavramlarının kız öğrencilerinkinden daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Doyle, Markievicz ve Brendgen (2000; 39-514), yaptıkları araştırmada; annenin ve babanın evlilikle ilgili uyumuyla, bağlanma biçimlerinin, çocuğun orta çocukluk ve ergenlik dönemindeki benlik – kavramı ve güvenli bağlanmasıyla ilişkilerinin değerlendirilmesini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın bulgularına

göre, eşlerine bağlanma biçimleri kaygılı-çelişkili olan annelerin çocuklarının da, anneye daha güvensiz bir bağ kurdukları, anneye özgü bağlanma biçiminin çocuğun güvenli bağlanmasıyla ilişkili olduğu gözlemlenirken, evliliğin niteliğiyle ilişkisinin bulunmadığı ortaya koyulmuştur. Sonuç olarak, çocuğun her iki ebeveyni ile yaşadığı güvenli bağlanmanın, benlik-kavramının farklı boyutlarıyla ilişkili olduğu vurgulanarak, özellikle anne ile çocuğun bağlanmasının, fiziksel görünümün, genel öz – kavram değerinin, fiziksel becerilerin ve akran ilişkilerinin daha olumlu olarak algılanmasında etkili olduğu görülmüştür. Baba ile çocuk arasındaki bağlanmanın ise algılama, okul yeterliliği ve genel öz- kavram değeri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Baba – çocuk bağlanmasının aynı zamanda, daha büyük çocuklarda genel öz – saygı ile ilişkilendiği saptanmıştır.

Calhoun ve Sethi; (2001;199-202), Amerika, Hindistan ve Filipinler’de üç öğrenci grubu üzerinde yaptıkları çalışmada; öz-saygı düzeylerini, cinsiyet ve etnik köken bakımından incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçları, yaşları 10 ile 14 arasında değişen, Amerikalı, Hintli ve Filipinli öğrencilerin, Coopersmith öz-saygı envanterin den yüksek puanlar aldıklarını göstermiştir. Filipinli ve Hint kız ve erkek öğrenciler aynı düzeyde öz-saygıya sahipken, Amerikalı akranlarından daha düşük puan aldıkları belirtilmiştir.

Davison ve Brich (2001;46-53), yaptıkları çalışmada, okulöncesi dönemdeki kız çocuklarının vücut ağırlıkları ile benlik-kavramları arasındaki ilişkiyi ve ebeveynlerin çocukların vücut ağırlığı konusundaki davranışlarının, onların kendilerini olumsuz değerlendirmelerine yol açıp açmadığını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma örneklemini, beş yaş grubundaki 197 kız çocuğu ve onların ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları, ebeveynlerin çocuğun kilosuna yönelik aşırı ilgi göstermesi sonucu, beslenmeleriyle ilgili sınırlamalar koymasının, çocuğun olumsuz öz-değerlendirme yaparak, bilişsel ve fiziksel becerilerini daha düşük algılamasına neden olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yaş grubu kız çocuklarının vücut ağırlığı arttıkça benlik kavramlarının olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır.

2. AMAÇ VE ÖNEM

2.1. Amaç

Doğumdan sonraki gelişimin en hızlı ve kritik dönemini içeren okulöncesi yılları, bireyin ileriki yaşamında kişiliğinin temellerini oluşturan yaşantı ve deneyimlerin edinildiği, öz kavram oluşumunda ve anne ve baba tutumlarının kalıcı izler bıraktığı sıfır - altı yaş sürecini kapsamaktadır. Çocuğun anne – baba tutumları, aile ortamı ve aile çevresinin ona sunduğu maddi, manevi tüm olanaklar, okul yaşantılarıyla birlikte kendine özgü bir öz kavram bütünlüğü oluşturur. Bu doğrultuda okulöncesi eğitim kurumlarının temel amacı; çocuğa sağlıklı büyüme ve gelişimine olanak verecek, olumlu bir öz kavram oluşumuna zemin hazırlayacak ve anne-baba tutumlarını bilinçlendirecek zengin ortamlar sunarak, aile-okul işbirliği içinde nitelikli deneyimler kazandırmak olmalıdır. Erken çocukluk döneminde, çocuğun çok yönlü gelişimine destek olarak, aileye çocuk eğitimi konusunda rehberlik yapan okul öncesi eğitim, çocuğun sağlıklı bir öz kavram geliştirmesine olanak vermektedir. Gerek çocuğa sunduğu eğitim ortamı ile gerekse okul-aile işbirliği kapsamında yürüttüğü çalışmalar ile aileyi de eğitim ortamlarına katarak aile ortamlarının da okul öncesi eğitimin bir devamı olan zengin ve bilinçli bir eğitim ortamı niteliği kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Okul öncesi eğitim , hem aileye hem de çocuğa kazandırdığı beceriler ve yaşantı deneyimleri ile hayatın içinden gelen ve her çocuğun yaşamından bir parça içeren, yaşamla bütünleşmiş bir nitelik taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, okulöncesi eğitime devam eden ve etmeyen üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavramları ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu amaçla, aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır;

1. Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavramı, anne ve baba tutumları arasında ilişki var mıdır?

2. Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavramları;

- a- Cinsiyete
- b- Kardeş sahibi olma durumuna
- c- Okul öncesi eğitime devam etme süresine
- d- Doğum sırasına
- e- Anne yaşına
- f- Baba yaşına
- g- Annenin öğrenim durumuna
- h- Babanın öğrenim durumuna
- i- Annenin mesleğine
- j- Babanın mesleğine göre farklılık göstermekte midir?

3. Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin anne tutumları;

- a- Cinsiyete
- b- Kardeş sahibi olma durumuna
- c- Okul öncesi eğitime devam etme süresine
- d- Doğum sırasına
- e- Anne yaşına
- f- Baba yaşına
- g- Annenin öğrenim durumuna
- h- Babanın öğrenim durumuna
- i- Annenin mesleğine
- j- Babanın mesleğine göre farklılık göstermekte midir?

4. Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin baba tutumları;

- a- Cinsiyete
- b- Kardeş sahibi olma durumuna
- c- Okul öncesi eğitime devam etme süresine

- d- Doğum sırasına
- e- Anne yaşına
- f- Baba yaşına
- g- Annenin öğrenim durumuna
- h- Babanın öğrenim durumuna
- i- Annenin mesleğine
- j- Babanın mesleğine göre farklılık göstermekte midir?

2.2.Önem

Bireyin tüm yaşamı göz önünde bulundurulduğunda bazı yaşam dönemlerinin psikolojik ve fizyolojik gelişimler açısından daha kritik süreçler olduğu belirlenmiştir. Sıfır - altı yaşlarını kapsayan okulöncesi yılları, kişiliğin oluşması, şekillenmesi, temel bilgi beceri ve alışkanlıkların kazanılması ve geliştirilmesinde ileriki yıllara olan etkisi nedeniyle eğitim sürecinde ve bireyin hayatında en önemli dönüm noktalarından birisidir. Çocuğa okulöncesi dönemde sağlanacak deneyimlerle, kazandırılacak temel alışkanlıklar çocuğun ileriki öğrenim ve eğitim yaşamının yanısıra sosyal ve duygusal yaşamını olumlu yönde geliştirerek öz kavramını biçimlendirecektir. Bu doğrultuda okulöncesi eğitimin olumlu bir öz kavram gelişimine etki ve katkıları büyüktür. Çocuğun kendisiyle ilgili düşüncelerinin, kendisini tanıması ve algılamasının yoğun olarak geliştiği okulöncesi yılları ve bu yıllarda sağlanacak sistemli ve yeterli bir okulöncesi eğitimin çocuğun bir birey olarak kendisinin farkında olmasının gelişimine ışık tutacaktır. Aynı zamanda, bireyin kendisiyle ilgili düşünce ve algılarının bütünü temsil eden öz kavramı gelişiminde; okulöncesi eğitimin zorunlu ve gerekli bir eğitim süreci olduğunu vurgulamak, anne-baba tutumlarıyla okul etkileşiminin öz kavramına olan olumlu ve olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla bu araştırmanın yapılmasına gerek duyulmuştur.

2.3. Sayıtlar

Örnekleme grubunun evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

Anne-Baba Tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılan ölçek çocuk tarafından bizzat cevaplandırıldığından çocuğın anne ve babasının tutumlarına yönelik algılamalarının gerçek durumu yansıttığı varsayılmaktadır.

Çocuğın öz kavram oluşumu ve gelişiminde, anne-baba tutumlarıyla ilgili olarak kendi algılamalarının gerçek durumu daha objektif bir şekilde yansıtacağı düşünülerek bu konuyla ilgili çocuklarının kendi görüşlerinin anne ve babaların görüşlerinden daha önemli olduğu varsayılmaktadır

Piers Harris'in çocuklar için öz kavramı ölçeğinin çocuğın öz kavram durumunu yansıttığı varsayılmaktadır.

2.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Çok kapsamlı olması nedeniyle; Okul öncesi eğitimin çocuk gelişimi ve eğitiminde etken olan daha bir çok değişkene yer verilmeyerek, tezin araştırma konusu olan öz kavramı ve anne-baba tutumları değişkenleriyle sınırlandırılmıştır.

- Ankara İli Merkez bölgesi kapsamındaki Çankaya İlçesi ile sınırlandırılmıştır.

- Orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünölen ilköğretim okulları ile sınırlandırılmıştır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAÇLARI

Bu araştırma; ilköğretim üçüncü sınıfa devam eden öğrencilerin öz kavramlarının gelişiminde okulöncesi eğitim ve anne-baba tutumlarının etkisini belirlemek amacı ile “tanımlayıcı” ve anne-baba tutumları ile öz kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacı ile “Betimsel” bir çalışma olarak planlanmıştır.

Bu bölümde, evren ve örneklemi, veri toplama araçları, veri toplama işlemi ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilmiştir.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2002-2003 öğretim yılında Ankara İl merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ilköğretim okullarında üçüncü sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmıştır.

Araştırma kapsamına alınacak okulların farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil edecek ilköğretim okullarının bulunduğu semtlerden seçilmesinin daha sağlıklı sonuç vereceği düşüncesi ile örneklemin oluşturulmasında ilk olarak alt, orta ve üst sosyo-ekonomik gruba giren ilköğretim okullarını belirlemek amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsünden (D.İ.E.) Ankara İli Merkezinde mevcut yerleşim bölgelerinin sosyo-ekonomik düzey gruplama listesi temin edilmiştir. Ankara merkez bölgesinin genelini temsil edecek ilköğretim okullarının tümünü kapsayan çalışma evreninden, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeye nazaran belirlenmesi daha kolay olan orta sosyo-ekonomik düzey üzerinde çalışılmasının, araştırmanın çalışma evrenini belirleme açısından daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Araştırma kapsamına alınacak okullardaki orta sosyo-ekonomik düzey tesbiti için okul idaresinin, öğretmenlerin, ilçe Milli Eğitimde görevli olan uzmanların görüşlerine başvurularak mevcut okullarda öğrenim gören öğrencilerin genelini temsil edecek nitelikte bilgi alınmıştır.

Bu durumda, D.İ.E. verisine ek olarak, orta sosyo-ekonomik düzey belirlemesi yapmak ve araştırma kapsamına alınacak ilköğretim okullarının seçimini gerçekleştirmek amacıyla, Ankara il Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Biriminden, Ankara merkez ilçelerinden birisi olan Çankaya İlçesine bağlı tüm resmi ilköğretim okullarının yer aldığı liste temin edilmiştir. Bu liste içinden tabakalama örnekleme tekniği ile okul seçimi gerçekleştirilmiştir (Kaptan; 1998: 122).

Araştırma evrenini, Ankara İli Çankaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı tüm ilköğretim okullarının üçüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini oluşturmak amacıyla, evrenin ayrı ayrı tabakalara bölünebilir olması ve örneklem için her tabakadan seçilecek eleman sayısının, o tabakanın tüm evrene olan oranına göre saptanmasını öngören tabakalama yöntemi kullanılmıştır (Kaptan; 1998: 122).

Bu doğrultuda araştırma örneklemini, evren içinden tabakalama yöntemiyle belirlenen 13 ilköğretim okulundan 262 okul öncesi eğitime devam eden, 268 bu eğitime devam etmeyen toplam 560 ilköğretim üçüncü sınıf öğrencisinden oluşturulmuştur. Örneklemini oluşturan ölçütler; öğrencilerin okul öncesi eğitime devam edip etmeme durumları ile orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil etme durumlarının bir arada bulunmasıdır. Örnekleme alınan ilköğretim okulları, bulundukları semtler, araştırmaya katılan öğrenci sayısı ve okul öncesi eğitime devam etme durumları tabloda verilmiştir.

Tablo-1 Örneklemi Oluşturan İlköğretim Okulları ve Öğrenci Dağılımı

İ.Ö.O. İsmi	Bulunduğu Semt	O.Ö.E.D. Eden	O.Ö.E.D. Etmeyen	Öğrenci Sayısı
Kurtuluş	Kurtuluş	25	25	50
Tevfik İleri	Ziya Gökalp Cd.	22	18	40
Namık Kemal	Kızılay	22	20	42
Maltepe	Maltepe	27	23	50
Anıttepe	Tandoğan	24	2	26
Ulubatlı Hasan	Bahçeli	26	25	51
Dr.GülenMuarrem Pakoğlu	Emek	25	30	55
Mustafa Kemal	100. Yıl	21	20	41
Kılıç Ali Paşa	Balgat	20	35	55
Balgat	Balgat	10	37	47
Ahmet Haşim	Dikmen	18	24	42
Kütükçü Ali Bey	Seyran Bağları	12	26	38
Mimar Sinan	Seyran Bağları	10	17	27
Toplam		262	298	560

3.2. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanması, 2002-2003 Eğitim-Öğretim Yılı'nın ikinci yarısında gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesi, gerekli makamlardan izinler alınmış, veri toplama süresi belirli aralıklarla gerçekleştirilmek üzere toplam iki ay sürmüştür. Örneklemi oluşturan okullara; okul idaresi ve öğretmenlerin görüş ve izinleri doğrultusunda nisan-mayıs aylarını kapsamak üzere haftada bir ya da iki kez gidilerek veri toplama işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Örneklem seçiminden önce, çalışma evrenini oluşturan ilköğretim okulları içinden örneklemi tesbit etme ölçütlerini bulunduran ilköğretim okullarını belirlemek amacıyla, okullara araştırmacı tarafından telefon edilerek, rehberlik servisleri ve okul idareleri ile yapılan görüşmeler sonucunda, okul ve öğrencilerle ilgili genel bir bilgi edinilmiştir. İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin okul öncesi eğitime devam etme

ve orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil etme durumlarıyla ilgili, istendik örneklem koşullarını kapsayan okullar arasından, 13 ilköğretim okulu asıl , veri toplama sürecinde karşılaşılabilecek herhangi bir engelle alternatif teşkil etmesi amacıyla da 5 ilköğretim okulu yedek olmak üzere toplam 18 okul, tabakalama örneklem tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları uygulanmadan önce daha kesin bilgilere ulaşmak için araştırmacı tarafından sınıf öğretmenleriyle bizzat görüşülerek, sınıf ortamı, öğrencilerin yerleşimi, gruplara ayrılması gibi hazırlık aşamaları ile ölçek uygulama koşullarına uygun hale getirilmiştir. Veri toplama araçları, bizzat araştırmacı tarafından uygulanarak, ölçeklerle ilgili gerekli açıklamalar yapılmış, mümkün olduğunca objektif sonuçlar alınması ve gerçek durumun yansıtılması için sorulan sorulara, sadece öğrencilerin kendi görüşlerini ortaya koyacak biçimde yöneltilme yapacak dönüt sorularla cevap verilmiştir. Veri toplama araçlarının uygulanması esnasında; belli bir süre sınırlaması yapılmadan, çocukların kendi cevaplandırma hızlarına bağlı kalınarak rahat bir uygulama ortamı sağlanmaya çalışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, okulöncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavram düzeyleri ve ana-baba tutumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını, Okulöncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavram düzeylerinin ve ana-baba tutumlarının; okulöncesi eğitime devam etme ve etmeme durumuna, cinsiyet, kardeş sahibi olma durumu, okul öncesi eğitime devam etme süresi, doğum sırası, anne ve babanın yaşı, öğrenim ve meslek durumlarına ilişkin bilgileri içeren faktörlere göre değişim gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla; araştırmanın bağımlı değişkeni olan öz kavramı ve ana-baba tutumlarını ölçmek üzere “Piers–Harris Çocuklar İçin Geliştirilmiş Öz Kavramı Ölçeği “(EK-1) (Öner, 1994: 9-12) ve Polat’ın geliştirmiş olduğu “Anne-baba tutum ölçeği (EK-2) kullanılmıştır (Öner, 1996: 443-444).

Okulöncesi eğitime devam etme durumu, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sahibi olma durumu, anne ve babanın yaşı, öğrenim ve meslek durumu faktörleri açısından öz kavramı ile anne-baba tutumlarının oluşumuna ve gelişimine etki edebilecek olan değişkenleri belirlemek üzere, bu alanda yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş ve literatür bilgisi doğrultusunda öğrencilerin demografik bilgilerini içeren kişisel bilgi formu geliştirilmiştir (EK-3).

3.3.1. Piers Harris Öz Kavramı Ölçeği

Ölçek 1969 yılında Piers Harris tarafından çocuk ve erinlerin kendileri hakkında ne hissettiklerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olup, 9-20 yaş arası çocuklara uygulanabilmektedir. Özyürek (1983) tarafından analiz edilerek madde sayısı 80'e düşürülen ölçeğin güvenilirliği %77, iç tutarlılığı %78-93 tür. Öner (1994) tarafından yapılan ölçekle ilgili geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında, ölçeğin güvenilirliği %81-89, iç tutarlılığı %78 -93 'tür. Bu durumda Öner, Türkçe ölçeğin güvenilirliğinin özgün İngilizce formundan daha yüksek olduğunu düşünülebileceğini belirtmiştir (Öner; 1994:4) Çataklı ve Öner (1986)'e göre; bu ölçek kişinin "Gerçek Benliğini" tanımlamayı amaçlayan bir ölçektir.

Araç, "Evet" ya da "Hayır" şıklarından birinin seçilip işaretlenmesini gerektiren ve bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği 80 bildirim cümlesinden oluşmaktadır. Ölçeğin amacı olumlu algılama ve düşünceleri saptamak olduğundan, olumsuz yönde ifade edilmiş maddelere verilen "hayır" yanıtı doğru olarak kabul edilmektedir. Bireyin yanıtlama şeklini etkilememesi için bu ölçekteki olumlu ve olumsuz ifadeler dengelenmiştir. Ölçek puanı, yanıt anahtarlarına uyan maddelerin sayısal toplamıdır. Elde edilen öz-kavramı ham puanı 0 ila 80 arasında değişmektedir (Öner; 1994: 11).

Araç, 9-16 yaş grubundaki öğrenciler için uygulanabilmektedir. Ölçek 15-20 dakikalık bir sürede uygulanabilmekte ancak uygulama esnasında zaman sınırlaması koyulmamaktadır (Piers, 1969: 8).

Ölçek Mehmet Güven'in 1996'da yapmış olduğu "Yatılı İlköğretim Bölge Okulun da ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Benlik Kavramı Düzeyleri" konulu doktora çalışmasında adı geçen ölçme aracıyla ilgili daha kolay anlaşılır duruma getirme çalışmaları yapmış ve bu araştırmada da bu şekli ile kullanılmıştır.

3.3.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği

Polat (1988), tarafından çocukların kendi bakış açıları ile anne-baba tutumlarına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak, geliştirilen ölçeğin güvenilirliği %74, iç tutarlılığı %75-91 dir. Amaç; anne ve baba tutumlarının çocuk tarafından ne şekilde algılandığını ortaya koymaktır.

Ölçek, anne ve babaların otoriter ve demokrat olmak üzere birbirine zıt iki tutumu ölçecek şekilde düzenlenmiştir. Ölçeğin 13'ü demokratik, 13'ü otoriter ifadelerden oluşan toplam 26 maddesi vardır. Uygulama esnasında süre sınırlaması yoktur, çocuktan anne ve babası için ayrı olmak üzere her maddedeki iki şıktan birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenir. "Otoriter" tutumu ifade eden seçeneklere "1" puan verilir, "Demokratik" tutumu ifade eden seçeneklere ise puan verilmez. Ölçekten alınacak puan 0-26 arasında olup toplam puanın yüksekliği anne ve/veya babanın otoriter olarak algılandığını göstermektedir. Toplam puanın düşük olması durumunda anne ve/veya babanın demokratik tutum sergilemekte olduğu düşünülmektedir (Öner; 1994: 559).

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamına alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin; cinsiyet,kardeş sahibi olma, doğum sırası, anne ve babanın yaş,öğrenim ve meslek durumlarını içeren demografik bilgilerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda boşluk doldurma ve işaretleme olmak üzere iki tip soru türü kullanılarak toplam 15 soru oluşturulmuştur. Form, araştırmada yer alan diğer ölçek uygulamalarında da olduğu gibi araştırmacının rehberliğinde uygulanmıştır.

3.4. Süre ve Olanaklar

Bu araştırmanın kaynak taraması 20.02.2002 – 25.01.2003 tarihleri arasında sürdürülmüştür. YÖK ve üniversite kütüphanelerine ek olarak internet erişiminin sunduğu olanaklardan da yararlanılarak okulöncesi eğitim, öz kavramı ve anne-baba tutumlarına ilişkin kitap ve makale taraması yapılmıştır.

12.02.2002-28.02.2002 tarihleri arasında ölçek seçimi kararlaştırılarak kişisel bilgi formu hazırlanmıştır.

10.03.2003-25.05.2003 tarihleri arasında veri toplamak amacıyla örneklem grubuna ölçek uygulamaları yapılmıştır.

26.05.2003-20.06.2003 tarihleri arasında elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri ve analiz çalışmaları yapılmıştır.

25.06.2003-15.12.2003 tarihleri arasında bulguların değerlendirilmesi ve tez raporunun yazımı tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Piers Harris'in (1969) Öz Kavram Ölçeği, Polat'ın (1988) Anne-Baba Tutum Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılarak toplanan veriler,SPS İstatistik Programında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde grupların ölçek puanlarını betimlemede, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen öğrencilerin, kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı kişisel bilgiler çapraz tablo üzerinde frekans ve yüzdelik değerler kullanılarak ifade edilmiştir.

Araştırmada, okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen öğrencilerin; a- Öz kavram düzeyleri b- Anne tutumları c- Baba tutumları arasında öğrenciye, anne ve babaya ilişkin cinsiyet, kardeş sahibi olma, doğum sırası, anne ve babanın yaş, öğrenim ve meslek durumlarına yönelik olarak, bazı kişisel değişkenlere göre anlamlı bir fark olup olmadığı iki boyutlu varyans analizi ile incelenmiştir. Bu analizde,

analize alınan değişkenlerin ölçek puanları üzerindeki temel etkilerinin yanı sıra analize alınan iki değişkenin ortak etkilerinin de test edilmesi mümkün olmaktadır. (Büyüköztürk, 2003; 51, 56-57).

Temel etki testlerinde, karşılaştırılan grup sayısının üç ve ya daha fazla olması durumunda , sonuç anlamlı çıkmış ise grup ortalama puanları arasındaki farklılıkları belirlemek için scheffe testi uygulanmıştır. Öğrencilerin, öz kavram düzeyleri ve anne – baba tutumları arasındaki ilişki, Pearson korelasyon katsayısı ile belirtilmiş, anlamlılık düzeyi için .05 temel alınmıştır (Büyüköztürk; 2003, 51, 56-57).

Okul öncesi eğitime devam etme durumu ile anne öğrenim ve okul öncesi eğitime devam etme durumu ile baba öğrenim durumlarının ölçek ortalama puanları üzerindeki ortak etkilerini inceleyebilmek için, çapraz tabloda boş gözükten gözenekleri tamamlamak amacıyla anne ve baba öğrenim durumlarını belirten gruplamada, mezun durumda olmayan yani “okur yazar değil “ ve “ okur yazar “ durumlarını içeren gruplar birleştirilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde sırasıyla, araştırmaya katılan öğrenciler ve aileleri ile ilgili kişisel bilgiler, öğrencilerin ve ailelerinin kişisel bilgilerine yönelik değişkenlere göre öz kavramı, anne ve baba tutumlarında görülen değişiklikleri yorumlayan ANOVA ve Scheffe çoklu karşılaştırma testi çift yönlü varyans analizi sonuçlarına ilişkin bulgular, tablolastırılarak verilmiştir.

Araştırma bulgularının ve yorumlarının yer aldığı bu bölümde, araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili veriler, sayı ve yüzde olarak tablo 2’de, öğrencilerin anne ve babalarına ilişkin demografik özellikleri ile ilgili veriler sayı ve yüzde olarak tablo 3’ te; örneklem grubunun öz kavram düzeyi ve anne-baba tutumları ilişkisi tablo 4’te; öğrencilerin “ cinsiyet “değişkenine göre O.Ö.E.D. etme durumuyla ilgili öz kavram, anne ve baba tutumlarının betimsel istatistiği tablo 5’te ve ANOVA sonuçları tablo 6’da ; öğrencilerin ” kardeş sahibi olma “ durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili betimsel istatistik sonuçları tablo 7’de ve ANOVA sonuçları tablo 8’de; örneklem grubunun “O.Ö.E.D. etme süresi “ ne göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili ANOVA sonuçları tablo 9’da; araştırmaya katılan öğrencilerin ” doğum sırası “ faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili betimsel istatistik sonuçları tablo 10’da ve ANOVA sonuçları tablo 11’de; örneklem grubunun “anne yaş “ değişkenine göre O.Ö.E.D. etme durumuyla ilgili öz kavram, anne ve baba tutumlarının betimsel istatistiği tablo 12’de ve ANOVA sonuçları tablo 13’te; araştırmaya katılan öğrencilerin “ baba yaş ” faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili betimsel istatistik sonuçları tablo 14’te ve ANOVA sonuçları tablo 15’te; öğrencilerin “anne öğrenim “ durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumuyla ilgili öz kavram, anne ve baba tutumlarının betimsel istatistiği tablo 16’da ve ANOVA sonuçları tablo 17’de; araştırmaya katılan öğrencilerin “ baba öğrenim ” durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili betimsel istatistik sonuçları tablo 18’de ve ANOVA sonuçları tablo 19’da; örneklem

grubunun “anne meslek “ durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumuyla ilgili öz kavram, anne ve baba tutumlarının betimsel istatistiği tablo 20’de ve ANOVA sonuçları tablo 21’de ve son olarak araştırmaya katılan öğrencilerin “ baba meslek ” durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları, öz kavram ve anne-baba tutumları ile ilgili betimsel istatistik sonuçları tablo 22’de ve ANOVA sonuçları tablo 23’te verilmiştir.

Bu araştırmada çok sık kullanılan, “Okul Öncesi Eğitim” kavramı; (O.Ö.E.), “ Okul Öncesi Eğitime Devam “ kavramı (O.Ö.E.D.) şeklinde kısaltılarak tablo formatları ve yorumlarda etkin bir biçimde yer almıştır.

Tablo 2’de araştırma kapsamına giren öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumlarına göre; cinsiyet, kardeş sahibi olma durumu, O.Ö.E.D. etme süresi ve doğum sırası ile ilgili dağılımları verilmiştir.

Tablo-2 Öğrencilerin OÖE’e Devam Etme Durumlarına Göre Öğrenciye Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	OÖE’e Devam Eden		OÖE’e Devam Etmeyen		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Kız	124	47.3	154	51.7	278	49.6
	Erkek	138	52.7	144	48.3	282	50.4
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Kardeş Sahibi Olma	Evet	206	78.6	272	91.3	478	85.4
	Hayır	56	21.4	26	8.7	82	14.6
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
OÖE’e Devam Süresi	Bir yıl	137	52.3			137	52.3
	İki yıl	48	18.3			48	18.3
	Üç yıl +	77	29.4			77	29.4
	Toplam	262	100.0			262	100.0
Doğum Sırası	İlk	122	46.6	97	32.6	219	39.1
	Orta	23	8.8	67	22.5	90	16.1
	Son	117	44.7	134	45.0	251	44.8
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0

Yukarıdaki tablo cinsiyet faktörü açısından incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden kız öğrencilerin oranı, %47.3; erkek öğrencilerin oranı %52.7, O.Ö.E.D. etmeyen kız öğrencilerin oranı %51.7, erkek öğrencilerin oranı %48.3 tür.

Öğrencilerin kardeş sahibi olma durumuna göre dağılımlarına bakıldığında O.Ö.E.D. eden ve kardeş sahibi olan öğrencilerin oranı, %78.6; kardeş sahibi olmayan öğrencilerin oranı %21.4'tür O.Ö.E.D. etmeyen ve kardeş sahibi olan öğrencilerin oranı %91.3, kardeş sahibi olmayan öğrencilerin oranı %8.7 dir.

O.Ö.E.D. eden öğrencilerin devam süreleri incelendiğinde, %52.3'ünün 1yıl, %18.3'ünün 2 yıl ve %29.4'ünün 3 ya da daha fazla yıl bu kurumlarda eğitim gördükleri görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin doğum sırası durumuna göre dağılımları incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrencilerin %46.6'sının ilk ve %44.7'sinin son çocuk, %8.8'inin ise ortanca çocuk olduğu; O.Ö.E.D. etmeyen öğrencilerin %45.0'inin son, %22.5'inin ortanca, %32.6'sının ise ilk çocuk olduğu görülmüştür.

Tablo-3 'te örnekleme oluşturan öğrencilerin, anne ve babalarının yaş, eğitim ve meslek durumlarıyla ilgili dağılımları verilmiştir.

Tablo-3 Öğrencilerin OÖE'e Devam Etme Durumlarına Göre Anne ve Babalarına Ait Demografik Bilgileri

Değişken	Grup	OÖE' e Devam Eden		OÖE'e Devam Etmeyen		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Anne Yaşı	30 ve altı	50	19.1	98	32.9	148	26.4
	31-40	185	70.6	173	58.1	358	63.9
	41 ve üstü	27	10.3	27	9.1	54	9.6
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Baba Yaşı	30 ve altı	7	2.7	18	6.0	25	4.5
	31-40	171	65.3	196	65.8	367	65.5
	41 ve üstü	84	32.1	84	28.2	168	30.0
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Anne Öğrenimi	Okuma-Yazma Bilmiyor			54	18.1	54	9.6
	Okuma Yazma Biliyor	22	8.4	49	16.4	71	12.7
	İlkokul Mezunu	33	12.6	90	30.2	123	22.0
	Ortaokul Mezunu	27	10.3	41	13.8	68	12.1
	Lise mezunu	86	32.8	52	17.4	138	24.6
	Üniversite mezunu	94	35.9	12	4.0	106	18.9
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Baba Öğrenimi	Okuma-Yazma Bilmiyor	4	1.5	14	4.7	18	3.2
	Okuma Yazma Biliyor	18	6.9	43	14.4	61	10.9
	İlkokul Mezunu	20	7.6	85	28.5	105	18.8
	Ortaokul Mezunu	22	8.4	45	15.1	67	12.0
	Lise mezunu	78	29.8	80	26.8	158	28.2
	Üniversite mezunu	120	45.8	31	10.4	151	27.0
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Anne Mesleği	Çalışmıyor	126	48.1	239	80.2	365	65.2
	İşçi	6	2.3	28	9.4	34	6.1
	Devlet Memuru	107	40.8	8	2.7	115	20.5
	Serbest Çalışıyor	23	8.8	23	7.7	46	8.2
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0
Baba Mesleği	Çalışmıyor	7	2.7	30	10.1	37	6.6
	İşçi	39	14.9	102	34.2	141	25.2
	Devlet Memuru	123	46.9	47	15.8	170	30.4
	Serbest Çalışıyor	93	35.5	119	39.9	212	37.9
	Toplam	262	100.0	298	100.0	560	100.0

Yukarıdaki tablo anne yaşı faktörü açısından incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrenci annelerinin %70.6'sının 31-40, %10.3'ünün 41 ve üstü, %19.1'inin 30 ve altı yaş grubunda olduğu; O.Ö.E.D. etmeyen öğrenci annelerinin ise, %58.1'inin 31-40, %9.1'inin 41 ve üstü, %32.9'unun 30 ve altı yaş grubuna dahil oldukları görülmektedir.

Bu örneklem, baba yaşı faktörü açısından incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrenci babalarının %65.3'ünün 31-40, %2.7'sinin 30 ve altı, %32.1'inin ise 41 ve üstü yaş grubunda olduğu; O.Ö.E.D. etmeyen öğrenci babalarının %65.8'inin 31-40, %6.0'inin 30 ve altı, %28.2'sinin ise 41 ve üstü yaş grubunda olduğu görülmektedir.

Örnekleme oluşturan öğrenci anneleri, öğrenim durumlarına göre incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrenci annelerinden okuma yazma bilmeyen olmadığı, %35.9'u üniversite mezunu ve %8.4'ü okur-yazar iken, %32.8'inin lise, %12.6'sının ilkokul, %10.3'ünün ortaokul mezunu olduğu O.Ö.E.D. etmeyen öğrenci annelerinin %30.2'sinin ilkokul ve %4.0'inin üniversite mezunu iken, %18.1'inin okuma ve yazma bilmediği, %17.4'ünün lise mezunu, %16.4'ünün okur-yazar, %13.8'inin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir.

Araştırmada yer alan öğrenci babalarının öğrenim durumu incelendiğinde; O.Ö.E.D. eden öğrenci babalarından, %45.8'inin üniversite mezunu olduğu, %1.5'inin okuma-yazma bilmediği görülürken, %29.8'inin lise, %8.4'ünün ortaokul, %7.6'sının ilkokul mezunu olduğu; O.Ö.E.D. etmeyen öğrenci babalarının %28.5'i lise mezunu olduğu, %4.7'sinin okuma-yazma bilmediği görülürken, %15.1'inin ortaokul mezunu, %14.4'ünün okur-yazar, %10.4'ünün ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Bu örneklem grubu anne meslek durumuna göre incelendiğinde; O.Ö.E.D. eden öğrenci annelerinden, %48.1'inin çalışmadığı ve %2.3'ünün işçi olduğu görülürken, %40.8'inin devlet memuru, %8.8'inin serbest meslek sahibi olduğu; bu eğitime devam etmeyen öğrenci annelerinin %80.2'sinin çalışmadığı ve %2.7'sinin

devlet memuru olduğu görülürken, %9.4' ünün işçi, %7.7 'sinin serbest meslek sahibi olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan babalar, meslek durumlarına göre incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrenci babalarından, %46.9'unun devlet memuru olduğu, %2.7'sinin çalışmadığı görülürken, %35.5'inin serbest meslek sahibi, %14.9'unun işçi olduğu; O.Ö.E.D. etmeyen öğrenci babalarının %39.9'unun serbest meslek sahibi olduğu, %10.1'inin çalışmadığı görülürken, %34.2'sinin işçi, %15.8'inin devlet memuru olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumlarına göre öz kavramı, anne ve baba tutumları arasındaki ilişki tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4 OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Öz Kavram Düzeyi ve Anne- Baba Tutumları Arasındaki Korelasyon Katsayısı Sonuçları

		Anne Tutum	Baba Tutum
OÖE'e Devam Eden	Öz Kavram	- 0.48 **	- 0.40 **
	Anne Tutumu	_____	0.57 **
OÖE'e Devam Etmeyen	Öz Kavram	- 0.54 **	- 0.51 **
	Anne Tutumu	_____	0,67 **

Tablo-4 incelendiğinde, öz kavram ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki O.Ö.E.D.eden öğrenciler için incelendiğinde, öz kavram ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Öz kavram ile anne-tutumu arasındaki korelasyon $r = - .48$ ($P < .05$), baba tutumları ile olan korelasyon ise $r = - .40$ ($P < .05$) dir. Buna göre, anne ve baba tutumları demokratik eğilim gösteren öğrencilerin öz kavram düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Öz kavram ile anne tutumu arasındaki ilişki O.Ö.E.D. etmeyen öğrenciler için incelendiğinde, O.Ö.E.D. edenler kadar yüksek düzeyde olmasa da öz kavram düzeyi ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki vardır.

Öz kavram ile anne tutumu arasındaki korelasyon $r = -.54$ ($P < .05$), baba tutumları arasındaki korelasyon $r = -.51$ ($P < .05$) dir. Bu bulgular, araştırmaya katılan öğrencilerden O.Ö.E.D. etmeyenler için de anne ve baba tutumları demokratik olanların öz kavram düzeylerinin yüksek olduğunu gösterir.

Sobol ve sobol (1987), yaptıkları araştırmada O.Ö.E.D. eden çocukların öz kavram tasarımı, kendilerine güven, akademik başarı ve beceriler açısından O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha avantajlı durumda olduklarını belirterek, okulöncesi eğitim ortamında yetişen çocukların yetişkin kontrolünden uzak, aktif ve bağımsız hareket edebilme yeteneklerini kazanmış bireyler olarak eğitimlerine devam ettiklerini vurgulamıştır.

Turner ve Harris (1984), yaptıkları araştırmada, O.Ö.E.D. eden 47 okul öncesi çocuğu ve onların ebeveynlerini gözlemlemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, O.Ö.E.D. eden çocukların anne baba tutumlarındaki demokratik eğilimin ve sosyal yeterliliklerinin O.Ö.E.D. etmeyen çocuklara göre daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Bulgular, daha önce yapılan araştırmaları destekler niteliktedir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve cinsiyet değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 5'te, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 5. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Cinsiyet	O.Ö.E. D. Eden			O.Ö.E. D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	Kız	124	65,29	9,55	154	62,87	10,91	278	63,95	10,38
	Erkek	138	63,89	9,54	144	61,17	10,66	282	62,50	10,20
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	Kız	124	4,83	3,02	154	6,35	3,34	278	5,67	3,28
	Erkek	138	6,28	3,98	144	7,75	3,97	282	7,03	4,03
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	Kız	124	5,00	3,68	154	6,72	4,06	278	5,96	3,98
	Erkek	138	6,36	3,77	144	7,77	3,90	282	7,06	3,90
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Araştırmaya katılan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyet faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

O.Ö.E.D. eden kız öğrencilerin öz kavram ölçeği puan ortalamalarının ($\bar{x}=65.29$), O.Ö.E.D. etmeyen kız öğrencilere ($\bar{x} = 62,87$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. O.Ö.E.D. eden kız öğrencilerin anne tutumlarının ($\bar{x} =4,83$) O.Ö.E.D. etmeyen kız öğrencilere göre ($\bar{x} =6,35$) daha demokratik olduğu görülmüştür. Aynı durum, baba tutumlarına göre incelendiğinde; O.Ö.E.D. eden kız öğrencilerin ($\bar{x} =5,00$) baba tutumlarının O.Ö.E.D. etmeyen kız öğrencilere göre ($\bar{x}=6,72$) daha demokratik olduğu görülmüştür.

Örnekleme alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyet faktörüne göre toplam puan ortalamaları incelendiğinde;

Öz kavram ölçeği ortalama puanları, kız öğrencilerde ($\bar{x} =63,95$), erkek öğrencilerde ($\bar{x} =62,50$)'dir. Anne tutumu ortalama ölçek puanları incelendiğinde, kız öğrencilerin anne tutumlarının ($\bar{x} =5,67$), erkek öğrencilere göre ($\bar{x} =7,03$) ve baba tutumu ölçek ortalama puanları için incelendiğinde, kız öğrencilerin baba

tutumlarının ($\bar{x} = 5,56$), erkek öğrencilere göre ($\bar{x} = 7,08$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Tablo 6. OÖE’ye Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	921,376	1	921,378	8,800	,003
	Cinsiyet	334,889	1	334,889	3,199	,074
	OxC	3,197	1	3,197	0,031	,861
	Hata	58211,855	556	104,698		
	Toplam	5942,198	559			
Anne Tutum	OÖE	310,31	1	310,431	23,789	,000
	Cinsiyet	282,794	1	282,794	21,671	,000
	OxC	0,096	1	0,096	0,007	,932
	Hata	7255,487	556	13,049		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	340,280	1	340,280	22,701	,000
	Cinsiyet	199,991	1	199,991	13,344	,000
	OxC	3,358	1	3,358	0,224	,636
	Hata	8332,859	556	14,987		
	Toplam	8851,650	559			

Araştırmaya katılan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyet faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-556)} = 8.800$, $P < .05$]. Tablo 5’te görüldüğü gibi, O.Ö.E.D. eden kız öğrencilerin öz kavramlarının, O.Ö.E.D. eden erkek öğrencilere ve bu eğitime devam etmeyen hem kız hem de erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Araştırmalarda, genelde erkek öğrencilerin lehine sonuç veren cinsiyet faktörünün, bu araştırmada toplumumuzda öğrenim durumu açısından dezavantajlı konumda olan kız öğrencilerin lehine gelişme gösterdiği görülmüştür. Bu bulgu,

öğrenimde fırsat eşitliği konusunda cinsel kimlik ayrımının yapılmadan taraflara eşit olanakların sunulması açısından kız çocuklarının lehine olan bir gelişme olarak göz önüne alınabilir.

Önder (1997) , yapmış olduğu araştırmada, cinsiyet faktörünün çocukların okul öncesi eğitime devam etme durumuyla ilgili bir etkisinin bulunmadığını belirtmiştir.

Anne [$F_{(1-556)} = 23, 789, P < .05$] ve baba tutumu [$F_{(1-556)} = 22,701, P < .05$]. ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Anne ve baba tutum ölçeği puanlamasında, düşük puanın demokratik, yüksek puanın otoriter tutumu ifade ettiği hatırlanacak olursa, Tablo 5'te de görüldüğü gibi O.Ö.E.D. eden öğrencilerin anne ve baba tutumlarının bu eğitime devam etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüştür.

Okul öncesi eğitimin, erken çocukluk döneminde sunduğu olanaklar, çocuğun ve ailenin gelişimini ve eğitimini çok yönlü olarak desteklediğinden gerek ebeveynlerin gerekse toplumun farklı kesimlerinin bu kurumların önemi konusunda bilinçlendikleri düşünülebilir.

Koç (1996), yaptığı çalışmada, O.Ö.E.D. eden çocukların anne ve babalarının, çocuk eğitimi konusunda daha bilinçli olduklarını belirterek, okul öncesi eğitiminin mecburi olmadığı, bu nedenle de ebeveynlerin kendi tercih ve istekleri doğrultusunda, bu eğitimin önemine inanarak çocuklarını bu kurumlara yolladıklarını belirtmiştir.

Bulgular değerlendirildiğinde, okul öncesi eğitimin öğrencilerin öz kavramı, anne ve baba tutumları üzerinde olumlu derecede önemli etkilerinin bulunduğu görülmektedir.

Örnekleme alınan öğrencilerinin cinsiyet faktörüne göre;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları incelendiğinde, kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-556)} = 3,199, P > .05$].

Cinsel kimliklere özgü olağan farklılıklar dışında, yaşamın her alanında hiçbir ayrıcalığın olmaması gerektiği düşünülen cinsiyet faktörünün, bu araştırmada da öz kavramı açısından etken bir belirleyici olmadığı görülmüştür.

Reimers'in (1996), 36'sı kız, 36'sı erkek olmak üzere toplam 72 ön ergenlik dönemindeki öğrenci üzerinde yürüttüğü araştırmasında, cinsiyet değişkeninin öz kavram gelişimi ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığını belirtmiştir.

Anne tutumu [$F_{(1-556)} = 21,671, P < .05$] ve baba tutumu [$F_{(1-556)} = 13,344, P < .05$] ortalama ölçek puanları arasındaki fark cinsiyet faktörü açısından anlamlı bulunmuştur. Tablo 5' te de görüldüğü gibi kız öğrencilerin anne ve baba tutumlarının erkek öğrencilere göre daha demokratik olduğu görülmüştür. Bu bulgular, cinsiyet faktörünün, öğrencilerinin öz kavram düzeyleri üzerinde etkili olmadığını, anne ve baba tutumların üzerinde ise etkili olduğu göstermektedir.

Araştırma kapsamına alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, O.Ö.E.D. etme durumu ve cinsiyet faktörüne göre ortak etkisi incelendiğinde;

Öğrencilerin öz kavram düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-556)} = 0,031, P > .05$]. Aynı durum, anne ve baba tutumları açısından incelendiğinde; öğrencilerin anne tutumları [$F_{(1-556)} = 0,007, P > .05$] ve baba tutumları [$F_{(1-556)} = 0,224, P > .05$] üzerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve kardeş sahibi olma değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 7'de, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 7. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Kardeş Sahibi Olma Durumu	O.Ö.E.D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S
Öz Kavram	K.S.Olma	206	64,35	9,75	272	62,37	10,46	478	63,23	10,20
	K.S.Olmama	56	65,30	8,82	26	58,69	13,74	82	63,20	10,99
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	K.S.Olma	206	5,62	3,61	272	6,95	3,61	478	6,37	3,67
	K.S.Olmama	56	5,50	3,69	26	7,80	4,65	82	6,23	4,14
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	K.S.Olma	206	5,81	3,70	272	7,13	3,95	478	6,56	3,90
	K.S.Olmama	56	5,39	4,09	26	8,23	4,58	82	6,29	4,43
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,9

Araştırmaya katılan öğrencilerin, kardeş sahibi olma durumlarına göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi puan ortalamaları; O.Ö.E.D. eden ve kardeş sahibi olmayan öğrenciler için ($\bar{x}$ =65,30) olduğu görülürken O.Ö.E.D. etmeyen ve kardeş sahibi olan ($\bar{x}$ =62,37) öğrencilere göre daha yüksektir. Anne ve baba tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden ve kardeş sahibi olmayan öğrenciler için anne ($\bar{x}$ =5,50) ve baba ($\bar{x}$ =5,39) tutumlarının, O.Ö.E.D. etmeyen ve kardeş sahibi olan öğrencilerin anne ($\bar{x}$ =6,95) ve baba ($\bar{x}$ =7,13) tutumlarına göre daha demokratik olduğu düşünülebilir.

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, kardeş sahibi olma durumuna göre toplam puanları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi puan ortalamaları; kardeş sahibi olan öğrencilerde bu durum ($\bar{x}$ =63,23), kardeş sahibi olmayanlarda ise ($\bar{x}$ =63,20)'dir. Anne tutum ölçeği ortalama ölçek puanları, kardeş sahibi olanlarda ($\bar{x}$ =6,37), kardeş sahibi

olmayanlarda ($\bar{x} = 6,23$); kardeş sahibi olan öğrencilerde ise baba tutumu ölçek puanları ($\bar{x} = 6,56$) ve kardeş sahibi olmayanlarda ($\bar{x} = 6,29$)' dur.

Tablo 8. OÖE'e Devam Etme ve Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	1139,290	1	1139,290	10,885	0,001
	Kardeş Sahibi Olma	115,630	1	115,630	1,105	0,294
	OxKSO	330,141	1	330,141	3,154	0,078
	Hata	58194,545	556	104,666		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	204,149	1	204,149	15,092	,000
	Kardeş Sahibi Olma	8,311	1	8,311	0,614	,433
	OxKSO	14,714	1	14,714	1,088	,297
	Hata	7520,883	556	13,527		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	267,276	1	267,276	17,488	,000
	Kardeş Sahibi Olma	7,066	1	7,066	0,462	,497
	OxKSO	35,279	1	35,279	2,308	,129
	Hata	8497,556	556	15,283		
	Toplam	8851,650	559			

Araştırmaya katılan öğrencilerin, kardeş sahibi olma durumlarına göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-556)} = 10,885$, $P < .05$]. Tablo 7'de de görüldüğü gibi O.Ö.E.D. eden öğrencilerin öz kavram düzeyleri, O.Ö.E.D. etmeyen öğrencilere göre daha yüksektir.

Clark (1988), yaptığı araştırmada, okulöncesi eğitime devam eden çocukların kendilerine güven, akademik başarı ve beceriler açısından bu eğitime

devam etmeyenlere göre daha avantajlı durumda olduklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar, araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Anne tutum [$F_{(1-556)} = 15,092$ $P < .05$] ve baba tutum [$F_{(1-556)} = 17,488$, $P < .05$] ölçek ortalama puanlarının Tablo 7’de de görüldüğü üzere, O.Ö.E.D. edenler için, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüştür.

Kardeş sahibi olma durumu çocuk açısından incelendiğinde, anne ve babanın çocuklarıyla olan tutarlı ve dengeli ilişkileri ve bunun sonucu çocukların birbirleri ile kurdukları adaletli sevgi paylaşımının, çocuğun anne-baba-kardeş üçgeni içerisinde mutlu bir aile yaşamına olanak vereceği görülmüştür. Ancak artan çocuk sayısı karşısında anne ve babanın, kardeşler arasında bu dengeyi kuramadıkları, gerek çocuk gerekse anne-baba açısından kardeş sahibi olma durumunun olumsuz bir etken haline dönüştüğü durumlar da görülebilir.

Öngay (1998), yapmış olduğu araştırmada, annelerin % 16’sının babaların ise % 9’unun kardeşler arası ayırım yaptıklarını ve çocukları birbirleriyle kıyasladıklarını belirtmiştir. Ancak okul öncesi eğitime devam eden öğrencilerin anne ve babaların sergiledikleri bu olumsuz tutumlardan, okul öncesi eğitime devam etmeyenlere göre daha az etkilendiklerini vurgulamıştır.

Yukarıdaki bulgular, okul öncesi eğitimin öz kavramı, anne ve baba tutumları üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğunu göstermektedir.

Öğrencilerinin, kardeş sahibi olma durumuna göre;

Öz kavram düzeyi puan ortalamaları [$F_{(1-556)} = 1,105$, $P > .05$], anne tutumu [$F_{(1-556)} = 0,614$, $P > .05$] ve baba tutumu [$F_{(1-556)} = 0,462$, $P > .05$] ölçek ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür. Bulgular, kardeş sahibi olma durumunun, öz kavram, anne ve baba tutumları üzerinde etkili olmadığını göstermektedir.

Kowal ve Kramer (1997), anne-babaların çocuklarına karşı değişen tutumlarını ve bu durumun çocuklar tarafından nasıl algılandığını araştırmışlardır. Anneye karşı duyulan güven, çocuğun anneye bağımlılığının ve annenin çocuğun gözündeki koruyucu kimliğinin kardeşi olan çocuklarda, annenin kardeşlerini kendileri kadar çok sevmediği, annelerinin kendilerini daha çok sevdiği yönünde bir algılamaya sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin, O.Ö.E.D. etme durumları ile kardeş sahibi olma durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır [$F_{(1-556)} = 3,154, P>.05$]. Aynı durum, anne tutumu için anlamlı bir fark göstermemekle birlikte [$F_{(1-556)} = 1,088, P>.05$], baba tutumları için de anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-556)} = 2,308, P>.05$].

Yukarıdaki bulgular, kardeş sahibi olma ve O.Ö.E.D. etme durumlarının, gerek öz kavram gerekse anne-baba tutumları üzerinde önemli bir etken olmadığını göstermektedir.

O.Ö.E.D. etme sürelerine göre öz kavram düzeyleri, anne ve baba tutumlarına ilişkin varyans analizi sonuçları tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. OÖE'e Devam Eden Öğrencilerin OÖE'e Devam Etme Sürelerine Göre Öz Kavram Düzeyleri, Anne ve Baba Tutumlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Değişken	Grup	N	$\bar{X}$	S	Sd	F	P
Öz Kavram	O.Ö.E.'e Devam Etme Süresi	Bir Yıl	137	65.19	9.15	2.259	0.85	.427
		İki Yıl	48	63.14	10.56			
		Üç Yıl	77	64.31	9.62			
		Toplam	262	64.56	9.55			
Anne Tutum	O.Ö.E.'e Devam Etme Süresi	Bir Yıl	137	5.70	3.55	2.259	0.16	.848
		İki Yıl	48	5.37	3.82			
		Üç Yıl	77	5.53	3.67			
		Toplam	262	5.59	3.62			
Baba Tutum	O.Ö.E.'e Devam Etme Süresi	Bir Yıl	137	5.77	3.69	2.259	0.04	.956
		İki Yıl	48	5.58	3.80			
		Üç Yıl	77	5.71	3.96			
		Toplam	262	5.72	3.78			

O.Ö.E.D. eden öğrencilerin, öz kavram ölçeği puanları arasında O.Ö.E.D. etme sürelerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-262)} = 2,259$, $P > .05$].

Öngay (1998), yapmış olduğu araştırmada; O.Ö.E.D. eden çocukların benlik kavramı puanlarının O.Ö.E.D. etme süresi ile doğru orantılı olarak arttığını ancak bu bulgunun istatistiksel açıdan anlamlı olmadığını belirtmiştir.

O.Ö.E.D. etme süresinin artması, çocuğun erken çocukluk yıllarından itibaren okul ve eğitim ortamına girmesini ifade ettiğinden, bu eğitimden daha kısa bir süre için yararlananlara göre daha yüksek sosyalleşme düzeyi göstereceğini düşündürmektedir. Ancak, bu eğitimin öncelikli hedefi, çocuğa ileriki eğitim yaşamında gerekli olan temel bilgi, becerileri ve davranışları kazandırmaktır. Bu doğrultuda, eğitim sürecinin ilk basamağını oluşturan okul öncesi eğitim, tüm eğitim

dönemlerinde, her durumda temel ve öncelikli hedeflerini davranışa dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenledir ki, okul öncesi eğitime devam süresinden çok, bu eğitime devam edip etmeme durumunun çocuğun ve ailenin kazanımları açısından daha önemli olduğu düşünülebilir.

Önder (1997), okul öncesi eğitime devam etme süresi ve etkilerini incelediği araştırmasında, okulöncesi eğitime en az beş aydan beri devam eden çocukların akranları tarafından kabul edilme algılarının, en fazla iki haftadan beri aynı okula devam eden çocuklardan daha yüksek olduğunu belirtmiştir

Öğrencilerin anne tutum [$F_{(1-262)} = 2,259, P>.05$] ve baba tutum [$F_{(1-262)}=2,259,P>.05$] ölçeği ortalama puanları arasında O.Ö.E.D. etme süresine göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Okulöncesi eğitim, aileye ve çocuğa sağladığı tüm olanaklar ve kazandırdığı temel deneyimler ile anne ve baba tutumlarının, önemli derecede olumlu yönde gelişmesine rehberlik etmektedir. Bu eğitimin temel hedeflerinden biri olan mutlu aile-çocuk-okul üçgeni oluşturma çabası, her durumda öncelikli amaçlar içinde olduğundan, okulöncesi eğitim ile bağdaşmış durumdadır. Bu nedenle, okulöncesi eğitime devam etme durumunun anne-baba ve çocuk açısından, devam süresi fazlalığından daha kritik bir öneme sahip olduğu düşünülebilir.

Garner; ve Power (1996), okulöncesi dönemdeki çocukların olumlu ya da olumsuz davranış geliştirmelerinden ailelerinin ve eğitim ortamlarının sorumlu olduğunu belirterek, anne-baba ilgi ve tutumunun çocuğun duygusal yaşamında çok önemli yeri olduğunu, çocuğun davranışlarının ruhsal ve duygusal durumunun açık bir göstergesi olduğunu çocuğun erken yaşlarda aile ile bütünleşen eğitim ortamları ile kaynaşmasının çocuğun kişiliğini geliştireceğini vurgulamışlardır.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve doğum sırası değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 10'da, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 10. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Doğum Sırası faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Doğum Sırası	O.Ö.E. D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S
Öz Kavram	İlk	122	65,28	8,95	976	62,45	11,71	219	64,03	10,34
	Orta	23	61,34	11,55	67	61,05	9,61	90	61,13	10,08
	Son	117	64,43	9,69	134	62,26	10,73	251	63,27	10,30
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	İlk	122	6,24	3,81	97	6,74	3,73	219	5,90	3,84
	Orta	23	7,21	3,89	67	7,70	3,55	90	7,57	3,62
	Son	117	5,64	3,29	134	6,89	3,76	251	6,31	3,60
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	İlk	122	5,54	4,15	97	7,08	4,25	219	6,22	4,26
	Orta	23	7,21	4,03	67	7,61	3,98	90	7,51	3,97
	Son	117	5,61	3,26	134	7,14	3,86	251	6,43	3,67
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin doğum sırası faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi puan ortalamaları, O.Ö.E.D. eden ilk çocukların ($\bar{x}=65.28$), O.Ö.E.D. etmeyen ilk çocuklara göre ($\bar{x} =62,45$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Anne tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden son çocukların ($\bar{x} =5,64$) O.Ö.E.D. etmeyen ilk çocuklardan ($\bar{x} = 6,74$) ve baba tutum ölçeği ortalama puanları ise, O.Ö.E.D. eden ilk çocukların ($\bar{x} =5,54$), O.Ö.E.D. etmeyen ilk çocuklara ($\bar{x} =7,08$) göre daha yüksek olup, demokratik olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin doğum sırası faktörü toplam puanlarına göre;

Öz kavram düzeyi puan ortalamaları, ilk çocuklarda ($\bar{x} =64,03$) ortanca çocuklarda ($\bar{x} = 61,13$)'tür. Anne tutumları ortalama ölçek puanlarının, ilk

çocuklarda ($\bar{x}=5,90$) ortanca çocuklara göre ($\bar{x}=7,57$) daha demokratik olduğu düşünülebilir. Öğrencilerin baba tutumu ortalama ölçek puanları, ilk çocuklarda ($\bar{x}=6,22$), ortanca çocuklarda ($\bar{x}=7,51$)'dir.

Tablo 11. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Doğum Sırası Değişkenine Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	301,861	1	301,861	2,875	,091
	Doğum Sırası	371,705	2	185,852	1,770	,171
	OxDS	84,297	2	42,149	0,401	,670
	Hata	58164,606	554	104,990		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	112,625	1	112,625	8,406	,004
	Doğum Sırası	112,496	2	56,248	4,198	,016
	OxDS	13,323	2	6,662	0,497	,608
	Hata	7422,583	554	13,398		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	129,578	1	129,578	8,481	,004
	Doğum Sırası	68,316	2	34,158	2,236	,108
	OxDS	19,500	2	9,750	0,638	,529
	Hata	8464,168	554	15,278		
	Toplam	8851,650	559			

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin doğum sırası faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları, Tablo 10'da görüldüğü gibi O.Ö.E.D. edenler için daha yüksektir. Ancak, öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-554)} = 2,875$, $P > .05$]. Anne tutum [$F_{(1-554)} = 8,406$, $P < .05$] ve baba tutum [$F_{(1-554)} = 8,481$, $P < .05$] ölçeği ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Anne ve baba tutumlarının, Tablo 10'da da görüldüğü gibi O.Ö.E.D. edenler için bu eğitime devam etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüştür.

Ö.Ö.E.D. eden öğrenci ebeveynlerinin daha bilinçli ve erken çocukluk dönemi eğitiminin farkındalığı içinde oldukları düşünülmektedir. Okul öncesi eğitimin, çocuk ve anne-babaya sunduğu rehberlik programlarının aile ve okul ortamını bir bütün olarak düşünülüp, hazırlanması kazandırılması amaçlanan davranışlar açısından etken olacaktır. Bu şekilde yapılacak eğitici çalışmalar, etkin ve kalıcı davranış ve tutum değişikliğine fırsat verecektir.

Yukarıdaki bulgular incelendiğinde, okul öncesi eğitimin doğum sırası faktörüne göre öğrencilerin öz kavram düzeyi, anne baba tutum üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin doğum sırası faktörüne göre;

Öz kavram düzeyleri ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [$F_{(1-554)} = 1,770, P > .05$]. Ancak Tablo 10 incelendiğinde, ilk ve son çocukların öz kavram düzeyi puan ortalamalarının ortanca çocuklara nazaran daha yüksek olduğu; anne tutumları ortalama ölçek puanlarının, ilk çocuklarda ortanca çocuklara göre daha demokratik olduğu görülmüştür [$F_{(1-554)} = 4,198, P < .05$]. Bu bulgu, doğum sırası faktörüne göre, öz kavram düzeyi ve anne tutumları arasındaki ilişkinin önemini vurgulamak açısından göz önüne alınabilir.

Öztürk (1991), yapmış olduğu araştırmada, doğum sırası faktörüne göre ortanca çocukların ilk ve son çocuklara nazaran daha düşük öz kavram düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir.

Güngör (1989), yapmış olduğu araştırmada, ilk ve son çocukların ortanca çocuklara nazaran öz kavram açısından daha olumlu bir gelişim gösterdiklerini belirtmiştir. Bulgular, yapılan araştırmaları destekler niteliktedir.

Baba tutumları ölçek ortalama puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [$F_{(1-554)} = 2,236, P > .05$]. Doğum sırası faktörü, aile yapısı ve ebeveyn tutumlarına göre olumlu ya da olumsuz etkilerinin olabileceği bir etkidir. Özellikle

erken çocukluk döneminde, babaya nazaran çocukla daha yakın etkileşimi olan annenin, çocuğun öz kavramı ve anne tutumlarının gelişimi üzerinde daha kalıcı etkilerinin olacağı düşünülebilir.

Varlı (1999), yapmış olduğu araştırmada, anne-babaların ilk ve son çocuklarına daha demokratik bir eğilim içinde ortanca çocuklarına ise demokratik tutuma yakın bir tutum içinde davrandıklarını, genel olarak doğum sırası faktörüne göre anne-baba tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığını belirtmiştir. Bulgular, araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğum sırası faktörü ile birlikte O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [$F_{(1-554)} = 0,401, P > .05$]. Aynı durum gerek anne tutumları ortalama ölçek puanları açısından [$F_{(1-554)} = 0,497, P > .05$] gerekse baba tutumu ortalama ölçek puanı açısından [$F_{(1-554)} = 0,638, P > .05$] anlamlı bulunmamıştır.

Bu bulgular doğrultusunda, O.Ö.E.D. etme durumu ile doğum sırası faktörünün ortak etkisinin öz kavram, anne ve baba tutumları üzerinde etken olmadığı görülmüştür.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve anne yaşı değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 12’de, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 12. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Yaş Faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Anne Yaşı	O.Ö.E. D. Eden			O.Ö.E. D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	30 ve altı	50	65,74	8,44	98	61,56	11,03	148	62,97	10,39
	31-40	185	64,24	9,92	173	62,66	10,53	358	63,48	10,24
	41 ve üstü	27	64,51	9,05	27	59,92	11,72	54	62,22	10,63
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	30 ve altı	50	5,86	3,43	98	7,36	3,95	148	6,85	3,84
	31-40	185	5,68	3,74	173	6,76	3,67	358	6,20	3,74
	41 ve üstü	27	4,51	3,09	27	7,48	2,97	54	6,00	3,35
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	30 ve altı	50	6,14	3,55	98	6,85	3,61	148	6,61	3,59
	31-40	185	5,70	3,85	173	7,26	4,14	358	6,45	4,06
	41 ve üstü	27	5,07	3,77	27	8,37	4,49	54	6,72	4,43
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin O.Ö.E.D. etme durumlarına göre anne yaşı açısından ölçek ortalama puanları incelendiğinde;

O.Ö.E.D. eden öğrencilerin öz kavram düzeyi puan ortalamalarının annesi 30 ve altı yaş grubuna sahip olanlarda ($\bar{x}=65,74$), O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi 31-40 yaşa sahip olanlara göre ($\bar{x}=62,66$) daha yüksek olduğu; anne ve baba tutum ölçeği ortalama puanları incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden ve annesi ($\bar{x}=4,51$) ve babası ($\bar{x}=5,07$) 41 ve üstü yaşa sahip olan öğrencilerin anne ve baba tutumlarının O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi 31-40 yaş grubunda ($\bar{x}=6,76$) ve babası 30 ve altı ($\bar{x}=6,85$) yaş grubuna dahil olan öğrencilere göre daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Anne yaş faktörü toplam puanları açısından;

Öğrencilerin öz kavram düzeyi ortalama puanları, annesi 31-40 yaşları arasında olanlarda ($\bar{x}=63,48$), 30 ve altı yaşa sahip olanlarda ($\bar{x}=62,97$), 41 ve üstü

yaşa sahip olanlarda ise ($\bar{x}=62,22$)'dir. Anne tutumları açısından ortalama ölçek puanları, 30 yaş ve altı gruba dahil olanlarda ($\bar{x}=6,85$), 31-40 yaş arası olanlarda ($\bar{x}=6,20$) ve 40 ve üstü yaşa sahip olanlarda ($\bar{x}=6,00$)'dır. Aynı durum, baba tutumları için incelendiğinde, babası, 40 ve üstü yaş grubuna dahil olanlarda ($\bar{x}=6,72$), 30 ve altı yaşa sahip olan öğrencilerde ($\bar{x}=6,61$) ve 30-40 yaş arası olanlarda ise ($\bar{x}=6,45$) olduğu görülmüştür.

Tablo 13. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne yaşına Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	928,704	1	928,704	8,883	,003
	Anne yaşı	84,185	2	42,092	0,400	,670
	OxAY	227,423	2	113,711	1,081	,340
	Hata	58257,462	554	105,158		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	266,987	1	266,987	19,791	,000
	Anne Yaşı	20,052	2	10,026	0,743	,476
	OxAY	42,300	2	21,150	1,568	,209
	Hata	7473,744	554	13,491		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	269,338	1	269,338	17,628	,000
	Anne Yaşı	2,685	2	1,342	0,088	,916
	OxAY	64,092	2	32,046	2,097	,124
	Hata	8464,588	554	15,279		
	Toplam	8851,650	559			

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin O.Ö.E.D. etme durumlarına göre anne yaşı açısından ölçek ortalama puanları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ile anne yaşı arasında anlamlı bir fark görülmüştür. [$F_{(1-554)} = 8,883$, $P<.05$]. Tablo 12'de de görüldüğü gibi O.Ö.E.D. eden öğrencilerin öz kavram düzeyleri bu eğitime devam etmeyenlere göre daha yüksektir.

Anne tutum ölçeği ortalama puanlarının Tablo 13 te incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrencilerin anne [$F_{(1-554)} = 19,791, P<.05$] ve baba [$F_{(1-554)} = 17,628, P<.05$] tutumlarının, O.Ö.E.D. etmeyen öğrencilere göre daha demokratik olduğu görülmüştür.

Çocuğun ilk ve öncelikli çevresi olan aile ortamından çıktıktan sonra karşılaştığı ikinci çevre olan okulöncesi eğitim ortamı kritik bir öneme sahiptir. Anne-baba tutumlarının bilinçlilik düzeyi ve çocuğa sundukları maddi, manevi tüm olanakların uygunluğu sağlıklı ve mutlu çocukların yetişmesine imkan verecektir. Aile ortamı ve okul çevresinin eğitici niteliğinin yeterli sevgi ve ilgiyle birleştiğinde çocukların örnek davranışlar geliştirecekleri düşünülebilir. Bulgular, okul öncesi eğitimin öz kavram anne ve baba tutumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu göstermektedir.

Anne yaş faktörüne göre;

Öğrencilerin öz kavram düzeyi puan ortalamaları [$F_{(1-554)} = 0,400, P>.05$], anne tutumları [$F_{(1-554)} = 0,743, P>.05$] ve baba tutumları [$F_{(1-554)} = 0,088, P>.05$] arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Tablo 12' de de görüldüğü gibi anne tutumları ve baba tutumları ile birlikte öz kavram düzeyinin, anne yaş faktöründen önemli derecede etkilenmediği görülmüştür.

Çocuk için, yaşamındaki anne olgusunun varlığı çok önemlidir. Anneye duyulan ihtiyaç ve güven; annenin çocuğa karşı gösterdiği sonsuz duyarlılık anne-çocuk iletişiminin temellerini oluşturmaktadır. Bu durumda, kadının aile içindeki anne olma rolünün içgüdüsel olduğu düşünülürse her ortamda annenin görevlerini fazlasıyla yerine getirerek yaş vb. faktörlerden olumsuz yönde etkilenmeyeceği düşünülebilir.

Demiriz (1997) , yaptığı çalışmada, anne-baba tutumlarının ilerleyen yaşla birlikte demokratikleşme eğilimi gösterdiğini ancak bu durumun istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, O.Ö.E.D. etme durumu ile anne yaş faktörünün ortak etkileri incelendiğinde;

Öz kavram ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-554)} = 1,081$, $P > .05$]. Aynı durumun, anne tutum ölçeğinde [$F_{(1-554)} = 1,568$, $P > .05$], baba tutum ölçeğinde [$F_{(1-554)} = 2,097$, $P > .05$] olduğu görülmüştür. Bulgular incelendiğinde; öğrencilerin öz kavram düzeyi ile anne ve baba tutumlarının O.Ö.E.D. etme durumu ile anne yaş faktörünün ortak etkisinden önemli derecede etkilenmediği görülmüştür.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve baba yaşı değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 14'te, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 14. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba yaş Faktörüne Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Baba yaşı	O.Ö.E. D. Eden			O.Ö.E. D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	30 ve altı	7	62,28	7,69	18	56,55	12,49	25	58,16	11,49
	31-40	171	64,62	9,77	196	62,63	10,90	367	63,56	10,42
	41 ve üstü	84	64,61	9,31	84	61,88	9,97	168	63,25	9,71
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	30 ve altı	7	6,57	2,37	18	7,94	3,91	25	7,56	3,56
	31-40	171	5,69	3,79	196	6,95	3,79	367	6,36	3,83
	41 ve üstü	84	5,32	3,36	84	7,00	3,50	168	6,16	3,53
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	30 ve altı	7	7,57	2,50	18	7,44	3,43	25	7,48	3,15
	31-40	171	5,94	4,18	196	6,95	3,97	367	6,48	4,09
	41 ve üstü	84	5,10	2,82	84	7,83	4,20	168	6,47	3,82
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Örnekleme alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, baba yaş faktörüne göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram ortalama ölçek puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası 31-40 yaş grubuna sahip olan öğrencilerin öz kavramları ($\bar{x}=64,62$), O.Ö.E.D. etmeyen ve yaşı 31-40 yaş grubuna dahil olanlara göre ($\bar{x} = 62,63$) daha yüksektir. Anne tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası 41 ve üstü yaşa sahip olan öğrencilerde ($\bar{x}=5,32$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası 31 – 40 yaşa sahip olan öğrencilere göre ($\bar{x} =6,95$) ; baba tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası 41 ve üstü yaşa sahip olan öğrencilerde ($\bar{x}=5,10$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası 31 - 40 yaş grubuna dahil olan öğrencilere göre ($\bar{x}=6,95$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin baba yaş faktörüne göre toplam puanları incelendiğinde;

Öz kavram ortalama ölçek puanları, babası 31 ve 40 yaşında olanlarda ($\bar{x}=63,56$), 41 ve üstü yaşa sahip olanlarda ($\bar{x}=63,25$), 30 ve altı yaşa sahip olanlarda ise ($\bar{x}=58,16$) dır.

Anne tutum ölçeği ortalama puanları, babası 30 ve altı yaş grubunda olanlarda ($\bar{x}=7,56$), 31-40 yaş grubunda olanlar ($\bar{x}=6,36$) ile 41 ve üstü yaş gruplarında olanlara ($\bar{x}=6,16$) göre anne tutumlarının daha otoriter olduğu düşünülebilir.

Baba tutum ölçeği ortalama puanları, babası 30 ve altı yaş grubunda olanlarda ($\bar{x}=7,48$) olup babası 31-40 yaş ($\bar{x}=6,48$) ile 41 ve üstü yaşa sahip olanlara ($\bar{x}=6,47$) göre daha otoriter oldukları düşünülebilir.

Tablo 15. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba yaşına Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplaması	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	469,350	1	469,350	4,490	,035
	Baba yaşı	341,358	2	170,679	1,633	,196
	OxBY	75,540	2	37,770	0,361	,697
	Hata	57906,090	554	104,524		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	79,874	1	79,874	5,894	,016
	Baba Yaşı	21,908	2	10,954	0,808	,446
	OxBY	4,946	2	2,473	0,182	,833
	Hata	7508,140	554	13,553		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	55,764	1	55,764	3,668	,056
	Baba Yaşı	21,504	2	10,752	0,707	,493
	OxBY	98,690	2	49,345	3,246	,040
	Hata	8422,974	554	15,204		
	Toplam	8851,650	559			

Örnekleme alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, baba yaş faktörüne O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-554)} = 4,490$ $P < .05$]. Tablo 14 incelendiğinde, O.Ö.E.D. eden öğrencilerin öz kavramlarının, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anne tutum ölçeği ortalama puanlarının, O.Ö.E.D. eden öğrencilerde bu eğitime devam etmeyenlere göre daha demokratik olduğu [$F_{(1-554)} = 5,894$, $P < .05$] ancak baba tutum ölçeği ortalama puanları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı [$F_{(1-554)} = 3,668$, $P > .05$] görülmüştür. Ölçek ortalama puanlarının, Tablo 14'te de görüldüğü gibi O.Ö.E.D. edenler için, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre baba tutumları açısından daha demokratik olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin baba yaş faktörüne göre;

Öz kavram ortalama ölçek puanları arasında [$F_{(1-554)} = 1,633, P>.05$], anne tutum ölçeği [$F_{(1-554)} = 0,808, P>.05$] ve baba tutum ölçeği [$F_{(1-554)} = 0,707, P>.05$] ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tablo 14 incelendiğinde, ölçek puanlarının, babası 30 ve altı yaş grubunda olanlarda, 31-40 yaş grubunda olanlar ile 41 ve üstü yaş gruplarında olanlara göre anne ve baba tutumlarının daha otoriter, öz kavram düzeyinin de daha düşük olduğu görülmüştür. Ancak bu fark, istatistiksel açıdan anlamlı görülmemiştir.

Tablo 14'te de görüldüğü gibi, bulgular babaların, yaşlarının ilerlemesiyle birlikte giderek daha hoşgörülü bir tutum izlediğini gösterirken, bu durum istatistiksel açıdan önemli bir etken olarak görülmemiştir. İlerleyen yaş ile paralellik gösteren yaşam tecrübesi ve aile içi paylaşımların artması sonucu baba tutumlarının otoriterlikten uzaklaşarak demokratikleşme eğiliminde olmasının doğal olduğu düşünülebilir. Ancak, bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulacak olursa, yaş ile birlikte gelişmesi beklenen olgunluğun yerini negatif bir ruh haline bırakarak, baba tutumlarının otoriter eğilim göstermesine neden olduğu durumlar da olabilir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, baba yaş faktörü ile birlikte okul öncesi eğitime devam etme durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-554)} = 0,361, P>.05$]. Anne tutumları [$F_{(1-554)} = 0,182, P>.05$] açısından bakıldığında fark yine anlamlı değildir. Ancak, baba tutumları ölçek puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$F_{(1-554)} = 3,246, P<.05$].

Bulgular incelendiğinde, baba yaş faktörünün ve O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkisinin, öz kavram düzeyi ve anne tutumları üzerinde etkili olmazken, baba tutumları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Baba yaş faktörünün, aile içi tutumlarda etkili olması, artan yaşla birlikte yaşam tecrübesinin artarak daha olgun olması ya da daha genç olduğu zamanlarda, henüz bu ılımlılığı gösterecek olgunlukta

olmayışından kaynaklanabilir. Ayrıca O.Ö.E.D.eden öğrenci babalarının da O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha bilinçli oldukları göz önüne alınabilir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme ve anne öğrenim durumu değişkenlerine göre öz kavram, anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 16’ da, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 16. OÖE’e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Anne Öğrenim Durumu	O.Ö.E.D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	Okuma-yazma biliyor	22	62,86	7,39	103	59,68	10,71	125	60,20	10,25
	İlkokul Mezunu	33	62,24	10,19	90	61,72	10,91	123	61,86	10,68
	Ortaokul Mezunu	27	63,22	9,14	41	64,70	9,78	68	64,11	9,49
	Lise Mezunu	86	64,29	10,54	52	64,44	10,93	138	64,34	10,65
	Üniversite Mezunu	94	66,40	8,75	12	65,91	10,02	106	66,34	8,85
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	Okuma-yazma biliyor	22	6,36	2,76	103	7,70	3,55	125	7,47	3,45
	İlkokul Mezunu	33	6,03	3,21	90	7,34	3,87	123	6,99	3,74
	Ortaokul Mezunu	27	5,55	2,59	41	6,41	3,94	68	6,07	3,47
	Lise Mezunu	86	6,37	4,41	52	5,94	3,47	138	6,21	4,07
	Üniversite Mezunu	94	4,56	3,18	12	5,58	2,71	106	4,67	3,13
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	Okuma-yazma biliyor	22	7,90	5,19	103	7,72	4,13	125	7,76	4,31
	İlkokul Mezunu	33	6,54	3,68	90	7,52	4,12	123	7,26	4,01
	Ortaokul Mezunu	27	6,44	3,51	41	6,68	3,06	68	6,58	3,22
	Lise Mezunu	86	5,94	3,64	52	6,57	4,32	138	6,18	3,90
	Üniversite Mezunu	94	4,51	3,29	12	5,50	3,08	106	4,62	3,27
	Toplam	262	5,72	3,78	296	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Araştırmaya katılan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, anne öğrenim durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları, O.Ö.E.D. eden ve annesi üniversite mezunu olan öğrenciler için ($\bar{x}=66,40$), bu eğitime devam etmeyen ve annesi üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=65,91$) öz kavramlarının daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Anne tutumları, O.Ö.E.D. eden ve annesi üniversite mezunu olanlar için ($\bar{x}=4,56$) O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,58$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Baba tutumları, O.Ö.E.D. eden ve annesi üniversite mezunu olanlar için ($\bar{x}=4,51$) O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,50$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin anne öğrenim durumu toplam puanlarına bakıldığında;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları incelendiğinde, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin ($\bar{x}=66,34$) öz kavram düzeylerinin annesi okur-yazar olanlara göre ($\bar{x}=60,20$) daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Anne tutumları, annesi okur-yazar olanlara göre ($\bar{x}=7,47$) annesi üniversite mezunu olanların ($\bar{x}=4,67$) anne tutumlarının daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Baba tutumlarının, annesi okur-yazar olanlara göre ($\bar{x}=7,76$) annesi üniversite mezunu olanların ($\bar{x}=4,62$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Tablo 17. OÖE’ e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	23,968	1	23,968	0,233	,629
	Anne Öğrenim	995,899	4	248,975	2,421	,047
	OxAÖ	213,159	4	53,290	0,518	,722
	Hata	56561,957	550	102,840		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	59,667	1	59,667	4,552	,033
	Anne Öğrenim	126,917	4	31,729	2,421	,047
	OxAÖ	59,348	4	14,837	1,132	,340
	Hata	7209,216	550	13,108		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	24,993	1	24,993	1,687	,194
	Anne Öğrenim	248,612	4	62,153	4,196	,002
	OxAÖ	17,948	4	4,487	0,303	,876
	Hata	8146,280	550	14,811		
	Toplam	8851,650	559			

Araştırmaya katılan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, anne öğrenim durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 0,233$, $P > .05$]. Ölçek ortalama puanları, Tablo 16’da da görüldüğü üzere O.Ö.E.D. eden öğrenciler için, bu eğitime devam etmeyenlere göre öz kavramlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Anne tutumlarının, Tablo 16’da da görüldüğü gibi O.Ö.E.D. edenler için, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüş, ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 4,552$, $P > .05$]. Baba tutumlarının da, O.Ö.E.D. edenler için, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik

olduğu görülmüş ve fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 1,687$, $P > .05$].

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-550)} = 2,421$ $P < .05$]. Tablo 16 incelendiğinde, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin öz kavram düzeylerinin annesi okur-yazar olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Adana (2000), yapmış olduğu çalışmada anne-baba öğrenim durumunun yükseldikçe çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının daha bilinçli hale geldiğini, eğitilmiş ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre çocuk eğitimiyle ilgili kendilerini daha iyi yetiştirme çabası içinde olduklarını bunun doğal bir sonucu olarak ta anne-babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukların öz kavram düzeyinin de doğru orantılı olarak yükseldiğini belirtmiştir. Bulgular, yapılan araştırmaları destekler niteliktedir.

Anne tutumları, annesi okur-yazar olanlara göre annesi üniversite mezunu olanların anne tutumlarının daha demokratik olduğu görülmüştür [$F_{(1-550)} = 2,421$, $P < .05$].

Baba tutumlarının, annesi okur-yazar olanlara göre annesi üniversite mezunu olanların daha demokratik olduğu görülmüştür [$F_{(1-550)} = 4,196$, $P < .05$].

Bulgular incelendiğinde; anne öğrenim durumunun öğrencilerin öz kavram, anne ve baba tutumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda, eğitimin önemi konusunda giderek bilinçlenen günümüz insanı, yarının bilinçli ebeveynleri olarak düşünülebilir. Ancak bilime, öğrenmeye ve gelişmeye açık, eğitilmiş toplumlar ve bu toplumları temsil eden en küçük birim olan sağlıklı aileler, eğitim yoluyla ilerleyeceklerdir. Bu araştırma sonuçları, daha önce yapılan araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Torucu (1990), yapmış olduğu araştırmasında, öz kavram saygısının anne-baba eğitim durumu yükseldikçe arttığını ve anne-baba tutumlarının demokratik eğilim göstermesi sonucu olumlu bir öz kavram oluşumu görüldüğünü belirtmişlerdir.

Mağden ve arkadaşları (1990), yaptıkları çalışmada, çocuk yetiştirme biçimleri ve öz kavram ilişkisi inceleyerek, hoşgörülü, sıcak, ilgili ve sevgi dolu tutumların yüksek düzeyde öz kavram oluşumuna, ilgisiz, otoriter ve baskıcı tutumların ise düşük düzeyde öz kavram oluşumuna neden olduğunu belirterek bu sonucun anne-baba'nın öğrenim durumuyla da doğru orantılı olduğunu belirtmiştir.

Örnekleme alınan ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin anne öğrenim durumu ile O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür [$F_{(1-550)} = 0,518, P > .05$]. Aynı durum, anne tutumu [$F_{(1-550)} = 1,132, P > .05$] ve baba tutumu [$F_{(1-550)} = 0,303, P > .05$] ortalama ölçek puanları arasında da anlamlı bir fark görülmemiştir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve baba öğrenim durumu değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 18'de, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 18. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Baba Öğrenim Durumu	O.Ö.E.D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	Okuma-yazma biliyor	22	63,54	11,05	57	57,75	11,05	79	59,36	11,28
	İlkokul Mezunu	20	60,35	11,56	85	62,97	9,68	105	62,47	10,05
	Ortaokul Mezunu	22	62,59	9,50	45	62,91	10,22	67	62,80	9,92
	Lise Mezunu	78	65,67	8,09	80	61,92	12,22	158	63,77	10,52
	Üniversite Mezunu	120	65,08	9,70	31	66,51	7,80	151	65,37	9,33
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	Okuma-yazma biliyor	22	6,95	3,76	57	7,85	3,48	79	7,60	3,56
	İlkokul Mezunu	20	6,05	2,92	85	7,26	3,49	105	7,04	3,41
	Ortaokul Mezunu	22	6,45	3,29	45	6,68	3,75	67	6,61	3,58
	Lise Mezunu	78	5,55	3,47	80	6,91	3,99	158	6,24	3,79
	Üniversite Mezunu	120	5,14	3,81	31	5,58	3,65	151	5,23	3,77
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	Okuma-yazma biliyor	22	7,54	5,51	57	8,19	4,40	79	8,01	4,71
	İlkokul Mezunu	20	7,85	4,28	85	7,78	4,10	105	7,80	4,11
	Ortaokul Mezunu	22	6,63	3,88	45	6,91	3,54	67	6,82	3,63
	Lise Mezunu	78	5,57	3,06	80	6,68	3,90	158	6,13	3,54
	Üniversite Mezunu	120	4,95	3,50	31	5,80	3,48	151	5,13	3,50
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Araştırmaya katılan, ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin baba öğrenim durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları, O.Ö.E.D. etmeyen ve babası üniversite mezunu olan öğrencilerin öz kavramlarının ($\bar{x}=66,51$), O.Ö.E.D. eden ve

babası lise mezunu olan öğrencilere göre ($\bar{x}=65,67$) daha yüksek düzeyde olduğu düşünülebilir.

Anne tutumları ortalama ölçek puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası üniversite mezunu olan öğrencilerin anne tutumlarının ($\bar{x}=5,14$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,58$) daha demokratik tutum içinde oldukları düşünülebilir.

Baba tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası üniversite mezunu olan öğrencilerde ($\bar{x}=4,95$), O.Ö.E.D. etmeyenlere ve babası üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,80$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba öğrenim durumuna göre toplam puanları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları, babası okur-yazar olan öğrencilere ($\bar{x}=59,36$) göre babası üniversite mezunu ($\bar{x}=65,37$) olan öğrencilerin öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Anne tutumları, babası okur-yazar olanlarda ($\bar{x}=7,60$) üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,23$) daha otoriter olduğu ve baba tutum ölçeği ortalama puanları, babası okur-yazar olanlarda ($\bar{x}=8,01$) üniversite mezunu olanlara göre ($\bar{x}=5,13$) daha otoriter olduğu düşünülebilir.

Tablo 19. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	103,303	1	103,303	1,011	,315
	Baba Öğrenim	192,022	4	323,006	3,162	,014
	OxBÖ	1028,860	4	257,215	2,518	,040
	Hata	56184,927	550	102,154		
	Toplam	59432,196	559			
Anne Tutum	OÖE	67,372	1	67,372	5,050	,025
	Baba Öğrenim	178,357	4	44,589	3,343	,010
	OxBÖ	21,918	4	5,479	0,411	,801
	Hata	7336,927	550	13,340		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	30,764	1	30,764	2,086	,149
	Baba Öğrenim	379,679	4	94,920	6,437	,000
	OxBÖ	19,307	4	4,827	0,327	,860
	Hata	8109,662	550	14,745		
	Toplam	8851,650	559			

Araştırmaya katılan, ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin baba öğrenim durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 1,011$, $P > .05$]. Tablo 18 incelendiğinde, O.Ö.E.D. etmeyen öğrencilerin öz kavramlarının, O.Ö.E.D. edenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Anne tutumları ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olduğu [$F_{(1-550)} = 5,050$, $P < .05$], O.Ö.E.D. eden öğrencilerin anne tutumlarının, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik tutum içinde olduğu görülmekle birlikte, baba tutum ölçeği ortalama puanları, O.Ö.E.D. eden öğrencilerde, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik olup, bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 2,086$, $P > .05$].

Yukarıdaki bulgular baba öğrenim durumuna göre incelendiğinde, O.Ö.E.D. etme durumunun öğrencilerin anne tutumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ancak öz kavramları ve baba tutumları üzerinde olumlu etkileri olsa da istatistiksel açıdan bu durumun anlamlı olmadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba öğrenim durumuna göre; öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-550)} = 3,162, P<.05$]. Babası okur-yazar olan öğrencilere göre babası üniversite mezunu olan öğrencilerin öz kavram düzeyleri daha yüksektir.

Anne tutumları, babası okur-yazar olanların, üniversite mezunu olanlara göre daha otoriterdir. Anne tutum ölçeği ortalama puanları ile baba öğrenim durumu arasında anlamlı bir fark olduğu [$F_{(1-550)} = 3,343, P<.05$] görülmüştür.

Hızel (1999), yaptığı çalışmada, genel olarak öğrenim durumu düşük düzeyde olan annelerin çocuklarına karşı baskıcı tutum izleyerek bağımlı çocuk yetiştirme eğilimi içinde bulunduklarını ve PARI (araştırmada kullanılan anne-baba tutum ölçeği) nin “sıkı disiplin” alt boyutundan aldıkları puanların yüksek olduğunu belirtmiştir.

Baba tutum ölçeği ortalama puanları, babası okur-yazar olanların, üniversite mezunu olanlara göre daha otoriter olduğu görülmüştür [$F_{(1-550)} = 6,437, P<.05$]. Bulgular, baba öğrenim durumuna göre incelendiğinde, Tablo 18’de de görüldüğü gibi babanın öğrenim durumunun yükselmesiyle birlikte, öğrencilerin öz kavram düzeylerinin, anne ve özellikle de baba tutumları üzerinde olumlu etkilerinin de arttığı gözlemlenmiştir.

Erer (1983), yaptığı araştırmada, anne ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe kardeşler arası adaletli davranma, çocuklarına özgürlük tanımaya yönelik bir eğilim içinde olduklarını belirterek, özellikle annelerin, öğrenim durumu yükseldikçe, bağımlı çocuk yetiştirme tutumlarının giderek demokratik eğilim gösterdiğini vurgulamıştır (Akt. Adana, 2000).

Güneysu (1982), ana-babaların öğrenim düzeyi ile çocuklarına karşı sevgi gösterme ve ya cezalandırma davranışları arasında anlamlı bir ilişki bularak, öğrenim düzeyi düşük olan ebeveynlerin çocuklarına karşı sert tutum izledikleri, öğrenim düzeyi yükseldikçe bu tutumun demokratikleşme eğilimi gösterdiğini, olumlu bir öz kavram geliştiren çocukların da demokratik aile ortamında yetiştiklerini belirtmiştir.

Öğrencilerin, O.Ö.E.D.etme durumu ile baba öğrenim durumu faktörlerinin ortak etkisi incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-550)} = 2,518, P < .05$]. Anne tutum ölçeği ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(1-550)} = 0,411, P > .05$]. Aynı şekilde, baba tutum ölçeği ortalama puanları arasında da anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür [$F_{(1-550)} = 0,327, P > .05$].

Öğrencilerin O.Ö.E.D.etme durumu ile baba öğrenim durumunun ortak etkileri açısından incelendiğinde, öz kavram düzeyi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, anne ve baba tutumları üzerinde anlamlı bir etkinin söz konusu olmadığını göstermiştir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D.etme durumu ve anne meslek durumu değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 20’de, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 20. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Meslek Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Anne Meslek Durumu	O.Ö.E.D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S
Öz Kavram	Çalışmıyor	126	63,57	10,00	239	62,56	10,43	365	62,91	10,28
	İşçi	6	63,66	10,61	28	57,50	11,85	34	58,58	11,73
	Devlet Memuru	107	66,07	7,99	80	66,37	9,84	115	66,09	8,09
	Serbest Çalışıyor	23	63,13	12,73	23	60,78	12,63	46	61,95	12,60
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	Çalışmıyor	126	6,41	3,95	239	6,89	3,71	365	6,72	3,79
	İşçi	6	7,50	5,82	28	7,92	3,70	34	7,85	4,04
	Devlet Memuru	107	4,52	2,96	8	7,62	4,30	115	4,73	3,15
	Serbest Çalışıyor	23	5,60	2,62	23	7,13	3,65	46	8,36	3,24
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,31	3,74
Baba Tutum	Çalışmıyor	126	6,48	3,97	239	6,93	3,95	365	6,77	3,96
	İşçi	6	5,16	3,54	28	8,25	4,05	34	7,70	4,09
	Devlet Memuru	107	4,68	3,86	8	7,75	2,25	115	4,89	3,38
	Serbest Çalışıyor	23	6,52	3,69	23	8,91	4,62	46	7,71	4,30
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Öğrencilerin anne-meslek durumlarına göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi devlet memuru olanlarda ($\bar{x}=66,37$), O.Ö.E.D. eden ve annesi devlet memuru olanlara ($\bar{x}=66,07$) göre öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Anne tutumu ortalama ölçek puanlarının, O.Ö.E.D. eden ve annesi devlet memuru olanlar için ($\bar{x}=4,52$), O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi çalışmayanlara göre ($\bar{x}=6,89$) daha demokratik olmakla birlikte; baba tutumu ortalama ölçek puanlarının da, O.Ö.E.D. eden ve annesi devlet memuru olan öğrenciler için ($\bar{x}=4,68$), O.Ö.E.D. etmeyen ve annesi çalışmayanlara göre ($\bar{x}=6,93$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne meslek durumuna göre toplam puan ortalamaları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanlarının, annesi devlet memuru olan öğrencilerin ($\bar{x}=66,09$), annesi işçi olanlara göre ($\bar{x}=58,58$) öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Anne tutum ölçeği ortalama puanlarının, annesi işçi olan öğrencilerde ($\bar{x}=7,85$), annesi devlet memuru olanlara göre ($\bar{x}=4,73$) daha otoriter olduğu ve baba tutum ölçeği ortalama puanlarının ise, annesi devlet memuru olanların ($\bar{x}=4,89$), annesi serbest çalışanlara ($\bar{x}=7,71$) ve annesi işçi olanlara göre ($\bar{x}=7,70$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Tablo 21. OÖE’ye Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Anne Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplaması	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	195,432	1	195,432	1,882	,171
	Anne Meslek	475,520	3	158,507	1,527	,207
	OxAM	155,437	3	51,812	0,699	,683
	Hata	57307,583	552	103,818		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	70,183	1	70,183	5,322	,021
	Anne Meslek	35,714	3	11,905	0,903	,440
	OxAM	54,551	3	18,184	1,379	,248
	Hata	7279,722	552	13,188		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	185,505	1	185,505	12,471	,000
	Anne Meslek	51,667	3	17,222	1,158	,325
	OxAM	100,453	3	33,484	2,251	,085
	Hata	8210,742	552	14,875		
	Toplam	8851,650	559			

Öğrencilerin anne-meslek durumlarına göre O.Ö.E.D.etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları açısından anlamlı bir fark görülmemiştir [$F_{(1-552)} = 1,882$, $P > .05$]. Tablo 20 incelendiğinde, O.Ö.E.D. etmeyenlerin öz kavram düzeylerinin, O.Ö.E.D. edenlere göre daha yüksek olduğu görülmüş ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Öğretir’ in (1999), yaptığı çalışmada, annesi çalışan çocukların küçük yaşlardan itibaren sosyal yaşantının içine girdiklerinden ve erken çocukluk döneminde okul öncesi eğitime devam ettiklerinden dolayı annesi çalışmayanlara göre daha bağımsız ve yetişkin kontrolünden uzak olduklarını belirterek, çalışan ve çocuklarının O.Ö.E.D. etmelerine olanak veren annelerin çocuklarına daha fazla

özgürlük tanıyarak, öz kavramlarının diğerlerine göre daha olumlu gelişme gösterdiğini vurgulamıştır.

Anne tutumu ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark görülmüştür [$F_{(1-552)} = 5,322, P < .05$], O.Ö.E.D. edenler için anne tutumlarının, bu eğitime devam etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüştür.

Baba tutumu ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark görülmüştür [$F_{(1-552)} = 12,471, P < .01$]. O.Ö.E.D. eden öğrencilerin baba tutumları, bu eğitime devam etmeyenlere göre daha demokratiktir.

Bulgular incelendiğinde, anne meslek durumuna göre öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumlarının, öz kavram düzeyi üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin olmadığı, ancak anne ve baba tutumları açısından anlamlı etkilerinin olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne meslek durumuna göre;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanlarının, annesi devlet memuru olan öğrencilerin, annesi işçi olanlara göre öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüş ancak bu fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-552)} = 1,527, P > .05$].

Tablo 20 incelendiğinde, anne tutum ölçeği ortalama puanlarının, annesi işçi olan öğrencilerde, annesi devlet memuru olanlara göre daha otoriter olduğu görülmüştür [$F_{(1-552)} = 0.903, P < .05$].

Haktanır ve Baran (1998), gençlerin anne-baba tutumlarını algılamaları üzerine yaptıkları araştırmada, annesi çalışanların anne-baba tutumlarını demokratik olarak algılama puanlarının annesi çalışmayanlara nazaran önemli oranda yüksek olduğunu belirtmiştir.

Baba tutum ölçeği ortalama puanları, Tablo 20'ye bakıldığında, annesi devlet memuru olanlarda, annesi serbest çalışanlara ve annesi işçi olanlara göre baba tutumlarının daha demokratik olduğu görülmüştür ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı görülmemiştir [$F_{(1-552)} = 1,158, P > .05$].

Bulgular, anne mesleğinin, çocuğun öz kavram, anne ve baba tutumları üzerinde etkisi olsa da istatistiksel açıdan bu durumun anlamlı olmadığını göstermektedir ancak Tablo 20 incelendiğinde; anne tutumlarında, annenin devlet memuru olması durumunda, diğer meslek sahibi olan annelere göre daha demokratik oldukları görülmektedir. Devlet memurluğunun çocukla ilgili anneye sunduğu olanaklar ve devlet teminatı altında olmanın verdiği güven anne tutumlarını olumlu yönde etkileyen etkenler olarak düşünülebilir.

İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin, anne meslek durumu ile birlikte O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öğrencilerin öz kavram düzeyi [$F_{(1-552)} = 0,699, P > .05$], anne tutumları [$F_{(1-552)} = 1,379, P > .05$]. ve baba tutumları [$F_{(1-552)} = 2,251, P > .05$]. üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Bulgular, anne meslek durumu ile O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkilerinin öz kavram, anne ve baba tutumları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

Öğrencilerin O.Ö.E.D. etme durumu ve baba meslek durumu değişkenlerine göre öz kavram düzeyleri ile anne ve baba tutumlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 22'de, iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 23'te verilmiştir

Tablo 22. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Meslek Durumuna Göre Öz Kavram, Anne Tutum ve Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	Baba Meslek Durumu	O.Ö.E.D. Eden			O.Ö.E.D. Etmeyen			Toplam		
		N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S
Öz Kavram	Çalışmıyor	7	63,71	10,22	30	56,20	11,64	37	57,62	11,64
	İşçi	39	64,87	9,35	102	61,30	11,30	141	62,29	10,89
	Devlet Memuru	123	65,83	7,94	47	65,19	9,22	170	65,65	8,29
	Serbest Çalışıyor	93	62,80	11,27	119	62,93	10,21	212	62,87	10,66
	Toplam	262	64,56	9,55	298	62,05	10,81	560	63,22	10,31
Anne Tutum	Çalışmıyor	7	6,14	0,89	30	8,53	3,40	37	8,08	3,21
	İşçi	39	5,76	3,99	102	7,54	3,88	141	7,05	3,98
	Devlet Memuru	123	5,05	3,33	47	5,95	3,17	170	5,30	3,31
	Serbest Çalışıyor	93	6,19	3,89	119	6,62	3,68	212	6,43	3,77
	Toplam	262	5,59	3,62	298	7,02	3,71	560	6,35	3,74
Baba Tutum	Çalışmıyor	7	9,85	4,37	30	8,70	3,71	37	8,91	3,81
	İşçi	39	5,94	4,23	102	7,69	4,04	141	7,21	4,15
	Devlet Memuru	123	4,99	3,22	47	5,65	3,69	170	5,17	3,36
	Serbest Çalışıyor	93	6,27	3,98	119	7,08	4,02	212	6,73	4,01
	Toplam	262	5,72	3,78	298	7,23	4,01	560	6,52	3,97

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, baba meslek durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları, O.Ö.E.D. eden ve babası devlet memuru olan öğrencilerin ($\bar{x}=65,83$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası devlet memuru olanlara göre ($\bar{x}=65,19$) daha yüksek olduğu; O.Ö.E.D. eden ve babası devlet memuru olan öğrencilerin anne tutumlarının ($\bar{x}=5,05$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası devlet memuru olanlara göre ($\bar{x}=5,95$) daha yüksek olduğu ve baba tutum ölçeği ortalama puanlarının, O.Ö.E.D. eden ve babası devlet memuru olanların ($\bar{x}=4,99$), O.Ö.E.D. etmeyen ve babası devlet memuru olanlara göre ($\bar{x}=5,65$) daha demokratik olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin, baba meslek durumlarına göre toplam puan ortalamaları incelendiğinde;

Öz kavramları incelendiğinde; babası devlet memuru olanların ($\bar{x}=65,65$) ve serbest çalışanların ($\bar{x}=62,87$) babası çalışmayanlara göre öz kavramlarının daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Anne tutum ölçeği ortalama puanları, babası devlet memuru olanların ($\bar{x}=5,30$), babası çalışmayanlara göre daha demokratik tutuma sahip olduklarını ifade ettiği düşünülebilir.

Baba tutum ölçeği ortalama puanları, babası devlet memuru olanların ($\bar{x}=5,17$), babası çalışmayanlara göre ($\bar{x}=8,91$) daha demokratik tutum sergiledikleri düşünülebilir.

Tablo 23. OÖE'e Devam Eden ve Etmeyen Öğrencilerin Baba Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarına Ait ANOVA Sonuçları

Ölçek	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplaması	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi (p)
Öz Kavram	OÖE	517,300	1	517,300	5,061	,025
	Baba Meslek	938,594	3	312,865	3,061	,028
	OxBM	484,981	3	161,660	1,582	0,93
	Hata	56420,169	552	102,210		
	Toplam	59432,198	559			
Anne Tutum	OÖE	116,220	1	116,220	8,791	,003
	Baba Meslek	126,001	3	42,000	3,177	,024
	OxBM	45,435	3	15,145	1,146	,330
	Hata	7297,518	552	13,220		
	Toplam	7824,571	559			
Baba Tutum	OÖE	16,347	1	16,347	1,112	,292
	Baba Meslek	380,438	3	126,813	8,629	,000
	AxBM	46,584	3	15,528	1,052	,367
	Hata	8112,069	552	14,696		
	Toplam	8851,650	559			

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, baba meslek durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumları incelendiğinde;

Öz kavram düzeyi ortalama ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur [$F_{(1-552)} = 5,061$, $P < .05$]. O.Ö.E.D. eden öğrencilerin öz kavram düzeyleri, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha yüksektir.

O.Ö.E.D. eden öğrencilerin anne tutumları, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha yüksektir [$F_{(1-552)} = 8,791$, $P < .05$]. Baba tutum ölçeği ortalama puanlarının, O.Ö.E.D. edenlerin, O.Ö.E.D. etmeyenlere göre daha demokratik olduğu görülmüştür ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$F_{(1-552)} = 1,112$, $P > .05$].

Bulgular incelendiğinde, baba meslek durumuna göre O.Ö.E.D. etme durumunun öğrencilerin öz kavramları ve anne tutumları üzerinde olumlu etkilerinin

olduğu, ancak baba tutumları üzerindeki olumlu etkilerinin istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığı görülmüştür.

Tablo 22 incelendiğinde; babanın çalışmıyor olması durumunun babası çalışanlara göre daha düşük düzeyde öz kavrama sahip oldukları görülmüştür. Annesi çalışmayan çocukların öz kavram düzeyleri olumsuz olarak etkilenmemiş, aksine annesi serbest meslek sahibi olanlara göre daha yüksek öz kavrama sahip oldukları görülmüştür. Bu sonuca göre babanın çalışıyor olması, öz kavram düzeyini olumlu yönde etkiliyor denilebilir. Bu durum, Türk aile yapısında babanın evin reisi olarak geçimden sorumlu birinci kişi pozisyonunu halen koruduğunu ve babanın bir meslek sahibi olmasının önemini belirten bir durum olarak gözönüne alınabilir.

Varlı (1999), tarafından yapılan araştırmada, babası işçi, serbest meslek sahibi ve işsiz olan öğrencilerin kendileri hakkında daha negatif duygu ve düşünceler geliştirerek olumsuz bir öz kavrama sahip olduklarını, babası devlet memuru ve diğer meslek gruplarına mensup olan öğrencilerin ise kendileriyle ilgili olumlu bir öz kavramı geliştirdiklerini belirtmiştir.

Öğrencilerin, baba meslek durumlarına göre;

Öz kavram, anne ve baba tutumları Tablo 22'ye göre incelendiğinde; babası devlet memuru olanların ve serbest çalışanların babası çalışmayanlara göre öz kavramlarının daha yüksek olduğu [$F_{(1-552)} = 3,061, P<.05$]; anne tutum ölçeği ortalama puanlarının, babası devlet memuru olanların, babası çalışmayanlara göre daha demokratik tutuma sahip olduklarını [$F_{(1-552)} = 3,177, P<.05$]; baba tutum ölçeği ortalama puanları, babası devlet memuru olanların, babası çalışmayanlara göre daha demokratik tutum sergilediklerini göstermiştir [$F_{(1-552)} = 8.629, P<.05$].

Fisher ve Biller (1973), yapmış oldukları çalışmada aile içi mutsuzluk eğilimi ve olumsuz öz kavram gelişimi gösteren genç kızların çocukluk dönemlerinde baba tutumlarını ve babalarıyla olan iletişimlerini olumsuz olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Babalarının çocuklarına karşı göstermiş oldukları

olumsuz tavrın nedenleri incelendiğinde, ekonomik sorunlar, işsizlik vb. nedenlerin etkili olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, annenin çalışmama durumu anne-baba tutumlarını olumsuz yönde etkilemezken, babanın çalışmama durumunun anne-baba tutumunu önemli ölçüde olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Bu durum, evin geçiminden birinci derecede babanın sorumlu olduğunu, Türk aile yapısında evin reisliğini ve geçimini babaların yürüttüğünü düşündürülebilir.

Anne ve baba meslek durumları incelendiğinde, her iki grupta da devlet memuru olan anne ve babaların çocuklarına daha demokratik davrandıkları görülmüştür. Devlet güvencesi altında kişilerin diğer meslek gruplarına nazaran geleceğe daha güvenle bakmalarından ve ailelerine işleri gereği uygun sosyal imkanlar sağlamalarından dolayı tutumlarında daha demokratik eğilim gösterdikleri düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, baba meslek durumları ile birlikte O.Ö.E.D. etme durumunun ortak etkisi incelendiğinde;

Öğrencilerin öz kavram düzeyleri [$F_{(1-552)} = 1,582, P>.05$], anne tutumları [$F_{(1-552)} = 1,146, P>.05$] ve baba tutumları [$F_{(1-552)} = 1,052, P>.05$] ölçek ortalama puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Yukarıdaki bulgular, baba meslek ve O.Ö.E.D. etme durumunun öğrencilerin öz kavramları, anne ve baba tutumları üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığını göstermiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde; bu araştırmadan elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla; araştırmanın bağımlı değişkeni olan öz kavramı ve ana-baba tutumlarını ölçmek üzere “Piers –Harris Çocuklar İçin Geliştirilmiş Öz Kavramı Ölçeği”, Polat’ın geliştirmiş olduğu “Anne-Baba Tutum Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilerin kendilerine ve anne-babalarına ait bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Araştırmada, örneklem grubunu oluşturan, okulöncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavram düzeylerini belirlemek amacıyla Piers –Harris’in çocuklar için geliştirilmiş Öz Kavram Ölçeği uygulanmıştır. Öğrencilerin öz kavram ölçeği ortalama puanları arasında, okul öncesi eğitime devam etme durumuna göre anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Ölçek uygulama sonucuna göre, okulöncesi eğitime devam eden ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin bu eğitime devam etmeyenlere nazaran öz kavram düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada, örneklem grubunu oluşturan okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin anne ve baba tutumlarını çocukların kendi bakış açılarından belirlemek amacıyla Polat’ın geliştirmiş olduğu Anne-Baba Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Öğrencilerin, Anne tutum ölçeği ortalama puanları arasında anne tutumlarında okul öncesi eğitime devam etme durumuna göre anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Okul öncesi eğitime giden çocukların bu eğitime gitmeyenlere nazaran anne tutumlarının daha demokratik eğilimli olduğu görülmektedir.

Baba tutum ölçeği ortalama sonuçlarına göre, baba tutumları ile okulöncesi eğitime devam etme durumu arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($P < 0.05$). Okul öncesi eğitime devam eden öğrencilerin bu eğitime devam etmeyen

öğrencilere nazaran baba tutumlarının daha demokratik eğilimli olduğu görülmektedir.

Araştırmada etkili olan okul öncesi eğitim, öz kavram ve anne-baba tutumları değişkenlerinin karşılaştırmalı olarak birbirleriyle ilişkisi incelendiğinde;

Öz kavram ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki okulöncesi eğitime devam eden öğrenciler için incelendiğinde, öz kavram ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Öz kavram ile anne tutumu arasındaki korelasyon $r = -.48$ ($P < .01$), baba tutumları ile olan korelasyon ise $r = -.40$ ($P < .01$) dir. Buna göre, anne ve baba tutumları demokratik eğilim gösteren öğrencilerin öz kavram düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Öz kavram ile anne-baba tutumu arasındaki ilişki okul öncesi eğitime devam etmeyen öğrenciler için incelendiğinde, okul öncesi eğitime devam edenler kadar yüksek düzeyde olmasa da öz kavram düzeyi ile hem anne hem baba tutumları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Öz kavram ile anne tutumu arasındaki korelasyon $r = -.54$ ($P < .01$), baba tutumları arasındaki korelasyon $r = -.51$ ($P < .01$) dir. Bu bulgular, araştırmaya katılan öğrencilerden okul öncesi eğitime devam edenlerin bu eğitime devam etmeyenlere nazaran anne-baba tutumlarının daha yüksek düzeyde demokratik eğilim içinde olduğunu göstermektedir.

ÖNERİLER

Gelişmekte olan ülkemizde, çocuklarımızın eğitimine verilen önem gittikçe artmaktadır. Toplumun eğitim ve kültür düzeyini ilerletmek amacıyla çocukların, geleceğin bilinçli ebeveynleri olarak sağlıklı aileler kurmaları, bu sağlıklı ailelerden de mutlu bireyler yetiştirmeleri için, kendilerini her alanda çok yönlü olarak geliştirmeleri gerekir. Bilinçlenen, gelişen, eğitilmiş ve sağlıklı bir toplum için, sağlıklı ve mutlu çocuklar ve bu çocukların yetişebilecekleri mutlu bir aile ile birlikte zengin eğitim ortamları içeren eğitim kurumları şarttır. Eğitim çevresinde çocuk, akranlarıyla ve diğer okul personeliyle birlikte zengin eğitim ve öğretim yaşantılarının oluşturduğu yeni bir çevreye girer. Eğitim sürecinin ilk tanışma basamağını oluşturan okulöncesi eğitim, okulöncesi yıllarda çocuğun tüm gelişim ve yeterlilik alanlarına destek sunarak çocuğu hayata ve ilerideki eğitim basamaklarına hazırlayacaktır. Çocuğa temel bilgi, beceri ve deneyimleri, onun anlayabileceği şekilde, oyun yoluyla öğrenme ve bilgiyi keşfetme merakı aşılayan, olayları, durumları, nesne ve kavramları bizzat yaparak, yaşayarak aktif öğrenme olanakları sağlayan okulöncesi eğitim kurumları erken çocukluk döneminde öğrenmenin zevkini yaşatarak, araştırmacı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

- Özel ve resmi kuruluşlar olmak üzere iki kaynaktan yürütülen okulöncesi eğitim kurumlarının önemi konusunda toplumu, aileleri, ebeveynleri ve çocukları bilinçlendirecek, seminerler, paneller, medya ve kitle etkileşim araçları vasıtasıyla hazırlanacak programlar, özel ve resmi kurum ve kuruluşların kollektif çalışmaları düzenlenebilir.

- İlköğretimler ya da meslek liseleri bünyesinde yer alan anasınıfları, her ilköğretim okulunun bünyesinde oluşturularak, yaygınlaştırılabilir.

- Erken çocukluk dönemi eğitimi konusunda uzman bireylerin katılımıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, okulöncesi eğitimin her çocuğun yararlanması gereken bir eğitim hakkı olduğunun bilinciyle yola çıkarak bu eğitimi, zorunlu eğitim kapsamına alma projeleri geliştirilebilir.

- Çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde ve öz kavram gelişimi üzerinde önemli rol oynayan anne-babaları, çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirmek, çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyecek tutum ve davranışları anne ve babalara kazandırmak amacı ile çocuk sahibi olmayı düşünen her anne-baba adayının etkin katılımını zorunlu kılan anne-baba eğitim kursları düzenlenerek, yaygınlaştırılabilir.

- Okullardaki rehberlik servisleri daha aktif hale getirilerek, yeni yayınlar takip edilip, çocukların gelişim ve eğitimine olumlu katkı sağlayacak yeni uygulamalar üniversiteler ve uzmanlar ile işbirliği içinde düzenlenebilir.

- Okullarda, çocukların öz kavram gelişim düzeyleri ve ana-baba tutumları , iyi geliştirilmiş ölçekler yoluyla belirlenerek, çocukların kendileriyle ilgili olumlu duygu ve düşüncelerini geliştirip, olumsuz duygu ve düşüncelerini olumlu hale getirmek için gerekli rehberlik ve eğitim düzenlemeleri sağlanabilir.

- Okul ve aile işbirliğini geliştirmek için anne-baba-öğretmen eğitim programları düzenlenerek öğrenci ebeveynlerini bilinçlendirecek uzman kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde düzenlenecek eğitim seminerlerine yer verilebilir.

- Yurdumuzun coğrafi yapısı ve bu yapıya bağlı olarak doğal koşullar sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar incelendiğinde örneklem grubu tüm yurt çapına yayılmış geniş kapsamlı bir araştırmanın yapılması, çocukların öz kavram düzeylerini ve kişilik gelişimlerini etkileyen tüm etmenlerin belirlenmesine olanak verecektir. Yapılacak böyle bir araştırma sonucunda, geleceğin yetişkinleri olan çocukların; kendine güvenen, üretken, sağlıklı, kendini gerçekleştirebilen olumlu niteliklere sahip bireyler olarak yetiştirmelerine yönelik düzenlemeler, eğitim sistemimizde yapılabilir.

- İlköğretim üçüncü sınıf düzeyinde yapılan bu araştırma, farklı yaş grupları ve farklı gelişim dönemleri üzerinde örneğin; erken çocukluk dönemi ile adölesan dönemi ya da okul çağı çocuğu ile üniversite çağı gençliği vb. yapılarak bu

dönemlerdeki öz kavram gelişimi ve anne-baba tutumları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

- Okulöncesi eğitimin öz kavram düzeyi ve anne-baba tutumları üzerindeki etkilerini inceleyen bu araştırma dışında okulöncesi eğitimin çocuk ve aile üzerinde meydana getirdiği diğer değişimleri konu alan farklı araştırmalar yapılabilir.

- Bu araştırmada, çocuğun öz kavram gelişimini etkileyen bir çok farklı etkenden okulöncesi eğitime devam etme durumu ve anne-baba tutumlarının etkileri ele alınmıştır. Yapılacak farklı araştırmalarda, çocuğun öz kavram oluşumu ve gelişimini etkileyen başka faktörler ele alınarak, bu araştırma sonuçlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

- Çocukların kendi algılamaları baz alınarak incelenen ana-baba tutumları ve bu tutumları etkileyen etmenlerin yer aldığı bu araştırma dışında, anne-baba tutumlarının ebeveynlerin kendi algılamaları açısından ele alındığı, çocukların kendi algıları ile anne-babaların kendi algılarının karşılaştırmalı olarak incelendiği ve anne-baba tutumlarını etkileyen farklı faktörlerin yer aldığı yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

ADANA, CANDEMİR, Filiz. (2000). Ana-Baba Tutumlarının Çocuktaki Benlik Kavramı Üzerine Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemşireliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

AKSOY, Ayşe B. ve A. TURLA. (1990). Okul – Aile İşbirliği. Gazi Üniversitesi Anaokulu / Anasınıfı Öğretmen El Kitabı, Rehber Kitaplar Dizisi. İstanbul: YA-PA Yayıncılık.

ALAWİYE, Osman ve K.Z. ALAWİYE (1987). Self-Concept Development Of Ghanaian School Children. The Journal Of Psychology, 122 (2), 139-145.

ARAL, Neriman, A. Kandır ve M. C. YAŞAR. (2000). Okul Öncesi Eğitim ve Anasınıfı Programları. İstanbul . YA – PA Yayıncılık.

AVCI, Neslihan. (1995). Anasınıf Öğretmenlerinin Kişiliği İle Çocukta Sosyal Gelişimi Destekleyen Davranışları Sergilemesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara.

BAUMRIND, Diana. (1971). Effects Of Authoritative Parental Control On Child Behavior. (Parent-Child Relations: A Reader. Editor: Norman Proppel) NewYork: MSS. Information Corporation. 17-19.

BEANE, James A. ve R. P. LİPKA. (1986). Self-Concept, Self-Esteem And The Curriculum. NewYork: Teachers College Press. 18-23.

BIYIKLI, Latife. (1989). Bedensel Özürlü Çocukların Benlik Kavramı (Aile Kabul Düzeyi Açısından). Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara. 43-44.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. (2003). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pagem Yayıncılık. 51-57.

CALHOUN, George ve R. SETHI. (2001). The Self-Esteem Of Pupils From India, The United States, The Philippines. The Journal Of Psychology, 121 (2), 199-202.

CAN, Gürhan. (1990). Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımını Etkileyen Etmenler. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.

CHANG, Lei ve Başk. (2003). Life Satisfaction, Self-Concept, and Family Relations in Chinese Adolescents and Children. International Journal of Behavioral Development, 27 (2), 182-189.

CLARK, Margaret. (1988). Children Under Five: Educational Research And Evidence Final Report To The Department Of Education And Science Publishers.

CONFIELD, Jack. ve H. C. WELLS. (1994). 100 Ways To Enhance Self-Concept In The Classroom. Boston: Allyn and Bacon. 2-4.

CRAIN, Michelle R. ve B. A. BRACKEN. (1994). Age, Race and Gender Differences In Child and Adolescent Self-Concept: Evidence From A Behavioral-Acquisition, context-Dependent Model. School Psychology Review, 23(3), 496-511.

CURTIS, Jhon. ve H. ALTMAN. (1977). The Relationship Between Teachers Self-Concept and The Self Concept of students. Child Study Journal, 7(1), 24-32.

ÇATAKLI, Melike ve N. ÖNER. (1986). Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği: Piers Harris Ölçeği'nin Bir Çeviri ve Güvenilirlik Çalışması. Eğitim Bilimleri Dergisi, 12, 85-100.

DECKARD, Deater K. (2000). Parenting and Child Behavioral Adjustment in Early Childhood: A Quantitative Genetic Approach to Studying Family Processes. *Child Development*, 71(2), 468-484.

DEMİRİZ, Serap. (1997). 9-12 Yaş Çocuklarının Benlik Kavramı İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Ekonomisi Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi. Ankara.

DOYLE, Beth A. , D. MARKIEWICZ ve M. BRENDGEN. (2000). Child Attachment Security and Self-Concept: Associations with Mother and Father Attachment Style and Marital Quality. *Merill-Palmer Quarterly*, 49 (3), 39-514.

DOMAN, William ve D. HART. (1991). *Self Understanding In Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press.

EKŞİ, Aysel. (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar. Bilgi Yayınevi. İstanbul. 46-52.

FISHER, Kevin. D. ve H. B. BILLER. (1973). Perceived Childhood Paternal Relationships and College Females' Personal Adjustment. *Adolescence*, 8 (31), 415-420.

FİŞEK, Güler ve S. YILDIRIM. (1983). "Benlik Kavramının Gelişimi" Türkiye'de Okulöncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi. M.E. Basımevi. İstanbul.

GARNER, William. ve G.T. POWER. (1996). Preschoolers Emotional Control In The Disappointment Paradigm and Its Relation to Temperament, Emotional Knowledge, and Family Expressiveness. *Child Development*, 67, 1406-1419.

GENÇTAN, Engin. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*. Remzi Kitabevi. İstanbul.

GENÇTAN, Engin. (1998). İnsan Olmak. 19. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul. 39-44.

GÜNEYSU, Sibel. (1982). Ana-Babaların Çocuklarına Karşı Tutumları ve Çocuklardaki Davranış Problemleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

GÜNGÖR, Abide. (1989). Lise Öğrencilerinin Öz Saygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

GÜNGÖR, Abide. (1993). Çocukta Benliğin Gelişimi. 9. Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. Ankara. 121-124.

GÜVEN, Mehmet. (1996). Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Benlik Kavramı Düzeyleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

HAKTANIR, Gelengül ve G. BARAN. (1998). Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Anne-Baba Tutumlarını Algılamalarının İncelenmesi. Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi, 5(3), 134-141.

HAUSERMAN, Norma, J. S. MILLER ve F. T. BOND. (1976). A Behavioral Approach To Changing Self Concept In Elementary School Children. Psychological Record, 26(1), 18-23.

HİZEL, M. (1999). Okul Çocuklarında Görülen Enürezis ve Enkoprezis Sıklığının Aile Tutumu İle İlişkisi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

HURLOCK, Elizabeth B. (1959). Developmental Psychology Mc. Graw-Hill. NewYork: 159-161.

JEDEGE, R. O. ve E. A. BAMBGBOYE. (1981). Self-Concepts Of Young Nigerion Adolescents Psychological Reports, 49, 451-454.

JERSILD, Arthur. (1983). Çocuk Psikolojisi. Çeviren; Prof. Dr. Gülseren Günçe. 4 Baskı. Sevinç Matbaası. Ankara. 14-16.

KAPTAN, Saim. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. 11. Basım. Tekışık Web Ofset Tesisleri. Ankara. 255-258.

KARAGÖLLÜ, Şirin. (1985). Anaokulu Eğitimi Almış ve Almamış İlkokul Öğrencilerinin Cinsiyetlerine ve Sınıflarına Göre Okul Başarı Düzeyleri İle Öz Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

KARAVASİLİS, Leigh , A. B. DOYLE ve D. MARKIEWICZ. (2003). Associations Between Parenting Style and Attachment to Mother in Middle Childhood and Adolescence. International Journal of Behavioral Development, 27(2), 153-164.

KOÇ, Gürcü. (1996). Anne-Babaların Okulöncesi Eğitim Kurumu Seçimini Etkileyen Etkenler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

KORKMAZLAR, Ü. (1995). Ana-Baba Okulu, Remzi Kitabevi. İstanbul. 75-85.

KOWAL, A. ve L. KRAMER. (1997). Children's Understanding Of Parental Differential Treatment. Child Development, 68(1), 113-126.

KOZACIOĞLU, Gülsen. (1986). Çocukların Anksiyete Düzeyleri ile Annelerin Tutumları Arasındaki İlişki. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No: 3394: 58.

KÖKNEL, Özcan (1991). Kaygıdan Mutluluğu Kişilik. Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara 18-19.

KRAHNSTOEVER, Kristen D. ve L. L. BRICH. (2001). Weigh Status, Parent Reaction, and Self-Concept İn Five-Years-Old Grils. Pediatrics, 107(1), 46-53.

KUZGUN, Yıldız. (1972). Ana-Baba Tututmlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

MACCOBY, Eleanor E. (1984). Socialization and Developmental Change.Child Development, 55(2), 317-328.

MAĞDEN, D. VE S.GÜNEYSU. (1987). Ana-Babaların Çocuklarına Karşı tutumlarını Etkileyen Etmenler.Eğitim ve Bilim Dergisi, 12(65), 45-53.

MARJORİBANKS, Kevin. ve M. M. MBOYA. (1998). A-Intact Families: Some Comparasions.Paper Presented At The Annual Meeting The Mid-South Educational Reseach Association. Adolesence, 29(116), 943-947.

MARSH, Herbert W. ve Başk. (1984). Self-Description Questionnaire: Age and Sex Effects İn The Sucture and Level Of self-Concept For Pre – Adolescent Children .Journal of Educational Psychology, 76, 940-956.

MUSSEN, Henry P. ve Başk. (1990). Child Development and Personality. NewYork Harper Gilins Publishers.387-388.

O'DEA, Jennifer A. ve S. ABRAHAM. (1999). Association Between Self-Concept and Body Weight, Gender, and Pubrtal Devolopment Among Male and Female Adolescents. Adolescence, 34 (133), 69-79.

ONUR, Erzen P. (1981). Self-Esteem İn Children and It's Antecedents. Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.İstanbul.

ONUR, Erzen P. (1985). Çocuklarda Öz Güven ve Ön Koşulları. III. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Psilologlar Derneği Yayınları . Ankara. 85-97.

OSTROV, E. , D.OFFER ve K.I. HOWORD. (1986). İn Normal Adolescents Self-İmage .Journal Of Clinical Psychiatry, 8 (2), 183-192.

ÖMEROĞLU, Esra. (1992). Ailenin Çocuğun Eğitimine Katılımı, Okulöncesi Eğitimi, sayı 39-44.

ÖNDER, Alev. (1997). Küçük Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması ve Okul öncesi Çocuklarında Kendilik Algısının Yaş, Cinsiyet, Prematüre Doğma ve okula devam etme Sürelerine İlişkin Olarak İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mamara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü.İstanbul.

ÖNER, Necla. (1994). Piers Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği el kitabı. Türk Psikologlar Derneği Yayını. Ankara. 9-12.

ÖNER, Necla. (1996). Türkiyede Kullanılan Psikolojik Testler. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 443-444.

ÖNGAY, Ece A. (1998). Anaokuluna Giden ve Gitmeyen Öğrencilerin Benlik Tasarımlarının Karşılaştırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi .İzmir.

ÖZ, İ. (1997). Çocuk Olmak (Çocuk ve Aile). Aileye Rehber Kitaplar Dizisi, Kök Yayıncılık. Ankara. 21-37.

ÖZTÜRK, Semra. (1991). Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin İlkokul 5.Sınıf Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerine Etkisi. D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri A.B.D. Yüksek Lisans Tezi.İzmir.

ÖZYÜREK, Mehmet. (1983). Birlikte ve Ayrı Eğitimin Etkililiği:Benlik Kavramı ve Denetim Odağı Açısından. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.123, 62- 65

PARDECKT, Jack ve A.J. PARDECK. (1988). Biblio The Rapy. A Tool for Helping Preschool Children Deal with Developmental Change Related to Family Relationship. Early Child Developmend and Care, March, 47, 107-1

PARISH, Thomas S. ve J. W. DOSTAL. (1980). Relationships Between Evoulations of Self and Parents by Children from Intact and Divorced Families. Journal of Psychology, 104, 35-38.

PARISH, Thomas S. ve J.R.NECESSERY. (1994). Parents Actions: Are They Related to Children's Self-Concepts, Evaluations of Parents and to Each Other? Differences in Normal Adolescents Self-İmage.Journal of Clinical Psychiatry, 8(2), 183-192.

PATTERSON, Charlotte J. , J. B. KUPERSMİDT ve P. C. GRIESLER. (1990). Children's Perceptions of Self and of Relationships With Others as a Function of Sociometric Status.Child Development, 61, 1335-1340.

PIERS, E.V. ve D.B.HARRIS. (1964). Age and Ather Correlatesof Self-Concept İn Children.Journal of Educational Psychology, 55 (2), 91-95.

POLAT, Suna A. (1988). Parental-Acceptence rejection. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

POTTER, P. A. ve A. G. PERRY. (1991). Basic Nursing - A Critical Thinking Approach. St.Louis .Mosby.269-271.

PRIEL, Beatriz , E. MTODOVNIK ve N. R. BENIAMINY. (1995). Parental Representations Among Preschool and Fourth-Grade Children: Integrating Object Relational and Cognitive Developmental Frameworks.Journal of Personality Assessment, 65 (2), 372-388.

PURKEY, Watson W. (1996). Self-Concept and School Achivement. New Jersey: Prentic Hall INC. 3-5, 29-36.

REIMERS, E.V. (1996). Self Development Of Venezuelan Adolescents. Journal Of Cross-Cultural Psychology, 27(1), 25-36.

ROGERS, Carl R. (1959). A Theory Of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships, As Developed In The Client-Centered Framework.In S. Koch (Ed.). Psychology: As Study Of A Science .NewYork:Mc Graw Hill Book Company.184-223.

ROSENBERG, Morris. (1965). Society and The Adolescent Self-Image. Princeton N.J.: Princeton Universty Press, 128-145.

ROTENBERG, Ken J. ve Başk. (2003). The Contribution Of Adults' Nonverbal Cues and Children's Shyness to the Sevelopment Of Rapport Between Adults and Preschool Children. International Journal of Behavioral Development, 27(1), 21-30.

SAYIL, I. (1996). Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ders Kitabı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Antıp A.Ş. Yayınları, Ankara, 30-36.

SOBOL, Harriet ve T. SOBOL. (1987). Your Child İn School Kindergarten Trough Second Gade.Arbor Hause, NewYork.

SPERY, Linda L. ve E. DOUGLES. (1995). Young Children's Presentation Of Self In Conversational Narration. New Directions On Child Development. Child Development, 69, 28-34.

STANHAUSE, Glen (1994). Confident Children Developing Your Child Self-Esteem. Auckland: Oxford University Press. 50-58.

STORY, Marilyn D. (1979). Factors Associated with more Positive Body Self – Concepts In Preschool Children. The Journal Of Social Psychology, 108, 49-56.

STRAGE, Amy A. (1998). Family Context Variables and The Development of Self-Regulation In College Students Adolescence, 33 (129), 17-31.

STRIGHT, Anne D. ve C. NEITZEL. (2003). Beyond Parenting: Coparenting and Children's Classroom Adjustment. International Journal of Behavioral Development, 27(1), 31-40.

STROM, Robert ve A. JOHNSON. (1995) The Parent as a Teacher Education. New York. (1), 40-43.

SYLVA, Kathy. (1992). The Impact of Preschool Education on Later Educational Motivations and Attributions; Educational and Child Psychology, 9(2).

TORUCU, Belgin K. (1990). 13-14 Yaşındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin araştırılarak Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

TURNER, Pauline ve M. B. HARRIS (1984). Parental Attitudes and Preschool Children's Social Competence. The Journal of Psychology, 144, 105-113.

VARLI, Oya . (1999). Özel ve Devlet İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Benlik Kavramı Düzeylerinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara.

WU, Y. J. ve D.E. SİMİTH. (1997). Self-Esteem of Taivanese Children. Child Study Journal, 27(1), 1-19.

YAVUZER, Güler. (1989). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinde Benlik Kavramının Akademik Başarıya Etkisinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe üniversitesi. Ankara.

YAVUZER, Haluk. (1986). Çocuk Psikolojisi. 13.Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.

YAVUZER, Haluk. (1997). .Ana-Baba ve Çocuk 10. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul. 13-33.

YÖRÜKOĞLU, Atalay. (1986). Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

EKLER

EK -1

ÖZ KAVRAMI ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA:

Aşağıda bir dizi cümle bulunmaktadır. Her bir cümleyi dikkatlice okuyunuz. Eğer cümle sizin durumunuzu anlatıyorsa cümlelerin karşısındaki “Evet” sütunundaki parantez içine (x) işareti koyarak belirtiniz. Eğer okuduğunuz cümle sizin durumunuzu anlatmıyorsa, cümlelerin karşısındaki “Hayır” sütunundaki parantezi işaretleyiniz. Karar vermekte güçlük çektiğiniz cümleler olsa bile mutlaka cevap veriniz. Ancak “Evet” ve “Hayır”ı birlikte işaretlemeyiniz. Kesinlikle bu cümlelerin doğrusu ya da yanlışı yoktur. Bu cümlelerle siz kendinizi nasıl gördüğünüzü ve kendiniz hakkında neler hissettiğinizi anlatacaksınız. Bu nedenle içinizden geldiği gibi açıklayınız.

EVET HAYIR

1. Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar.....	()	()
2. Mutlu bir kişiyim.....	()	()
3. Benim için arkadaş edinmek güçtür.....	()	()
4. Genellikle mutsuzumdur.....	()	()
5. Akıllıyım (zekiyim).....	()	()
6. Utangacıım.....	()	()
7. Öğretmen bana soru sorduğunda sinirli oluyorum.....	()	()
8. Görünüşüm beni rahatsız eder.....	()	()
9. Büyüdüğümde önemli bir kişi olacağım.....	()	()
10. Okuldaki sınavlar arasında sıkıntı basar.....	()	()
11. Çok fazla sevilen biri değilim.....	()	()
12. Okulda iyi huyluyumdur.....	()	()
13. İşler ters gittiğinde genellikle bu benim hatamdır.....	()	()
14. Ailem için sorun yaratırım.....	()	()
15. Güçlüyüm.....	()	()
16. İyi fikirlerim vardır.....	()	()
17. Ailemin önemli bir üyesiyim.....	()	()
18. Genellikle işleri kendi bildiğim gibi yapmak isterim.....	()	()
19. Elle yapılan işlerde iyiyim.....	()	()
20. Bir şeyden kolayca vazgeçerim.....	()	()
21. Okulla ilgili çalışmalarda iyiyim.....	()	()
22. Çok fazla kötü şeyler yaparım.....	()	()
23. İyi resim çizerim.....	()	()
24. Müzikte iyiyim.....	()	()
25. Evde kötü davranırım.....	()	()
26. Okulda çalışmalarımı yapmada yavaşım.....	()	()
27. Sınıfın önemli bir üyesiyim.....	()	()
28. Sinirliyim.....	()	()
29. Güzel gözlerim vardır.....	()	()
30. Sınıf önünde iyi ders anlatabilirim.....	()	()
31. Okulda sık sık hayal kurarım.....	()	()
32. Kardeşlerime sataşırım (takılırım).....	()	()
33. Arkadaşlarım düşüncelerimi beğenirler.....	()	()
34. Sık sık başım belaya girer.....	()	()
35. Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.....	()	()

	EVET	HAYIR
36. Şanslıyım	()	()
37. Çok fazla endişeleniyorum	()	()
38. Annem-babam benden çok fazla şeyler bekler	()	()
39. Halimden memnunum.....	()	()
40. Olayların dışında bırakıldığım hissine kapılıyorum	()	()
41. Güzel saçlarım vardır.....	()	()
42. Okulda sık sık gönüllü çalışmalara katılırım	()	()
43. Keşke farklı bir kişi olsaydım.....	()	()
44. Gece iyi uyurum	()	()
45. Okuldan nefret ederim	()	()
46. Oyunlar için en son ben seçilirim	()	()
47. Çoğunlukla hastayım	()	()
48. Sık sık başkalarına kötü davranırım	()	()
49. Okuldaki sınıf arkadaşlarım iyi fikirlerim olduğunu düşünürler	()	()
50. Mutsuzum	()	()
51. Çok arkadaşlarım vardır	()	()
52. Neşeliyim.....	()	()
53. Çoğu şeye aklım ermez.....	()	()
54. Yakışıklıyım "Güzelim"	()	()
55. Enerji ve hayat dolu biriyim	()	()
56. Kavgalara çok fazla katılırım.....	()	()
57. Erkek çocuklar arasında sevilirim	()	()
58. İnsanlar bana sataşırlar (takılırlar).....	()	()
59. Ailemi düş kırıklığına uğrattırım	()	()
60. Sevimli (hoş) bir yüzüm vardır.....	()	()
61. Birşeyler yapmaya çalıştığımda, sanki herşey ters gidiyor gibi gelir	()	()
62. Evde hep bana sataşırlar (takılırlar).....	()	()
63. Oyun ve sporda liderim	()	()
64. Döküp saçarım	()	()
65. Oyun ve sporlarda oynamak yerine seyrederim	()	()
66. Öğrendiklerimi unutuyorum	()	()
67. Geçimli bir kişiyim	()	()
68. Kolayca kızarım.....	()	()
69. Kızlar arasında sevilirim.....	()	()
70. İyi bir okuyucuyum.....	()	()
71. Grupla çalışmaktansa yalnız çalışmayı tercih ederim	()	()
72. Kardeşlerimi severim.....	()	()
73. İyi bir görünüşüm vardır	()	()
74. Sık sık korkarım.....	()	()
75. Sürekli birşeyler düşürür ve kırarım.....	()	()
76. Güvenilir bir kişiyim.....	()	()
77. Diğer kişilerden farklıyım.....	()	()
78. Kötü şeyler düşünürüm.....	()	()
79. Kolayca ağlarım.....	()	()
80. İyi bir insanım.....	()	()

EK - 2

ANNE – BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

1. ANNE İLE İLGİLİ SORULAR:

	EVET	HAYIR
1. Beni her zaman anlamaya çalışırlar	()	()
2. Beni ilgilendiren konulardaki kararları almaya beni özendirir ..	()	()
3. Kendime ilişkin ufak tefek kararları almaya beni özendirir	()	()
4. Kendi koyduğu kurallara uymamı ister	()	()
5. Ben bir şey anlatırken sözümü kesmez	()	()
6. Onun istediği gibi davranmazsam beni cezalandırır	()	()
7. Kendimi önemli ve değerli bir kişi olarak görmeme yardımcı olur ()	()	()
8. Aynı fikirde olmadığımız zaman kendi fikirlerini kabul etmem için beni zorlar	()	()
9. Evde fikirlerimi rahatça anlatmamı doğal karşılar	()	()
10. Beni cezalandırmak yerine sorunları benimle konuşarak çözümlemeye çalışır.	()	()
11. Okulda çok başarılı olmam için beni öylesine zorlar ki, zayıf not almaktan çok korkarım	()	()
12. Bir güçlkle karşılaştığımda istediğim yardımı sağlar	()	()
13. Küçük hatalarımı bile şiddetle cezalandırır	()	()
14. Hiçbir konuda kişisel görüşümü sormaz	()	()
15. En ufak eşyayı kaybetsem bile, beni cezalandırır	()	()
16. Bana bir eşya alırken birlikte karar veririm	()	()
17. Bir şeyi yapmamı istediğinde hiçbir mazeretimi dinlemez	()	()
18. Merak ettiğim konularda sorduğum soruları cevaplandırmaya çalışır	()	()
19. Gelecekle ilgili planlarımı dikkatle dinler, fakat hiçbir zaman, amaçlarımı belirlemeye çalışmaz	()	()
20. Haklı olduğum zaman bunu bana açıkça söyler	()	()
21. Beni o kadar çok kontrol eder ki, bazen çok bunalırım	()	()
22. Beni sık sık döverek cezalandırır	()	()
23. Ancak istediği gibi davrandığım zaman, bana sevgi gösterir ..	()	()
24. Ailemiz ile ilgili bir karar alınırken, benim fikirlerimi de dikkate alır	()	()
25. Yapabileceğimden fazlasını yapmam için beni zorlar	()	()
26. Neyi, nasıl yapacağıma her zaman o karar verir	()	()

ANNE – BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

2. BABA İLE İLGİLİ SORULAR:

	EVET	HAYIR
27. Beni her zaman anlamaya çalışırlar	()	()
28. Beni ilgilendiren konulardaki kararları almaya beni özendirir	()	()
29. Kendime ilişkin ufak tefek kararları almaya beni özendirir....	()	()
30. Kendi koyduğu kurallara uymamı ister	()	()
31. Ben bir şey anlatırken sözümü kesmez.....	()	()
32. Onun istediği gibi davranmazsam beni cezalandırır	()	()
33. Kendimi önemli ve değerli bir kişi olarak görmeme yardımcı olur	()	()
34. Aynı fikirde olmadığımız zaman kendi fikirlerini kabul etmem için beni zorlar	()	()
35. Evde fikirlerimi rahatça anlatmamı doğal karşılar	()	()
36. Beni cezalandırmak yerine sorunları benimle konuşarak çözümlemeye çalışır.	()	()
37. Okulda çok başarılı olmam için beni öylesine zorlar ki, zayıf not almaktan çok korkarım	()	()
38. Bir güçlkle karşılaştığımda istediğim yardımı sağlar	(-)	()
39. Küçük hatalarımı bile şiddetle cezalandırır.....	()	()
40. Hiçbir konuda kişisel görüşümü sormaz	()	()
41. En ufak eşyayı kaybetsem bile, beni cezalandırır	()	()
42. Bana bir eşya alırken birlikte karar veririz.....	()	()
43. Bir şeyi yapmamı istediğinde hiçbir mazeretimi dinlemez	()	()
44. Merak ettiğim konularda sorduğum soruları cevaplandırmaya çalışır	()	()
45. Gelecekle ilgili planlarımı dikkatle dinler, fakat hiçbir zaman, amaçlarımı belirlemeye çalışmaz.....	()	()
46. Haklı olduğum zaman bunu bana açıkça söyler	()	()
47. Beni o kadar çok kontrol eder ki, bazen çok bunalırım.....	()	()
48. Beni sık sık döverek cezalandırır	()	()
49. Ancak istediği gibi davrandığım zaman, bana sevgi gösterir..	()	()
50. Ailemiz ile ilgili bir karar alınırken, benim fikirlerimi de dikkate alır	()	()
51. Yapabileceğimden fazlasını yapmam için beni zorlar.....	()	()
52. Neyi, nasıl yapacağıma her zaman o karar verir	()	()

EK – 3
KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Okulöncesi eğitime (anasınıfı ya da anaokuluna) gittiniz mi?

Evet () Hayır ()

2. Okulöncesi eğitim (anasınıfı ya da anaokuluna) devam etme sürenizi belirtiniz.

3. Okulu :

4. Sınıfı :

5. Doğum Tarihi :

6. Yaşı :

7. Cinsiyeti :

8. Doğum Sırası : () İlk çocuk
() Ortanca veya Ortancalardan Biri
() Son çocuk

9. Kardeşleri var mı?

Evet () Hayır ()

ANNENİN:

10. Yaşı

() 30 yaşından küçük () 31-40 yaşları arası () 41-50 yaşları arası
() 51-60 yaşları arası () 61 yaş ve daha yukarı

11. Annenin Öğrenim Durumu:

() Okuma yazma bilmiyor () Okuma yazma biliyor.
() İlkokul Mezunu () Ortaokul mezunu
() Lise Mezunu () Yüksekokul mezunu

12. Annenin Mesleği:

- ☐ Çalışmıyor ☐ İşçi
☐ Devlet Memuru ☐ Serbest çalışıyor
☐ Diğer (belirtiniz)

BABANIN:**13. Yaşı**

- ☐ 30 yaşından küçük ☐ 31-40 yaşları arası ☐ 41-50 yaşları arası
☐ 51-60 yaşları arası ☐ 61 yaş ve daha yukarı

14. Babanın Öğrenim Durumu:

- ☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ Okuma yazma biliyor.
☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise Mezunu ☐ Yüksekokul mezunu

15. Babanın Mesleği:

- ☐ Çalışmıyor ☐ İşçi
☐ Devlet Memuru ☐ Serbest çalışıyor
☐ Diğer (belirtiniz)